

DOM IN SVET

LETNIK 54

ŠTEV. 1-2

Dom in svet, letnik 54, 1942-XX, številka 1-2

Vsebina

Leposlovje in znanost:

- Ludvik Dušan / Naša zemlja (fragment). 1.
Kociper Stanko / Zemlja se je potegnila. 3.
Šarabon Mitja / Tihe brazde (Motto, Tvoji lasje, Moj mir). 24.
Krivec Jože / Po očetovem pogrebu. 25.
Marinc Pepči / V varstvu. 29.
Zorman Viktor / Stari Trpotovec. 30.
Mikuž St. dr. / Slogovni razvoj umetnosti Franca Ilovška (1700-1764). 36.
Balantič France: Predanost. 42.
Likovič Joža / Svitance nad Žalostno goro. 43.
Janežič Stanko / Klopotec v gorica. 46.
Calderon de la Barca - Janko Moder / Veliki oder sveta. 47.
Prudhomme S. - R. Račič / Prošnja. 59.

Književnost:

- St. Leben: Problem Dantejeve Beatrice (B. Stopar). 60. / Erjavec Fr.:
Hudo brezno (L. R.). 62. / Pravljice Božene Némceve (L. R.). 64. /
A. Ušeničnik: Izbrani spisi X. (J. Rakovec). 66. / Jakov Sekulić: Za
srećom (L. R.). 67. / Filozofija v sodobni Italiji (Aleš Ušeničnik). 67. /
Jacques et Raissa Maritain: Situation de la Poésie (T. Č.). 72.

Umetnost:

- Jože Plečnik. Ob sedemdesetletnici rojstva (St. Mikuž). 73. / Matija Jama.
K sedemdesetletnici (St. Mikuž). 75.

Zapiski:

- † Dr. Avg. Žigon (T. D.). 76. / Pesnik umrlih bogov Dimitrij S. Merež-
kovskij (ŠaS.). 78.

Priloge:

- Sl. 1. F. Ilovšek: Strop v cerkvi sv. Petra v Ljubljani (freska). / Sl. 2.
O. Španiel: Arhitekt Joža Plečnik. / Sl. 3. Matija Jama: Avtoportret.

Začrt na naslovni strani in vinjete: Bara Remec, akad. slikarica.

Dom in svet izhaja v dvojnih številkah petkrat v letu. Naročnina znaša letno 40 lir, za dijake 35 lir, če plačajo vso vsoto naenkrat, sicer je dovoljeno plačevanje v obrokih. Izdaja ga konzorcij Doma in sveta: dr. Joža Lovrenčič, Mirko Javornik, dr. Stane Mikuž, Severin Šali, dr. Tine Debeljak in dr. Alojzij Odar. Odgovorni urednik: dr. Tine Debeljak, Ljudska tiskarna. Odgovorni izdajatelj: dr. Alojzij Odar. Upravništvo: v Ljubljani, Pred škofijo 5. Tisk in klišeeji Ljudske tiskarne v Ljubljani. Za tiskarno odgovarja: Kramarič Jože.

Dušan Ludvik | Naša zemlja

(Fragment)

Skozi oddaljujočo se godbo večera v oblakov spremljavi
z juga na sever so breskvine cvete odnesli žerjavi.

Vsako poletje na podvečer vrti se kolo na vodnjaku,
spet so žaljubljeno odgrulili golobje na golobjaku...
S pokošenih travnikov veje v delopust omamljajoči vonj sena,
lipa plaho pošumeva v drhtenju cvetočih vejá,
kresnicam, nočnim metuljem in fantom vasujočim se nagelj krvavo
razcveta,
na zapražju pod zastrtimi okni domače dehtita rožmarin in meta.

Ure nepovratno in neslišno drsijo po gostih kolobarjih zvezdá,
črički med travo sinkope drobijo pod nebo,
vesela kapela žab nekje za vodó
podoknico luni reglja.

V zraku razširja okus se po dimu, novo pečenem kruhu
in roki, ki ga razlamljajoč potepuhu

je dala za daljno in trnovo nočno pot.
Sedaj kot njegove hvaležne dlani
mehkobo dobe v mesečini stvari
in zdé se, da niso od tod.

Prešerno fantovsko petje in vriski
se kradejo v sanje kot nežni obiski
deviško ljubečih deklet.
Po prstih odhaja mrak čez prelaz.
Ob zaprtih oknicah meglice jutranje hodijo v vas,
kjer kleplje kosó že nekdo in poje, v zarjo ujet.

Prihaja dan. Z vihrajočimi robčki oblaki mu mahajo v pozdrav.
Odmeva v rožljanju ognjišč, ščebeče s škorci preko rosnih dobrav,
prepeva s kristalnim glasom izpodrečanih žanjic,
trobi v trobente vetrov, ki s smehom zdravih peric in teric
na periščnih plohah, pri terilnicah in mikalnikih vežejo preko gričev
udarjanje cepičev, cviljenje mlatilnic, pokanje bičev,
odnašajo topôt govedi pri koritih in napajališčih,
razkropé v vse smeri se razhajajoče škripanje vóz na križiščih.

Drugod se zasanjal bo v pravljíčno vijolično orhidejo,
pri nas pa pobožal pšenici rumeno valujočo odejo,
pozlatil si stare prste pri dotiku hmeljevih kobul,
povsod bo barve otrl, da zažari na večer v stoterih odtenkih
kot mavrično pisan metulj.

Prihaja dan. Vonja po vlažnem kmečkem znoju, po sušečem se perilu,
po zasopli sapi vprežne živine, po gostem puhu ovcá, po brinju
in smolnem kadilu,
dehti po škapulirjih, razgretih na dekliških grudih,
po znojnotoplih svetinjah,
po zgibanem, obeljenem platnu v pisanih skrinjah
med trpkovsiljivim vonjem sivke, brežiljke in rožmarina,
tako nepozabnem kot si ti, plodna — ozka domovina.

Odhaja dan. Živina se vrača od broda po vsakdanji poti,
obstale so ptice, zadnjikrat zrak upognivši pod peroti.

Skozi bližajočo se godbo večera v oblakov spremljavi
s severa na jug se vračajo jesenski žerjavi.

Stanko Kociper | Zemlja se je potegnila

Povest o želárju Blažu Antoléku

I.

Stari Blaž Antolék je bil želár. Tam nekje v blagi Prlekiji je namreč Simel na mehke ilovnat vinski breg prislonjeno takó majhno krpó zemlje, da so ga kmetje zbadali, češ, pod predpasnik jo lahko skrije. Pa med kmete se stari Blaž Antolék ni dosti mešal. V stik je prišel z njimi samo takrat, kadar so ga naprosili v dêro. Njegova želarija mu ni mogla dajati dovolj sadov za zimo, zato je moral z dêro odsluževati ogone pri kmetih.

Vse deževne dni je Blaž prečepel v svoji snažni kočici, nad katero so skoraj grozeče prožili mogočne veje hrasti iz Lakotjâkove šume, in uravnaval metle. V tem je bil tak mojster, da so ga ljudje daleč naokrog poznali. Sirkove metle ni bilo mogoče dobiti niti v štacuni lepše in trpežnejše kakor pri Blažu; brezove za pòd ali hlev pa celó ne. Z metlami je prislužil moko, da sta imela dovolj kruha on in dekletce Malika.

Malika ni bila njegova hči. Nekoč, ko je bila žena Kata že smrtno bolna, je pri njem služila dekla Tunika — za grunt, pa je nato odšla nekam v véliki svet. Enkrat se je še povrnila — z otrokom Maliko, in Blaž, ki je bil dobrega srca, jima je dal streho, da sta spali v hiški. Tunika je pozneje zopet odšla v svet in se tam izgubila, Blažu pa je ostala Malika.

Ko je Blažu umrla tudi žena Kata, se Malike ni prav nič branil. Celó z veseljem je gledal, kako je dekletce doraščalo, in računal je, da mu bo v pomoč. Vode mu bo že prinesla v vrču, ko bo žejen, in v štacuno po tobak bo tudi kmalu lahko šla. Kaj več pa Blaž od dekleta zahteval ni, ker je tudi kuhati znal sam.

Tako se je bil zatrdno odločil, da bo želarijo in kočó zapustil njej.

Blaževa želarija je bila zares majhna. Visela je na pobočju brega in vsa se je skrčila ob Lakotjâkovo hrastje, kot da išče pod njegovim vejevjem zavetje. Iz gozda je mimo hiše držala navzgor v breg mašna pot, ki se je izgubila nekje v travi Vřbjakovega sadovnjaka, kateri je mejil z druge strani na Antolékovo zemljo. Na jugu je bila kakor na hrib poslonjena mlaka, v kateri so v poletnih nočeh kričale žabe.

Na ta majhen prostor je zasadil Blaž nekaj sliv in jablan; dosti jih namreč prostora ne bi imelo. Vmes je rastla deteljna trava, da jo je včasih nakosil prašičku. Na predóknih kočé je ogradil grede, kjer je imel posejano solato in glavátice, dokler jih ni presadil na ógon pri kmetu, da je imel jeseni zelje. Ob listjaku je nekoč zasadil tri rózge

izabéle, ki so se sedaj že prav lepo razrastle v gosto brajdo vse do češnje črnice, ki jo je ovil z bodečo žico, da otroci ne bi mogli plezati nanjo.

V hlevu, ki se je držal hiše, je vedno imel prašička in kravo, ki jo je sam molzel; Malika je bila namreč še premajhna za dójev. Pájceka, ki je prijetno krulil, kadar je bil lačen, je Blaž vsako leto vzel pri Lakotjáku za deset težakov in je bil zadovoljen. —

Nekoč mu je delala skrbi mlaka. Žabe, ki so ga v poletnih nočeh dražile, ko zavoljo starosti ni mogel spati, bi že še prenesel. Skrbeli so ga plazovi. Vsako leto na sprotolétje, ko je sneg skopnel, se je zemlja za nekaj pedi potegnila proti mlaki v grabo, da je pri brajdi ob listjaku nastala zevajoča razpoka.

Vdiljen po bregu je Blaž nasadil pínovec, da bi korenine zadržale prst; pa nič ni pomagalo. Leto za letom je navažal s tolígami v razpoko zemljó in jo s tolkačem natlačil, a vsako leto znova je razpoka zazijala.

Plazovi so sicer bili povsod na pobočjih mehkih ilovnatih vinskih vrhov, med katerimi je gnezdil Blaž Antolék, toda nikomur niso prizadevali toliko skrbi kot njemu. Zgodilo se je, da je temu ali onemu odneslo lep kos vinograda v grabo na tuje, pa je moral preboleti. Blažu pa se je dozdevalo, da ne bi mogel preboleti, če bi mu plaz odnesel samo ped zemlje.

Blaž Antolék je bil sam želárski sin in zgodaj je moral od doma v službo. Vso mladost je hlapčeval, prihranil si je nekaj denarja in si je kupil prostorček pod blagim soncem, ki je zorilo grozdje po bregéh. Zato mu je ta zemlja prešla tako v meso, da bi umrl, če bi jo zgubil. V njej so bile pokopane neštete neprespane noči, ko je delal metle in spravljal izkupiček za želarijo. Ko ga je zjutraj nenaspanega podil gospodar na polje ali v vrh, je težko prestavljal trudne, za spoznanje zakrivljene noge in računal: »Biti v svojem; biti svoj gospodar...« Ko je oral tujo zemljo, je rotil puhteče brazde: »Imeti svojo zemljo... Čeprav eno samo kópanje...« — Čutil je opojno sladkobo zavesti, da je na svojem, in je trepetal za eno samo grudo, da bi je ne izgubil.

Tako je vsako sprotolétje Blaž vozil prsti v razpoko in premišljeval, kako bi plaz ustavil.

Končno je nabil vdiljen kraj mlake močne, tri lakte dolge hrastove prosníce, ki jih je odslužil pri Lakotjáku.

Prihodnje sprotolétje je hodil vsak dan gledat za listjak, kdaj bo zemlja zazevala. Pa razpoka se ni pokazala.

Tedaj je Blaž Antolék pokleknil za listjakom, z levico se je oprijel brajde, z desnico je prijel grudo, ponesel jo je do na pol odprtih usten in jo pobožno poljubil.

»Pa sem te vendarle rešil; ti skrb moja...«

Blaž je bil spokojen.

Žabam, ki so ponoči še naprej regljale v mlaki, se je smejal, ko so ga zbudile.

»Figo! — Breg se ne bo več potegnil. — Po plazúti zasadim krompir.«

In poleti je med pínovcem po bregu cvetel krompir. Blažu je bilo treba pri kmetu odslužiti en ógon zemlje manj, zakaj toliko krompirja je izkopal na lastni zemlji, ki jo je rešil.

II.

Gorice so prijetno orumenele in jesen je bila tu.

Samo jutra so postala hladnejša, čez dan je sonce razlivalo še vedno v velikih množinah toploto čez vinske bregove. To je bilo tudi potrebno, zakaj grozdje, ki so ga pomagali mécati številni klopotci, je šele sedaj nabiralo pravi sladkor.

Viničarji in želárji, ki jim doma ni imelo na čem prirasti zrnje za kruh, so se že vrnili z Murskega polja ali s Hrvaškega, kjer so mlatili za mértik. Nekateri so se vračali zadovoljni, drugi ne; na kakšno mlačev je pač kdo naletel.

Tudi Blaž Antolék, ki ga je Pájnkov Tunek kljub njegovim visokim letom že nekaj let rad imel za pajdaša, se je vrnil iz Sračinec na Hrvaškem.

Blaž je bil star in je že v mladih letih, kadar ni bil v službi, hodil z očetom na Hrvaško mertičit. Spoznal je dobre gazde, pri katerih je bilo zavoljo zaslužka zrnja in postrežbe dobro mlatiti. Zato in pa ker na Hrvaško še niso tako zelo prodrle strojne mlatilnice, ki so po Murskem polju goričkim mlatcem na debelo požirale kruh, je namreč Blaž raje hodil mlatit na Hrvaško in mlajši mlatci so se pulili za njegovo pajdaštvo.

Lakotjákov hlapec jima je s Tunekom tudi že pripeljal za dvanajst težakov nekaj lepo pitanih vreč mértika, ki sta si ga pošteno razdelila na polovico. Segla sta si v roke in si obljubila, da pojdeta prihodnje leto spet, če Bog da zdravja, in Blaž je mértik lepo spravil v okrogle glájte z lesenimi obroči in v skrinje na podstrešju. Zadovoljno si je prižgal pipo, grabil z roko po zrnju, ga poželjivo duhal in mrmral predse, da jima z Maliko ne bo manjkalo kruha. Vneto je računal, da bo nekaj moke prislužil še z metlami, pa bo šlo.

Samó na bregu za lístjakom mu je zrastle toliko krompirja, da bo za Maliko in njega dovolj; posebno ker je bil sila debel. S krompirjem, ki ga je imel na Lakotjákovem, in z repo, ki je bo, kakor kaže, tudi na Vrbjakovem precej, bo podkrmil pájceka.

Liška v hlevu bo tudi imela dovolj mrve, saj jo je prislužil s podkášanjem v fároških goricah toliko, da je natlačil z njo vse podstrešje nad hlevom. Če bo dobil pri fároških še dovolj drv in listja za steljo

in če bosta z Maliko, ki je bila sedaj že šolarca in za bratev čisto pripravna, o trgatvi zaslužila še kakšne denarje, pa se jima ne bo treba bati zime. O tem je bil Blaž Antolék zatrdno prepričan.

V zgodnjih jutrih, ko so se v gozdovih v Stari gori prhutaje in krakajoč prebujale vrane, je hodil iskat brezja za metle. Nevoščljivi ljudje so mu sicer to zamerili, češ, brezje krade, metle pa tako drago prodaja; toda za zbadljivke ljudi se Blaž ni nikoli brigal. Poleg tega je imel od Križnikov, ki so bili lastniki brezja, dovoljenje. Napravil jim je nekaj metel in zato je smel obrezovati odvišne brezove vejice.

Ko je sonce stalo ped visoko nad Kržajnščakom, ki je med pohlevnimi hrbti okoli bil precej visok hrib, je že lezel s težkim šopom šumečega brezja na plečih počasi nazaj navzgor proti koči. Spustil je šibje na podstenje, zravnal in pretegnil stare, že precej ukrivljene ude in podrezal Maliko, ki se je z začudenimi očmi prebudila iz sanj.

Sedel je na hrastov pèn, ki ga je nekdaj zvalil na podstenje, in si natlačil pipo. S pipcem je začel snažiti brezje in ga preudarno polagal poleg sebe na tla.

Malika je prinesla na dvor škač in pripravljala ščávo za prašička. Pri tem opravilu, ki je bilo zanjo silno važno, ker se je zmeraj čutila gospodinjo, je vztrajno smrkala in si z zapestjem, ki ga še ni zmočila v škaču, zdaj pa zdaj popravila razkuštrane svetlozlate lase, ki so ji silili na čelo.

Blaž je za toliko prenehal z obiranjem šibja, da je pomolzel Liško, potem je sedel nazaj na tnaló in zamišljeno nadaljeval svoje opravilo.

Deklína je spustila iz kurnika pet kokoši in petelina, ki so s hruščem sprhutale z gredi na dvor in začele urno stikovati, kaj bi dele v kljun. Kokót je napel golšo, stegnil vrat in zateglo zakikirikal. Potem se je zagnal naravnost v Vřbjakov sadovnjak, járike pa poslušno za njim. Blaž Antolék je bil namreč neomajnega mnenja, da se kure morajo natešč napasti, potem marljivo nesejo jajca. Ker je imel kočó v dníki pod Vřbjakovim slívjem in kokoši niso silile na breg v vinograd, mu jih tudi jeseni ni bilo treba zapirati v kobáče. Tako so po mili volji uživale svobodo, ko so druge kure bile zaprte.

Malika je vrgla Liški še zajém trave ter zaprla hlev, iz katerega je bilo poslej čuti pájcekovo poželjivo hlastanje po ščávi in Liškino goltajoče muljenje. Kravica in prašiček sta si namreč po Blaževi pravni iznajdljivosti složno delila prostorček za istimi vrati.

Ko je Malika precedila v lončeni dúkel tudi mleko, pri čemer v svojem gospodinjskem poslanstvu kajpak ni pozabila na máče, ki ji je mjavkalo okrog nog, ga je postavila na strme stopnice, ki so vodile iz príkleta naravnost v pivnícó.

Postavila je na podstenje cajno s krompirjem, vzela nožič in skledo, sedla na podstenje poleg Blaža ter začela lupiti krompir. Oča, kakor

je Malika, ki svojega očeta nikoli ni poznala, Blaža zvala, so za zajtrk namreč nad vse radi jedli kislo krompirjevico. Malika je zdaj že tudi morala tu in tam kaj skuhati. In to juho jo je Blaž po lastni razsodnosti naučil najbolje skuhati; če seveda ni pri tem bila odločilna njegova prevelika vnema za kislo krompirjevico. —

Sonce je splezalo že toliko visoko, da je preko Vrbjakove stare hruške rjávke ščemeče sijalo naravnost na Antolékovo podstenje. Blažu je to prijalo in potisnil je krajce pokvečenega klobuka globlje na oči. Dim, ki mu je páfkal iz ust in pipe, mu je v nežnih pramenih obkrožal glavo in se razblinjal nekje pod kapom.

V topolih, ki so stali kakor svečniki po vseh bregéh, je zašumel veter. Sprva tiho, samo v trepetu trepetlikovega listja, potem se je z najvišjih bregov odtrgal in se zvalil v sunku niže, da je stresel metlaste repe stotinam velikih in majhnih klopotev, ki jih je obrnil proti svoji smeri. Prvi so oživali drobceni brezglasi mígleci, ki so jih natakneli otroci na tenke šibe, potem so začivkali majhni rágleci in naposled so se zamolklo in gospodujejoče, kot da bi po žrdi tolkli, oglasili velikani. Veter je pomešal vse to prebujenje klopotev v vrtinec živega sozvočja, ki je pelo slovesnemu pričakovanju bratve.

Nad Antolékovo želarijo je sfrfotala jata škorcev, da se je Malika sunkoma ozrla za njo, dokler ni padla za obzorje Kržajnsčaka v vinograd. Pogled ji je za hip zastal nekje v daljavi. Mogoče je deklína v duhu spremljala škorce, ki se ne ozirajo za zabrano zobanja. Roka z nožičem ji je mrtvo omahnila na podstenje, druga s krompirjem ji je obležala na stegnu.

Tedaj se je oglasil iz bližnjih goric Bóbnaričev velikan in v počasnem taktu meril udarce.

Maliko je Blaž kmalu privadil na resnost življenja, zato ni imela nikoli vrtoglavih sanj. Ko pa se je zavrtel Bóbnaričev klopotec, čigar gosposko mogočno tolčenje je Malika vedno poslušala s pobožnim občudovanjem, jo je prevzela vsemočna čudna sla. Z nožičem je zamišljeno grebla po tleh in mislila, kako morajo pač biti tisti otroci srečni, ki imajo doma pri oglu klopotec in lahko gledajo njegovo vrtenje skozi okno. Ni se jim treba ustaviti na poti, kadar gredo od kmeta, in s težkim košem na plečih cele pol ure strmeti vanj. In Bóbnaričev, ki je daleč naokoli največji, ima celó lesenega deda in babo, ki sta oblečena v pisano obleko, da plešeta, kadar se vrti. To mora biti veselo! Drugič, ko bo Malika šla v mlin, bo šla mimo Bóbnaričevih.

Skrbni Blaž je opazil Malikino zamišljenost.

»No. — Kaj trmíš?«

Malika se je zdrznila in brez odgovora začela urno beliti krompir.

Tedaj je Srágova Mimika prinesla po klancu mimo puto vode, da se ji je hrbet krivil pod težo.

»Lepa jesen. — Samo ko bi bilo kaj vode na bregu. Še za živino moramo vso iz grabe nositi.«

In je oddrsala dalje navzgor po klancu.

Blaž je še za njo spregovoril: »Se bo menda napravil dež. Veter preveč priganja klopotce.«

Malika je skoraj zardela. Mislila je, da je veter pač zato, da klopotci tako lepo klenkajo. Skoraj boječe se je obrnila proti Blažu:

»Oča, klopotci tako lepo ropotajo...«

»Viničarska kuga,« je malomarno odrezal Blaž, vzel za hip zabagano pipo iz ust in v čudovitem loku pljunil skozi one tri zobe, ki jih je še imel v čeljustih. Obrisal si je grenko slino, ki se mu je podedila preko povešene spodnje čube na kocinasto sivo brado, in vzel drugo brezovico v roke.

»Zakaj imajo klopotci tako grdo ime,« je Malika malodane užaljena.

»Jesen je tu. Bratev je pred vrati. Potem se bodo začeli viničarji preseljevati.«

»Zakaj se viničarji selijo?«

»V svojem niso. Zamerijo se gazdu ali pa gazda njim in grejo...«

»To pač mora biti hudo. Jaz bi jokala, če bi morala od tod.«

Blaž Antolék si je popravil klobuk in priprl oči. Ni vedel, kako bi deklini to dopovedal. S pipcem se je počohal po nosu in hrknul.

»Zanje ni tako hudo.« Tehtal je besede. »Grejo, ker pride zamera vmes. Iščejo boljše. Srečo iščejo.«

Malika tega seveda ni razumela. Pač še ni bila nikjer drugje kot v koči, stisnjeni pod Lakotjákovo hrastje, in to je bilo za njene možgane zadosti. Dovolj, da ne bi mogla proč.

Blaž pa je prišel v besedo: »Vidiš, jaz sem tudi iskal srečo. Menjava sem gazde, dokler je nisem našel...«

Dekle ga je začudeno pogledalo. Blaž Antolék ji še zacele nikoli ni povedal, da bi bil kje našel srečo. On, ki je imel vedno skoraj čemerno zaskrbljeno lice, ni nikoli govoril o sreči.

»Oča, kje ste jo našli?«

»Tu,« je skipelo iz Blaževih prsi. »Tu pod hrasti, na tej krpi zemlje, ki je moja.«

Misel na želaríjo je Blaža zanesla in nič več ni mislil na dekle. Ni gledal na to, ali ga razume, kaj golči, ali ne. Kakor so se mu porajale nekje v doživeti notranjosti, tako so mu polzele besede skozi stisnjene čeljusti, v katerih je žuljil pipo.

»To je moje. — Za to sem stradal. — Sam sem to zaslužil in ne pojdem nikdar od tod, dokler me ne bodo štirje v trugi odnesli za cerkveno kostanjevje. — Delo... Streha, izpod katere me nima živa duša na svetu pravice spoditi... Skrb... Trpljenje... Ubijanje... Strah, da ne bi izgubil niti grude. Postaviš se mu v bran... Res, vse

to je moja sreča. — Tudi plaz, ki sem ga ustavil. — Če imaš svojo zemljo, pa če je tako majhna kot dlan, šele veš, kaj pomeni sonce in dež o pravem času. Treseš se pred hudo uro. Ko udarja v hrastje strela, padeš na kolena in kričiš k Bogu. Zažgeš na cvetno nedeljo blagoslovljen présmečev les. S sekiro prekrižaš nebo in jo zakolješ v zemljo, da oblake s točo presekaš... Roteče kropiš nebo z janževcem, da bi šla toča mimo. In če se usuje, Bog nas varuj, vržeš srpe in burklje navzkriž pred prag, da ne bi bila preveč ostra... Vse... — — Vsake bétvi je škoda...«

Blaž je šel globoko po sapo. Sunkovito je potegnil pipo iz ust in si z dlanjo popravil mustače. »Vse to je moja sreča. Vse... Vse... — Zemlja...«

Hvaležno je pogledal proti nebu, toplo je s pogledom pobožal žela-ríjo, ki jo je imel izpred praga vso pred seboj.

»Kdor je človeški, razume to...«

Dekle, ki je negibno tiščalo v roki nož in ga je nerazumljivo gledalo, je posilil kašelj.

Blaž se je zdrznil. Kakor da mu je nerodno, je jecljal: »Boš že videla. Ti boš; ko bo tvoje, takrat... — Tunika, tvoja mati tega ni razumela. Bila je viničarska, zato je šla. Ti pa boš okusila... Tebe bo držala zemlja...«

Veter, ki je vlekel od juga, se je z novo silo zapodil v klopotce in Malika se je zganila.

»Oča, zakaj vi nimate klopotca?«

»Nimam goric.«

Dekle je hitro poprijelo: »Brajde...«

Blažu je bilo skorajda neprijetno, pa se je vendarle nasmehnil.

»Skuhaj juho! V šolo bo treba...«

Malika je pobrala skledo in cajno in se napotila v kuhinjo. Med vrati se je še za hip ustavila in prosila:

»Oča, pa le napravite klopotec!«

Ko je dekle začelo v črni, sajasti kuhinji vneto ropotati z burklami, je máče, ki je zadremalo ob zavezálu na kúmenu, pobrisalo ven. Malika je odvéčila peč in pripravljala zajtrk.

Blaž je odložil šibe. Potegnil je izza predpasnika svinjski mehur s tobakom in znova naložil pipo. Prižgal jo je, da se je okoli njega stvaril opojni oblak plavosivega dima. Prekrižal je noge in si z levico podprl brado ter skozi dim opazoval mačka, ki si je na soncu pred njim vztrajno iskal bolhe in se s šapico umival.

»Pa bo res dež,« je pri tem mislil Blaž. Zaskrbljene gube na obrazu so se mu zadovoljno raztegnile. Zavoljo njega je lahko dež. Potreben bi že bil in on se ga ne boji več. Plazúta se ne bo več nikamor potegnila; ustavil jo je.

Antolék je mastno pljunil naravnost pred máče, da je preplašeno odskočilo in se zavleklo nekam za brajde.

Dekle ga je danes izpodbodlo in vedno znova je o vsem mislil. Na koncu je prišel vselej do enakega konca, da je zares tu pod hrasti, med goricami, nad katerimi čuva Žalostna Mati Jeruzalemska, njegova sreča. Bog ne daj, da bi jo izgubil. Nikjer drugje je ne bi našel več.

Še ta hip je sklenil, da bo takoj vso želaríjo ogradil s plotom, v kolikor je od ene strani nista zapirala hiša in hlev.

Potem se je spomnil Malikine prošnje zavoljo klopotca. Navsezadnje bi to res ne bilo nič tako čudnega, ta presneti klopotec. Na koncu koncev ima trsje in vrh češnje bi menda bil kar primeren prostor zanj; če le ne bi bil za vetrom. In dekle bi imelo veselje.

Ko ga je Malika poklicala k zajtrku, je sedel za mizo, in ko sta odmolila, je dejal: »Malika, klopotec ti napravim pozimi. Tako velik ne bo kot Bóbnaričev; deda in babo bo pa imel, da bosta plesala na češnji.«

Dekletu je malodane žlica padla iz rok; glasu ni mogla spraviti iz sebe in bi mu prav zagotovo padla okrog vratu, če bi dobri gorički ljudje poznali to navado, in ga ocmokala po kocinastem obrazu.

Ko pa je Malika popoldne pridrvela iz šole, je našla Blaža, kako je stavil ob meji sohe za plot in mu je pomagala. —

III.

Na gorice je leglo čudovito veselje. Kakor da bi sam Bog položil dobro roko nanje. Iz zemlje je puhtelo in med trsjem po vrhovih plapolalo sladko in gosto kot mošt, ki se je po stiskalnicah penil v kadeh pod podom.

Bila je trgatev.

Gosposke zidanice in pohlevne viničarske kúče so zrle z ožarjenimi okni kot z blestečimi očmi na to veselje po poživiljenih goricah.

Kúče; tudi te! — Na ta pisani molek po grebenih vrhov, na katerega so skozi leto viničarji molili svoj trpeči del, so sedaj tudi njih prebivalci skozi nekaj dni molili veseli del.

Vsemočno, vseobsegajoče je bilo to veselje. Nihče se mu ni mogel odreči; tudi zaskrbljeni gospodarji ne, ki so sicer pričakovali za svoje delo boljše bratve. Bog, da je še tako!

Vetrovi, ki so se kakor nalašč okrepili, so priganjali klopotce, da so igrali trgatvi kot bogati gostiji. Med vrhovi je odmevalo neštivilno napevov in vriski mladine so orili kot klic zmagoslavja po boju z delom in trpljenjem.

Tudi Blaža Antoléka je zagrabil vrtinec bratve.

Brajde, ki so prav lepo obrodile, je že obral. Počasi je stiskal grozdje na pēški preši, ki jo je imel pod kapom pri listjaku. Ko je

sladki izabelin mošt nalil, je preračunal, da ga bo zanj skozi vse leto dovolj; in to je bilo dobro.

Sedaj je jutro za jutrom, ko so se po grabah začele dvigati megle, ki so se nad Jeruzalemom razblinjale v nežno jesensko sinjino, hodil s škafom pod pazduho navkreber brát k onim, ki so tega sladkega goriškega veselja imeli na pretek.

Nekega sobotnega popoldne je prišel mimo Lakotják z usnjeno torbo, ki mu je visela preko desne rame, in se ustavil ob plotu. S težkimi, mesnatimi rokami se je obesil na planke in vprašal Maliko, ki je pometala dvor:

»Deklina, kje so oča?«

Dekle je stopilo po Blaža, ki je bil nekje v hramu.

»Blaž, bratvo grem pripravljat. — V ponedeljek pridite!«

»Boste že tudi vi?«

»Bom. — Čisto se bo posušilo. In pokradli ga bodo, ko so vsi prpreki že pobrali.«

»Jaz sem brajde že tudi obral. — Deca bi se preveč pasla.«

»Ste dosti naprešali?«

»Za sebe zadosti...«

Lakotják se je počohal pod nosom, kjer je imel pristrižene umazano-rjave kocine, kakor da bi mu dimnikar s sajastim kazalcem in sredincem potegnil od nozdrvi do vršička zgornje čúbe. Popravil si je torbo, da so zacingljali trije slátinščaki, ki so z zelenimi vratovi gledali ven. Sunil je torbo nazaj na zaledje, da mu je flápala po zadnjici.

Ko je v ponedeljek v jeruzalemski cerkvi odzvonil stari Zádravec sedmo, si je Blaž Antolék naložil pipo in jo prižgal. Vzel je škaf pod pazduho in poklical Maliko.

Zaklenil je hram, preizkusil je tudi hlevska vrata, če so dobro zaklenjena, zapahnil léso v plotu in se spustil z umerjenimi, premišljenimi koraki v klanec. Dekle je poskakovalo pred njim kot piščanec.

Sončni žarki, ki so silili skozi vejevje starih češenj ob klancu, so se za hip poigrali v dimu, ki se je vlekel za Blažem; potem so božali mehko jesenskih barv, ki so se v čudežnih odtenkih razlile preko žégnane prleške zemlje.

Ko sta z Maliko prišla do Lakotjákove zidanice, ki je ponosno čepela v senci obletavajočih jagnjedi, je bila tam že zbrana pisana družba brácev.

Lakotják je košato stal med njimi in iz slátinščaka točil vsakemu v kozarček žganíce, ki je potem šel iz roke v roko. Moški so si zadovoljno vihali mustače, ženske pa so s cvilečimi glasovi dajale izraza svojemu ugodju.

Otroci, ki so z materami prišli iz kuč, ki so ostale zaklenjene, so se vreščaje podili in prekopicavali. Manjši so se nezaupno obešali ma-

teram za jánke, izza katerih so z zvedavimi očmi kukali in motrili vrjéko večjih.

Blaž Antolék se je pomešal med ostale in dobil dve merici žganíce; svojo in Malikino. Malika žganíce ne sme. Kakšen požirek vina ali jábolčnice že še gre; žganíca pa pač ne. Malika je šolarca in se ne bi mogla učiti. Tako je namesto nje Blaž prišel na svoj račun.

Pútarji, sami krepki in veseli čéhi, so si oprtali lesene púte, v katerih so nosili z gorice grozdje na pod, vzeli palice pod roke in se napotili v prvo grábico v dníki. Bráči, ki so jim v vrsti sledili, so se postavili vsak pred svoj red in gorice so začele dajati, kar so dati mogle.

Le najmanjši otroci so se po golih zadnjicah drsali za materami, da so jim zdaj pa zdaj stlačile sočno, nabreklo jagodo v slinasta usta. Kar jih je bilo večjih, so morali vsaj po dva skupaj obirati en red.

Saj brati ni težko. — Lep pipec z rdečimi lesenimi črnámi, ki mu pravijo balážek ali pa néžika, imaš v roki in režeš grozd za grozdom in ga mečeš v škafo, dokler ni trs obran. Tu in tam strgaš rdečerumeno pobarvan list s trsa in pogledaš, če ni še kakšen grozd skrit. Samo drobni, kisli mártinščak na vrhu trsa lahko ostane; naj ga sveti Martin zori, če hoče! Pobereš še jagode, ki so padle na tla, in greš k drugemu trsu.

Deca ima vendar gibčne prste. Če pri tem pomisliš še na to, da ti marsikateri najboljši grozdek obleži v želodcu namesto v škafu, je to delo prav zares prijetno.

Danes gazda ne branijo zobati. Danes smeš. Saj se celo očetje, ki se norčujejo iz sladkosnednih bab in ki imajo brš rajši mošt po svetem Martinu, ko je že vinček, prav pridno zalagajo z grozdom. Danes tudi ne dobiš črnih zob, pa če se tako nazobaš, da bi ti bolho na popku ubil. Če te je prej nesla pot skozi vinograd, so ti že gledali na zobe kot kravi, češ, za vsako jagodo, ki si jo pozobal, dobiš črn zob. No, če si ušel kači, ki je bila do danes skrita v jagodi, pa so te po zobeh dobili in ti zavrteli ušesa. Danes pa tega vsega ni; danes je trgateg.

Sonce se je vzpelo visoko in navpično gledalo na bráče, ki so pribrali do sépa na vrh goríc. Putarji so že urezali v palice precej zarez, ki so pomenile število put, ki so jih znosili na pod. Tedaj je Lakotjákova dekla v nabrani jánki in v črnem modrčku preko bele bluze prinesla na glavi lepo pisano košaro, polno dišečih, visokih kosov pšeničnih zdíganíc. Lakotják je prinesel za njo v veliki črni pútri in zavaljeni leseni flákši vina in poklical:

»K južini, brači!«

Kar je kdo imel grozdja v škafu, ga je še stresel pútarju v puto. Potem so posedli po sépu.

Dekla je nosila težko košaro od brača do brača. Vsak je segel vanjo in potegnil iz nje kos zdíganíc, da se mu je malodane roka zašibila. Za

njo je hodil Lakotják in točil vino. Vsakemu je bilo danes na voljo, da je jedel in pil, kolikor je mogel. Skrbne viničarske matere so marsikakšen kos zdíganic tudi zavezale v predpasnik. V deževnih dneh, ko ne bo trgatve, bodo prav prišli.

Pravo bratveno razpoloženje je porodilo šele vino, ki so ga popili pri južini.

Po deseti uri je orila z vseh bregov húška in petje, da se je treslo ozračje in da so klopotci skorajda onemeli. Šegavi putarji so rezali bíke in jih s prákoli vred postavljali za najbolj grúbimi deklínami, da so jih dražili. Deklina je morala iz vrste nazaj obirat. Postavni putar ji je pomagal in pri tem je bilo kajpak zmenjanih nekaj lepih pogledov in onih besedi, ki tako čudežno božajo mlado srce.

Blaž Antolék ni bil v goricah. Že od nekdanj je opravljal pri Lakotjaku dolžnost prešarja.

Visoko si je zavihal hlače in gate, ki jih je nad kolena z gátjaki privezal, da se mu ne bi odvihale. Suknjo je slekel in si tudi rokave od róbače podvihal visoko nad lakti.

Skrbno si je umil v vroči vodi noge. Mladostno je z bosimi nogami plesal po grozdju, ki so ga nanosili putarji na pod, da ga je trétal. Gosta sladkoba mu je prijetno brizgala med prsti. — Zbiral je lesene obroče, jih ravnal in tlačil z rokami in nogami strétano grozdje v koš. Pomagal pa mu je Lakotjákov viničar.

Tako je do préšarja Blaža prihajal samo odmev goričkega veselja. Skozi odprta vrata in okna so v sunkih pljuskali valovi petja, húške in klopotcev, da mu je brnelo v ušesih in v srcu odmevalo. Vino, s katerim je Lakotják préšarjema in putarjem brez skoposti stregel, mu je razvezalo jezik in pripovedoval je stari Blaž Antolék take zgodbe, da so mladi putarji strme poslušali ali pa so se do solz krohotali.

Lakotják je imel precej goric. Nebrzdano bratveno razpoloženje je trajalo štiri dni in Blaža je že dokaj zdelalo. Prešar mora biti pokonci vse noči in spi samo od prelaganja do prelaganja, ko razdrejo koš in grozdje znova stisnejo. Pa še takrat ga moti pokanje verig in préšpanja, ki ga vleče težka vaga navzdol. Zjutraj mora biti pod že prazen in očiščen, da gre delo znova nemoteno od rok. Tlačenje tropin v sode je Blaž sevé prepuščal radevolje mlajšemu viničarju, pa je bil vendarle četrty dan, ko so brači že zgodaj popoldne opravili vse, precej zbit.

Ko je Lakotják sklical vse na trato pred pivnico, jim je še prav posebno postregel. Plačal je zasluženno mezdo in dal piti janževca.

Stari Grmič je prinesel harmoniko in vsi so se med petjem in húškanjem spravili nad klopotec. Z velikimi obredi so ga snéli z visokega ščópa in ga po kosih odnesli pod kap pri stiskalnici.

Malika je z velikimi očmi strmela v ta nebeško lepi obred in cukala Blaža za rokav, da je zbudjala njegovo zaspano pozornost.

Ko se je bračem zdelo, da so se dovolj nanoreli, so se cvileč in pojoč razšli. Ostale so samo tri deklina, da bodo nosile mošt iz kádi v polovnjake, dva fanta, da bosta vretenárila, Blaž in Grmič s harmoniko.

Zadnjo noč bratve pridejo povabljeni in ženske so imele dovolj opravila v kuhinji.

Lakotjâkov sin Joža je povabil Vrbjakovo Kristino, s katero sta se brž rada videla. Tako so vsaj ljudje pravili. Z njo je prišel tudi stari Vrbjak z ženo; bil je Lakotjâkov mejâš.

Opolnoči so bili poslednjič zložili koš in dvignili vago visoko v zrak, da so verige ječale in se je že stisnjeno grozdje nasilno jokalo.

Potem so se zbrali h glavni večerji.

Debeloglavi, plešasti Vrbjak je bil že zaripel v mastna lica, ker mu je dobro Lakotjâkovo vino udarilo v glavo. Nerodno se je stegnil čez mizo ter silil Blažu desnico, da se je Antolék začudil.

Pri večerji je bilo toliko jedi — mesa in pečenjâ — da je dosti ostalo še po večerji na mizi.

Grmič je natezoval razglašeno harmoniko, da je šlo skozi ušesa. Mladež se je vrtela, bila rihtarja in zbijala druge neumnosti. Starejši so se pijano pogovarjali. Blaž Antolék pa je na koncu mize žuljil svojo večno pipo in z napol priprtimi očmi dremal. — Pipe menda sploh ni potegnil iz ust, razen kadar je jedel. — Izmučenost in vino sta se ga tako držala, da mu je glava kakor mrtva kimala med pestmi, s katerimi si jo je podpiral.

Lakotjâk je dvignil kozarec in potrkal ob mizo.

»Blaž...«

Blaž je dvignil glavo in zaspano pogledal proti Lakotjâku.

»Sedite bliže, Blaž! — Natočite si! — Bomo kakšno pametno rekli.«

In so si potem povedali več pametnih, dokler ni Vrbjak udaril Blaža po rami in zahropel:

»Blaž Antolék! — Danes se dogovorimo...«

Blaž je zazijal: »Kaj?«

»Zavoljo želaríje.«

»Ne,« je skoraj plaho kriknil Blaž.

»Pač,« je povzel Lakotjâk. »Blaž, ne protivite se več! — Naš Joža in Kristina se bosta o pustu vzela. Hrastje pri vaši kuči mu bom dal...«

»Lepo, lepo,« je brundal Blaž in ni kazal nobenega zanimanja za Lakotjâkovo živahno golčanje.

»Vaš plot okoli želaríje nam je napoti...«

Vrbjak je debelo požrl vino in podrsal tolsto telo bliže k Blažu.

»Ne vem, kateri osel je kdaj zasadil to želaríjo med moje slivje in Lakotjâkovo hrastje.«

Blaž je jezno vzel pipo iz ust in vpadel:

»Pošteno sem jo kupil; pošteno sem jo plačal...«

»Cesto bo treba speljati od gozda na vrh. Tisti ogel ob vaši češnji nam je napoti. — Dajte...!«

V hipu je legla na Blaževo vinjeno glavo opojnost lastne zemlje, ki jo je rešil pred plazom, in smisel trpljenja njegove mladosti. Skozi smrdečo Vrbjakovo sapo, ki je puhala vanj, je prihajal do njega dih zemlje, tako močan in gost, da bi ga z rokami zajel. Zamišljeno je ril s kazalcem desne roke po nosu in bolj kot Lakotjaku in Vrbjaku v odgovor je prepričeval svojo notranjost:

»Ne, ne... Ne, ne...«

»Česa se bojite? Saj ne pridelate ničesar na tisti ubogi krpi...«

»Moja je! — Tako je moja, kot je vaš grunt vaš. Vaš grunt je velik in razsežen, pa nimam poželenja po njem. Zadostuje mi moja krpa. Vi pa pustite mojo želarijo pri miru! — Kaj bi rekli, če bi prišel kdo na lepem k vam in vam rekel: — Lakotják, Vrbjak, pustita meni svoj grunt! — Ne bi dali, vem; ker je vaše... — Moja želarija pa je moja. — Amen!«

Skorajda mladeniški občutek moči mu je napolnil stare prsi in v dušku je izpraznil kozarec pred seboj.

Lakotjaka in Vrbjaka je Blaž s svojimi besedami, ki jih je govoril preprosto in počasi, spravil malodane v zadrego.

Vrbjakovica, ki je bila vseh zemeljskih dobrot za to noč polna, je skoraj vsa zlezla v lastno maščobo; debelo glavo je spustila nazaj in dremala z odprtimi usti, da so ji pri krajih sline silile na svetlo brado. Sklenila je roke na napetem trebuhu, zamežikala z očmi kot žaba v zelju in zaspano zamrmrala:

»Kaj pa imate?«

Naslednji hip je že znova zaprla oči in pohlevno odjadrala v deželo sna. Zato ni na njeno vprašanje nihče obrnil pozornosti in Lakotják je začel znova.

»Blaž, zdrava pamet vam mora kazati, da nam je vaša želarija v napotje. Moje hrastje in Vrbjakovo slivje bosta imela skupnega gospodarja, pa bo vaša želarija vmes, da se je bo moral izogibati. — To ne gre...«

»Gre, gre... Vi imejte svoje, jaz pa svoje!«

»Saj nihče noče zastonj! Plačamo, kar zahtevate,« je v zatajevani razdraženosti pisnil Vrbjak.

»Kako boste plačali?«

Lakotják in Vrbjak sta se v enem tako silovito zasmejala, da sta preglušila Grmičevo harmoniko in vrjeko mladih. Vrbjakovica si je v snu popravila ude in spustila težko glavo na levo ramo.

Blaž pa ju je resno gledal in skozi stisnjene čeljusti golčal:

»Kako boste plačali sanje in glad moje mladosti? Kako boste plačali hlapčevanje, ko sem z vsakim korakom ustvarjal podobo svoje želarije?«

Kako boste poplačali strah in skrb, ki sem ju imel, ko sem si dom ustvaril, pa mi je plaz odnašal zemljo? S čim mi morete poplačati veselje, ko stojim na trati za listjakom in gledam, da sem breg ustavil in se zemlja nikamor več ne vleče? — Odgovorite!»

»Sanjač ste, Blaž, sanjač!«

»Vidva obadva imata veliko zemlje. Podedovala sta jo in nihče vama je ne jemlje. Širiti jo hočeta, širiti; a kaj bi storila, če bi jo morala pustiti in iti? — Otrokom jo bosta dala, da se vaju bodo spominjali. Jaz bom pa dal svojo želarijo Maliki.«

Malika je ta trenutek pokojno spala v koči v dníki. Stari Blaž se je je spomnil in v mislih mehko božal njeno razkuštrano glavo.

Lakotják je potem predlagal:

»Pa se zmenimo samo za tisti ogel na jugu. — Nekje moramo skozi...«

»Mimo idite, mimo! Pustite mene pri miru!«

»Kod?«

»Dovolj imate sveta, ki vam služi.«

»Več stroškov bi nam s tem napravili, kot je vsa vaša želarija vredna.«

»Ne morem, gospodje, ne morem,« se je v Blažu Antoléku upiralo.

Vrbjaku je bilo Blaževega upora že zadosti. Bil je nagle nature. Zamahnil je z roko proti Lakotjáku:

»Pusti, pusti! Pa speljemo stezo tik ob plotu, kot sem ti že predlagal...«

Tedaj je Blaža popadel vsemočen strah, da je odrevenel. Roka, s katero je maloprej prijel kozarec, se mu je tresla, da je vino zaplalo preko roba. Obupno je z levico potegnil Vrbjaka za rokav.

»Ne... Lepo vas prosim! — Izognite se! — Toliko imate zemlje! — Voda se bo s ceste stekala in podjedala mojo plazúto...«

Lakotják in Vrbjak sta bila brihtna moža. Hitro sta spoznala Blaževo boleče mesto. Zato je Lakotják, ki je bil bolj odločen v nastopu z ljudmi, zavrtel kozarec, da se je vino vrtnčilo v njem, in malomarno brundal:

»Kakor hočete, Blaž; kakor hočete... Na svojem svetu lahko delamo, kar hočemo. — Če ne daste, bomo morali iti tik ob plotu. Drugače ne gre... Stroški bi bili preveliki... — Dajte ogel pri listjaku, pa ne bo voda pljuskala na vašo plazúto! — Dajte, da bo mir...!«

Nastavil je veliko desnico Blažu tik pred obraz, da mu je v grozečih podobah zaplesala pred očmi.

Mir.. Mir... — Mir s sosedi in žegen božji!

V Blažu sta se borila sla zemlje in želja po miru. V vseh udih je čutil odpor, ki se je stavil zdaj temu, zdaj onemu občutju naproti. V glavi mu je razbijalo, da se je prijel za čelo in zamižal. Kri mu je poganjalo močno vino v glavo, da je v taktu ponavljal: Zemlja, mir —

zemlja, mir, dokler ni starčevo preizkušeno srce zadrgetalo v mir, mir, mir...

Desnica se mu je tresla, ko jo je položil Lakotjaku v roko. Ko je Vrbjak s potno roko preprijel, je Blaža spreletel neizmeren sram in gnus.

»Za koliko,« je zahreščal s pijanim glasom Vrbjak.

»Kakor hočete...«

Hitro je umaknil Blaž Antolék desnico. Poiskal je klobuk in niti opazil ni, da ga je poveznil postrani na glavo.

Dvignil se je in zaloputnil vrata za seboj.

Na podstenju si je pomel oči in popravil klobuk. Ozrl se je v nebo, na katerem so igrivo mežikale zvezde. Ščip je tiho plaval nad pošastnimi oblaki, ki so jih podili jesenski vetrovi od severa.

Iz hrama je hruščeče kričala harmonika in cvileče tulila noreča mladež. Blaž je čul, kako se je Vrbjak široko zasmel. Bilo mu je, kakor da bi ga kdo s pestjo udaril po srcu, in pograbil ga je tolik srd, da je zatrepetal zavoljo nemoči.

Antolék se je sklonil naprej, kakor da bi kanil pasti, in se z opotekajočimi koraki spustil v grabo. Bil je bos, pa ni čutil, kako je s palcem udarjal ob kamenje, ki je bilo v neredu razmetano po blatnem klancu. Šel je domov.

Odpahnil je leso, sedel na pèn na podstenju in zapičil pogled na ogel zemlje pri listjaku, na katerega je ščip risal pošastne sence.

Tako je sedel in mislil.

V vasi v dolini so tulili psi, v hrastju je húškala sova.

Blaž se je zgrozil.

Nenadoma se mu je zdel tisti zaplankani ogel pod češnjo, ki ga je bilo komaj več kot za prgišče, najlepši. Kot da so vse sanje njegove mladosti utelešene ravno v tem kotičku.

Dvignil se je s tnala in kot tat potuhnjeno stopil pod češnjo. Naslonil se je na raskavo deblo, da se mu je bodeča žica, s katero je bilo ovito, zasadila v rame in si je s spodnjo čeljustjo grizel mustače.

Neka nepoznana sila ga je pripognila, da se je sklonil in pobožno pobožal mrzlo rosno travo, med katero je bilo pomešano že odpadlo češnjevo listje. Začutil je, da ga je mrzla rosa spekla v dlan, in plaho je odmaknil roko, kot da je zemlja pod njim zakričala nanj.

»Izdal sem te. — Nimam pravice, božati te!«

Bilo mu je, kot da se je izneveril lastnemu trpljenju, in stal je pod češnjo kot očitni grešnik, dan ljudem v zasmeh.

V hiši je v snu zastokala Malika, Blaž Antolék pa je čul očitanje pokojne Kate, ki je prihajalo iz zemlje.

Po prstih je stopil v sobo in nad dekletom prižgal vžigalico. Njen obraz je bil blažen in nedolžen v spokojnem snu. Blaž je strmel vanj, da je trska dogorela in ga spekla v prste.

Strašen kes se ga je polotil in kot máče se je splazil na prosto. Skozi odprto lesa se je zapodil in v grabo. Kot potepen pes je hitel prihuljeno skozi vas; ob cerkvi je zavil v nasprotni hrib proti pokopališču.

Vrata na pokopališče so bila zaklenjena.

Onemogel se je Blaž naslonil na vrata in sopol.

Tiho, pokojno je počivalo pokopališče in beli križi so kipeli v mesečini kot očiščene duše. Čirički so peli kot drobci, nevidni angelci.

Blaž Antolék se je splazil skozi živo mejo, da se je rosa v kapljah sesula nanj in je bil po rokah in po obrazu moker.

Poiskal je v redu na dnu božje njive grob, tih, kot so bili ostali, in pokleknil predenj.

»Kata, odpusti! — Pijan sem bil. Nisem vedel, kaj sem storil. — Ne, Kata, ne izdam te ne! — —«

Počasi so se ustavljali klopotci po vréh. Le tu in tam je pisnil še zapoznili zvok harmonike iz zidanice. Samo pokanje verig in ječeče škrtanje préšpanjev v stiskalnicah je dalo slutiti, da so nekje še ljudje pokonci in delajo.

Neslišno se je za Sv. Bolfenkom na Kogu spočenjal dan, ko je Blaž prišel zopet do Lakotjčkove zidanice.

Naravnost k stiskalnici je zavil, umil si noge, stopil na pod in z verigo potrkal po podu, da so prišli pomagáci.

Niç se ni menil za njihove šale. Bil je molčeç, ko je razdiral koš in z vejáço sipal tropíne v sod, kjer jih je Lakotjčkovi viniçar phal.

Ko so se po končanem delu zbrali v hiši k zadnjemu prigrizku, je bil že velik dan. Blaž se ni ničesar dotaknil.

Ko je Lakotjčk delil plaçilo, je stegnil roko, da mu je naštel zaslužene kovaçe. Spravil jih je v mehur k tobaku, potem pa je stopil tik k njemu in preprosto rekel:

»Gospod, tistega ogla ne dam! — Naj sem izdajalec; svoje mladosti in zemlje svoje pa ne izdam. — Vi pa, če ste çloveški, zavijte mimo po sadovnjaku, da mi voda ne bo zemlje izpodjedala! — —«

Lakotjčk je debelo gledal, ko je Blaž Antolék zaprl vrata za seboj . . .

IV.

Brateg je minila in klopotci so utihnili. Sedaj je veter sam pel za tegle melodije preko golih vinskih vrhov.

Ljudje so pripravili tudi že repo in listjaki so bili polni šumeçega bukovega listja. Neslutno se je bližala zima, ki so ji oznanjale prihod jate kavranov in kavk v zraku.

Otožna tišina je padla kot težka odeja na mršave gorice in le škripanje voz in vpitje voznikov, ki so selili večne viniçarske brezdomce iz kuçe v kuço, je motilo pokoj prirode.

Megla po jutrih se je zgostila in niti sonce, ki je stalo bledolično daleč doli nekje nad Humom nad Dravo, ni moglo več pregnati sive tesnobe, ki se je vpijala v zemljo.

Petje, ki je skozi vse leto plalo med vrhovi kot igrivo morje, je izzvenelo v osamljenih glasovih fantov, ki so ob sredah in sobotah ponoči vasovali.

Tihota, sama otožna tihota, kakor kadar se mati spravljajo spat.

Blaž Antolék se ni bal zime. Bila so leta, ko je mogel spraviti dosti manj pridelkov, pa je šlo; šlo bo tudi to pot, ko so bile vse shrambe polne. Pájcek pa je tudi vidno lezel narazen, da ga je Blaž zadovoljen hodil čohat po napetem ščetinastem hrbtu, kar je obema bilo ugodno.

Neke nedelje že bolj pod zimo sta z Maliko sedela v hramu. Bil je nevesel, mračen dan in Blaž je sedel pri peči. Pod noge je podstavil stolček in vlekel pipo. Prijetna dremavica se mu je obesila na veke, da je zapiral oči.

Malika mu je nekaj časa brala. Časopis ji je posodila neka ženska z vrhov. Branje ji je še hajdi šlo od jezika, toda resne novice dekletu niso šle do srca. Vsega ni razumela in zdelo se ji je, da je vsesкупaj izmišljotina in laž. Kmalu se je naveličala, posebno ker tudi Blaž ni kazal posebnega zanimanja za njeno branje. Prekrižala je roke na mizi in se zamislila.

Otroci imajo svoj svet. Imela ga je tudi Malika. Blaž jo je sicer zgodaj začel navajati na trdosti življenja, kot ga žive gorički ljudje. Srborit otrok Malika ni bila nikoli, toda otroška duša je v svoji nedolžnosti in čistosti močnejša in silovitejša od vseh naukov starcev. Kaj so bile zanjo vse strašne nesreče, ki so se dogajale po svetu, v primeri s klopotcem, na katerem bi plesala ded in baba v vetru.

Tako je Malika odsekano prenehala z branjem in Blažu tudi ni bilo narobe. Naslonil je glavo med pesti, oprl je lakte na kolena in zaprl oči.

Malika je pokleknila na klop, z rokami si je podprla brado in gledala skozi okno. Doli od jagnjedi so se po bregu v kolicah vozili otroci. Počenjali so prijeten trušč, ki je Maliko opajal. Hotela bi k njim, Blaž pa ji ni dovolil pajdaštva z otroki. Zato ga niti prosila ni. Malika se je sama voljno uklonila. Mislila je, da so pač viničarski otroci drugačni. Nikoli ne bodo imeli svoje zemlje, zato lahko norijo po mili volji. Ona bo pa imela želaríjo in zato pač ne sme noreti.

Tako je mislila Malika in je bila zadovoljna. Želaríja je le več vredna kot takole norenje s kólcami. Razbijejo se kolca in nimaš ničesar; želaríja bo pa ostala. In ko bodo ti otroci dorastli, se bodo selili iz vrha v vrh, Malika pa bo do smrti ostala pod Lakotjâkovimi hrasti, kjer je tako prijetno, ko vihar škrtâ v mogočnih vejah. Ne, sedaj Malika niti ne želi med otroke. Njene misli so jo naredile odraslo žensko.

Zabingljala je z nogo in si zadrnila ruto; na vrhu jo je s palcem in sredincem prišilila, kakor so dedale odrasle deklíne.

Po hiši je bila razlita prijetna toplina. Oprijemala se je udov. Vse je bilo takó, da je človek lahko dremal za pečjo ali pa sanjaril.

Tedaj je Malika zavpila: »Jezuš...«

Blaž se je zganil pri peči in dvignil glavo.

»Lakotjákov Joža in Vrbnjakova Kristina gresta vkup v vrh.«

»Aha,« je mislil Blaž in potlej ni več dremal.

Rekel ni nobene. Tako je tudi Malika onemela.

Misli so mu vrele v glavo žive in bistre kot studenčnica.

Tako gre življenje in nihče ga ne bo spremenil. Mladi doraščajo, spoznavajo se, ljubijo, ostarijo in mrjó.

Postaven fant je Joža in Kristina primerno dekle zanj. Rada se imata, pa se naj vzameta! Nihče si ne bo delal skrbi zavoljo tega, niti sama ne. Le šrájali si bodo ljudje nekaj časa. Potem pa bo šlo življenje mirno naprej, dokler ne umreta. Bogata sta oba; česa bi se torej plašila?

Z Blažem in Kato je bilo vse drugače.

Kajpak je bil tudi on svoje dni plečat in za oko lep fant. Bogme, dekleta so rada metala poglede za njim. Imel pa je samo pridne roke in veliko hrepenenje. Zato ni bilo vse zanj, kar mu je prišlo na pot, in mnogo je izbiral. Moral si je sicer priznati stari Blaž Antolék, da je kakšno žensko prav fletno tudi za nos potegnil — saj so ženske včasih tako neumna bitja — toda s Kato, z njo je mislil za res. Bila je dekla, brez strehe; zato ni bilo njeno koprnenje nič manjše od njegovega. To je bila ženska zanj. Lepo je bilo, ko sta si naskrivaj preko plotu razkrivala snove in zlagala denar vsak na svoj kup. Dobro se spominja Blaž, da je Kata nakopičila celo večji kup, in ga je bilo sram. Vzela sta se in gazdi so jima bili starešine. Gostúvanje je bilo sijajno! Potem sta se usedla v to gnezdo pod hrasti. Nič se niso spremenili od takrat, le ona sta ostarela na delu in Kata je umrla. Pa je ostal sam. Otrok nista nikoli imela, toda Bog se ga je usmilil in potepena Tunika mu je prinesla Maliko, da sedaj ni bil več sam.

To je bila vse drugačna ljubezen, je mislil Blaž. — Ljubezen je strah in nemir, zaupanje in snovanje. Ljubezen je predrznost. — Menil je, da Joža in Kristina vsega tega ne vesta. Sodil je srca po zemlji in mošnji. Kolikor več imata blaga, toliko manj poznata ljubezni.

Vso sobo so napolnile Blaževe misli in podzavestno se je vzel in pohodil pajka, ki je hitel vdiljen po tleh. Stopil je k oknu in tako sta z Maliko oba zrla v sivorjavo bregovje.

Tedaj so po klancu navzdol prikričali otroci. Lakotjákov viničar se bo selil in otroci so že vlekli klopotec nekam v drugi vrh.

Malika se je nemirno vzel in gledala za njimi. Naslonila se je na okno in z očmi šla za klopotcem, da je tiščala z nosom v šipo.

»Oča, boste napravili klopotec?«

»Bom. Haloškega na križe. Tisti rajši gre; da bosta ded in baba polko plesala.«

Blaž je bil dobre volje. Malika pa tudi. Še tisti hip je šel po hramu pogledat za lesom. — —

Nekega jutra, ko je ravno zbijal stolček za klopotec in je Malika verno sedela pri njem, se je oglasilo iz Lakotjčkove šume čudno pokanje.

Blaž se je zdrznil. Prisluhnil je, potem pa se je brez besede dvignil in šel ven. Malika je gledala za njim, kako je z rokami na zaledju sklonjen stopal proti hrastju.

Stopil je za debeli hrast, odmaknil z levico veje v grmovju in gledal. — V megleni kopreni je kopica delavcev podirala mlado bukovje ob ozki gozdni stezi in v tolígah prevažala zemljo.

Blaž je stal kot prikovan in tesnoba se mu je plazila v prsi.

Obrnil se je in šel v hram.

Sedel je k peči. Obraz se mu je zmračil. Klopotca se ni več dotaknil. Malika je plaho hodila okoli njega. Merila in uravnavala je les.

Tudi pri peči ni vzdržal. Dvigal se je, hodil po hiši in zopet sedal.

Tako so minevali dnevi. Blaž ni govoril, Malika pa mu je spoštljivo dala mir. Imela je izkušnje, da je najbolje pustiti očeta pri miru.

Ko so prišli delavci z delom iz gozda, je Blaž Antolék velel Maliki: »Moli, Malika, da pojdejo mimo...!«

Malika je molila, da bi šli mimo, kakor so oča želeli, in za klopotec.

Blaž je še vedno upal, da bodo zavili bolj proti Vrbjakovemu slívju in se izognili. Upal je, da bosta Lakotjčk in Vrbjak spoznala... —

Delavci so začeli navažati nasip tik ob njegovem plotu.

Blaž se ni več prikazal na dvoru. Skozi okno je kukal, kako so navažali zemljo, ki se je kopičila za plotom.

Bilo mu je, da bi šel in jo čez noč razmetal po sadovnjaku. Toda Blaž je želel mir, čeprav ga je davil strah za zemljo.

Pot je bila končana in nič se ni zgodilo. Blaž pa še vedno ni govoril in ne delal klopotca. Malika je skrito jokala. Ni mogla razumeti, zakaj je Blaž takšen. Cesta je gotova, vozijo že po njej, a breg se vendar ne potegne. Mislila je, da ne bo mogla vzdržati.

Blaž je čakal deževja, ki se je nekega dne začelo ulivati izpod neba. Gledal je, kako je rumena, blatna voda drla s ceste po njegovem bregu. Kipela je preko obcestnega jarka in se valila mimo listjaka v grabo.

Ponoči je vstal, prižgal svetilnico in šel gledat. Dež mu je lil izza krajcev klobuka, ko je hodil po bregu od prosníce do prosníce in jih preizkušal. Držale so.

Deževje je minilo in zemlja se ni potegnila.

Blaž je postal zopet zgovoren in Malika ga je upala prositi, da je dogotovil klopotec. —

Neke noči je padel sneg; ležal je nekaj časa po goricah in skopnel. Joža in Kristina sta se vzela in po novi cesti so vozili bališ.

Bila je zopet pomlad.

Po goricah so ljudje rezali. Tudi Blaž je brajde obrezoval in računal, da jih bo to leto razpel zopet za kak seženj naprej in bo poleti lepa senca, jeseni pa več pijače.

Ko se je začela zemlja ogrevati, je Blaževa skrb zopet rasla. Zima je zemljo nadignila in spomladanski dež bo bolj nevaren od jesenskega.

Ob vsakem nalivu je hodil Blaž stat na plazúto ob listjaku in gledal po hribu navzdol. Zemlja je bila mirna. Blaž je mislil, da ni nevarnosti

Cveteči glog in iba sta poživila gorice. Med vrhovi je dišalo po vijolicah.

Prišla je cvetna nedelja.

Pri farni cerkvi so trjánčili zvonovi in sonce je toplo svetilo izpod neba. Po blatnih klancih in spolzkih mejah so vreli ljudje k veliki maši.

Blaž je sedel na podstenju. Imel je lepo belo srajco in črn, žametasti brezrokavnik. Povezoval je ibo, dren in borovnico, da bo Malika nesla présmeč k blagoslovu. Dekle je že bilo nared. Stalo je pred njim in bilo nevoljno. Blaž je bil že počasen v prstih.

Ko je dekle zbežalo za ogel in v grabo, je ostal sam. V cerkvi je zazvonilo na molitve. Blaž je snel klobuk, pogladil si je s težko dlanjo redke, sive lase, napravil na čelo, na usta in na prsi velik križ in molil. Skrivnostno so se mu pregibale ustnice in oči so zrle nepremično v jasno nebo. — —

Od severa se je z velikim truščem pripodila jata črnih kraguljev in letela proti jugu. Dobro znamenje to ni bilo. Blaž je gledal za njimi in molil.

V zvoniku so milo, proseče peli zvonovi. — —

Za kragulji se je drugi dan pripodila silna, neizmerna nevihta, ki se je zlila na gorice. Nebo je počrnelo in zemlja se je tresla kot v poplahu. Bog se usmili!

Val za valom je prihajal od severa. Noč na noč. Dan za dnem.

Stari Blaž Antolék je krčevito sklenil roke. Hodil je po hiši gor in dol, ven, za listjak in nazaj. Tresel se je po vsem telesu. Malika je klečala pri postelji in kričala proti bledemu Križancu v kotu nad mizo.

Nevihta je šla pošastno naprej.

Blaž je topo stal na podstenju in skozi curke, ki so lili s kapu in bíli na podstenje, dá je bil po nogah moker, gledal na stezo ob plotu. V umazanih, blatnih potokih je lila voda s ceste in odnašala kamenje in rušo. Besno se je zaletavala v deske ob listjaku. Penila se je in se prevračala v grabo.

Za nasipom se je nabirala ogabna godlja. Vrela je in se premetavala kot kačja zalega.

Blaž je gledal v to nesnago kot ukovan. Zdaj, zdaj bo razjedla nasip. Zbesnela bo po bregu in ga odnesla...

Groza je grabila Blaža Antoléka za ude in vrat. Ni mogel gledati. Pograbil je motiko, skočil na nasip in ga začel razkopavati. Blato mu je škropilo po obleki in po obrazu.

Prepozno... —

Voda je izpodjedla mehko ilovico.

Blaž se je zravnal, da bi s poslednjim udarcem prebil nasip. Odrevenel je. Češnja je plašno zatrepetala v vršičku, zamajala se je kot omotična. Zoprno počasi, nezadržno se je začel pomikati breg...

»Oooj...« je zatulil Blaž Antolék.

Po spolzkih, slinastih tleh je skočil v listjak po leseni mácel. Zavihтел ga je visoko nad glavo in zdrvel po bregu. Zemlja se mu je izmikala pod nogami...

Kot obseden je skakal od prosnice do prosnice in tolkel z máclom po njih, da mu je v rokah drevenelo.

Prosnice so se s pokom zlomile. Breg je polzel. Enakomerno, nezadržno.

Blaž je zastokal. Sapa mu je pošla. Široko je zijal in kot brez pameti tolkel okoli sebe.

Malika je pribežala na podstenje. Stala je pri listjaku, ki se je tudi že majal, in teptala z nogami. Izpodneslo je soho in s truščem se je zrušila streha. Malika je skočila na kup slame in pograbila klopotec, ki je klavrno ležal med ruševinami. Prijela ga je za rep in vlekla, da si je stopala po krilu in se opotikala. Stolček ter deda in babo je potegnila na podstenje. Polomljene vétrnice so se zvijale med podrtijo v grabo...

Blažu so odpovedale moči. Mácel mu je v velikem loku odletel iz rok in se čudežno prekopicaval navzdol.

Blaž Antolék se je obupno vzel, dvignil roke in padel na obraz. Krčevito je zasadil prste v zemljo in komaj slišno zastokal.

»Ne... Usmiljeni Jezus, ne...«

Malika je brez moči stala na dvoru. V curkih je teklo od nje in mokri lasje so ji preko oči silili v usta.

Zateglo je zavpila: »Očaaa!« in zarila členke v oči.

Blaž je ni več slišal.

Brez pomoči ga je nesel plaz s seboj. Naslednji trenutek mu je zvil hrbtenico in ga zvalil v mlako. Voda je zagrgala; v mehurjih je sikala skozi rušo.

Potem je bilo vse mirno...

Dež je pral Blaževo desnico, ki je v prstih krčevito stiskala prst in pokonci molela iz umirjene ruše, kot da vpije po maščevanju... —

Mitja Šarabon | Tihe brazde

Motto

Razlivaj čezme zvezdnate dlani;
osuj mi prstov liste čez očesi.
Privij se k meni; tvojih lic zavesi
srebrita se; poljub me tvoj dani.

Tvoji lasje

Tvoji lasje kot klásje gorijo.
Tiho odplul sem v zlate valove.
Vésla pojoča v rôkah zorijo;
čolni tančic pijó sanjske tokóve.

V žitu lás tvojih moj čoln pristaja.
Nočem na breg; v spreminjasto morje
sonce prosečih oces mi zahaja.
Čélo je tvoje — škrlatno obzorje.

Moj mir

Miren, miren sem; kot violina,
ki tiho pričakuje rožnih rok:
v njih zlat kot slap drsel bi sončni lok
vonjivih pesmi živega spomina.

Miren, miren sem. Ti si tišina.
V očesih tvojih je vesel jetnik
za mrežami ognjenimi moj krik:
prelepa je ljubezni bolečina!

Jože Krivec | Po očetovem pogrebu

Po pogrebu se je Marijan odtrgal od ostalih pogrebcev, celo od matere in jokajočih sester, Pavle in Marije ter sam koračil po prašni cesti proti domu. Vroče junijsko sonce je trosilo samo žerjavico z neba. Polje je zelenelo: žito je prikimalo s plavkastim klasjem in valovilo kot morje, če je le komaj zaznavna sapica zavela, krompir je spuščal že prve cvete, koruza se je dvigala od zemlje. Nad tem pa je neprenehoma pel z visokim tonom razgret poletni zrak, kakor bi roji brenčečih nevidnih muh zumljali v vsemirju.

Cesta, ki je bila raztegnjena mimo tihih in samotnih vasi na polje, je bila prazna; nikogar ni bilo na njej, ne za njim ne pred njim. Sam je brusil s težkimi koraki po ostrem kamenju, da so se mu kadili oblački prahu izpod nog. Z rokami v hlačnih žepih, s sklonjeno glavo pa v zlikani svetešnji obleki se je pomikal naprej.

Nič ni razmišljal študent Marijan o očetu, ki so ga prav to jutro, še preden so rosni biseri prav izginili z bohotnih cvetov in kipečih travnatih bilk, pustili za vedno na božji njivi pri cerkvi. Njegovo srce je plavalo čisto v drugih krajih, med tujimi ljudmi: v mestu, v prijetni vasi pri tovarišu. Da se je prav v teh dneh moglo to zgoditi, ko je hotel k sošolcu na počitnice! Bog ve, če bi se sploh bil vrnil za te počitnice domov. Saj se v resnici prav za prav ni nameraval. Vse lepše se mu je zdelo drugje, kjer ni bilo treba poslušati brundajočega glasu pijanega očeta. Vsak dan ena in ista pesem. Vsa fara je zijala nanj in na vso hišo, češ oče je pijanec, zapravlja domačijo, izpodkopava ji temelje in peha vse od kraja v bedo. Vse po vrsti: sebe, mater, Marijana, Pavlo in Marijo. Sin pa študira. Kaj bo le iz pijančevega sina? Oče pijanec, še sin ne bo kaj prida!

Krenil je z bele ceste na poljsko stezo, obraslo z visoko travo. Sklonil se je in utrgal belo marjetico, ki je kimala med travo. Obiral je tenke lističe z bele glavice in jih spuščal na zemljo. Dišeč vonj zoreče trave in čepečega cvetja med njo je kipel od zemlje.

Kakor bi treščilo vanj, mu je nenadoma obstal korak, spreletelo ga je, da je široko odprl oči, napel ušesa ter strmел.

»Ha-ha-ha-hahaha-ha!« se je hreščeče režala soseda pred njim. Kakor da se je dvignila iz zemlje ali zrasla nenadoma iz travnate bilke, da je ni prej videl.

»Ha-ha-ha-ha-ha!« je zavijala brez nehanja.

Razšopirila se mu je čez pot, da ni mogel naprej.

»Si vesel, Marijan, da ni več očeta? Ne bo te več pretepal in ne zapravljal hiše. Vse je hotel le po svojem grlu speljati, pijanec grdi! Bo vsaj vam drugim še kaj ostalo, vam, ki ste delali in jedli suh kruhek doma, ko je njemu teklo vino z mize. Ti boš gospodar, tvoja beseda

bo v bodoče v hiši odločala. Kajne, Marijan, da bo tako! Saj ne pojdeš nazaj v šole...«

»Hu-u-u-u, baba neumna!« je zategnil in se je ognil. Šel je naprej, kakor da se ni nič zgodilo.

Prej je hodil kakor slep, zdaj je zagledal pred seboj polno luči, same svetle luči. Predramilo ga je veselo življenje okrog njega, da je preokrenil svoje misli. Gledal je to božjo zemljo okrog sebe in samo strmел, kakor bi se bil dvignil temni zastor pred njim.

Čudil se je soncu, ki je sipalo na njive pred njim snope vročih žarkov, koruzi, ki je poganjala kvišku proti njim. Zemlja se je sprijela v suhe grudice, ki so stiskale poslednje ostanke vlage v sebi. Zadaj se je pozibavalo žito sem ter tja, zarumeneli ječmen se je priklanjal. Na pobočju brega, ki se je vzpenjal tam gori, je krvavela detelja. Kot rdeči rubini se je iskrilo njeno cvetje pod soncem. Nad njo pa je stal dom, Marijanov dom, obdan od košatih in zorečih češenj, zelenih hrušk, jablan, sliv. Streha se je iznad vsega tega komaj malo rdečila. Še višje gori je zelenela gorica: trs za trsom je stal v vrsti, vzpenjajoči se v hrib. Gorica, ki je dajala dobro vino leto za letom. To trsje je pokojni oče cenil več kot širne njive žita in tudi skrbel zanj bolj kot za živino v hlevu. Ni čudno, saj je skoraj prebil pol življenja v gorici in pri vinu. Z vinom je zjutraj začel in zvečer nehal z njim. Če ga ni bilo, je sitnaril; če ga je imel, pa je rad včasih razlival polne mere svoje ljubezni in veselja enemu ali drugemu, včasih tudi zabavljal in ro-bantil, da so marsikatero noč morali prespati z materjo in sestrami na kolarnici, poleti tudi v cveteči detelji pod domom, kjer so jim vso ljubo noč mežikale zlate zvezde z neba.

Nekaj je Marijanu šinilo v glavo. Utonile so njegove sanjarije o počitnicah, o katerih se je menil sam s seboj po beli cesti. V njem se je predramila stara očetova podoba, stopila tik pred njega in se ga dotaknila — — —

Tistega jesenskega dne se je nenadoma razmahnila visoka koruznica, zašelestela z napol suhimi listi in že je stal pred njim njegov oče. To je bilo tisto jesen, preden je šel prvič v šolo. V velikih škornjih je prištorkljal čez suho zemljo, s povaljanim klobukom, poveznjenim po strani na glavo. Razcefran suknič je bingljal okrog njega, gole lakte je kazal iz rokavov. Obraz pa temnordeč, prepojen čez in čez s krvjo, v nos skoraj že modrikast. Sršeče rdeče oči so se za trenutek uprle vanj, v malega dečka pred sabo, ki je z bičevnikom v roki stal ob njivi in ga gledal. Živina se mu je pasla na travniku pri potoku.

»Zate, smrkolin, sem moral razmetati toliko denarja. Za te neumne papirje!« je zateglo zavil in zagnal sveženj drobnih knjig in nekaj papirja pred Marijana. »Zate, da boš vedel, ko bi ga lahko bil drugje uporabil!« je posmrknil.

Marijan ni pobral knjig. Buljil je v nje in ni prav nič razumel, čemu mu oče to govori., čemu ta sveženj knjig in papirja.

Skoraj na glas se mu je zasmel: »Ste spet pijani?«

»Pokažem ti: pijan;« je zarohnel, skočil k njemu, mu iztrgal bičevnik iz rok in ga nasekal po tenkih hlačicah, da je tulil in se zvijal.

Kmalu nato ga je božala in ljubkovala soseda, ki je prišla čez travnik. Obrisala mu je solze iz oči in grozila za očetom, ki je koračil po bregu proti domu navzgor.

Drugega dne ga je oče ljubeznivo vodil za roko prvič v šolo, v ogromno nadstropno hišo poleg cerkve — — —

Danes smo pokopali očeta, se je zdrznil Marijan. Zamizal je. Kakor da mu je neka meglica priplavala pred oči. — Moj Bog, da smo ga danes pokopali — — —

Nič več ne bo koračil čez te njive ali se primajal s knjigami iz koruznice. Kako neki bo v teh bodočih dneh, ko ga ne bo srečaval nikjer in nikoli več. Vse prazno bo okrog njega, dolgočasje in utrujenost bo prepredala prepade v njem. Njegovega glasu ne bo slišati več, ne njegovih besed.

Saj je skoraj nemogoče, da ga nenadoma ne bi več bilo od nikoder. Njegov glas bo spet votlo zabrundal, ko bo prišel iz krčme na večer. S škornji bo divje butnil v vrata, s trdo roko pokljukal na kljuko. Gorje, če se ne bodo kmalu vdala! Uprl se bo vanje in jih vrgel s tečajev. O, ta oče, pijanec, ki ga pozna vsa fara! Pijanec, zaradi česar tudi Marijana gledajo po strani in ga pomilujejo. Ta oče, o katerem pravijo ljudje, da zapravlja grunt. Pa da se nikoli ne bo spremenil... modrujejo.

Nekoč ga dolgo v noč ni bilo domov. Mati je poslala Marijana po njega v krčmo.

Našel ga je tam, naslonjenega z glavo naprej na mizo, po kateri so se zrcalile mlake dišečega vina. Dremal je in smrčal. Pol litra vina se je smejalo pred njim. Klobuk mu je bil že zlezal po strani in padel pod mizo, sline so se mu v svetlih vozljastih nitih cedile iz smrdečih ust. Vsa krčma je smrdela po vinskem vzdušju, ki je Marijanu ščegetalo grlo in mu prepajalo prsa.

»Oče! Oče! Domov bo treba, domov!« ga je poklical Marijan.

»Kdo bi kaj rad? Kdo?« je zategnil oče na pol v spanju.

»Domov bo treba, oče! Večerja vas čaka. Mrzla bo že!«

»Ej, ja! Naj le čaka. Če je do zdaj, bo še poslej!« je zabrundal. Predramil se je in stisnil dečka k sebi. Natočil je kupico.

»Pij, fant!« ga je silil. »Pij, moj Marijanček, da boš velik postal kot tvoj oče!«

Prijel ga je za roko, mu stisnil kupico vanjo in mu jo potisnil pred usta. Moral je piti.

Oba pijana sta kolovratila v noči po vasi. Potrkala sta pri peku, kjer je oče kupil velik škrnicelj samih sveže pečenih rumenih žemelj. Rumelih, hreščečih žemelj...

»Tega očeta smo danes pokopali,« je Marijan vzdihnil. »Tega večno pijanega, brundajočega očeta.«

Prestopil je ogon in se znašel med koruzo. Stopal je po razgonu in kar razumeti ni mogel, da so ga res pokopali. Če ne bi bil zraven, bi drugim niti ne verjel. Kljub svoji navzočnosti se mu je zdelo to skoraj še vedno nerazumljivo. Saj bo vendar zvečer udaril spet s škornji ob vrata, zavreščal bo, pognal skledo z večerjo za materjo in pretepel sestri. Kak drug večer se bo mehko prismejal s polnimi žepi hreščečih žemelj in dal vsakemu svojo. Drugo jutro navsezgodaj bo mimogrede pogledal v hlev, pobožal od daleč sivko in šeko, dal žemljico še teličku in že hlipal na vrh v klet. Po tiho bo godel svojo pesem in vlačil noge po strmem klancu. O, ta naš oče, vsak večer pijan kakor iz navade, vendar vedno drugačen.

Naposled pa se je študent Marijan le ozrl na vse strani: pred njim je bil breg z domom, njive, na čistem nebu sonce in škrjanček s čvrčanjem v zraku. Polno sonca in pesmi. — A očeta smo vendar pokopali. V tako lepem in svetlem dnevu smo ga položili v temo, da še zvonovi niso mogli jokati. Kako neki še pričakujem njegove vrnitve? Ali se bo morebiti predramil na večer in spet prišel, ker bo vedel, da ga bomo čakali? Če ga ne bo, bo vse tiho, še vrata bomo molče zaprli, ko bo šla vsa hiša spat. Z besedo, zaklenjeno v srcu, bomo hodili drug mimo drugega, tiho, govoriti si ne bomo upali o njem. Ponoči ne bo nihče trkal, ne klical. Kako se bomo prav za prav mogli navaditi na tako puste noči!

Kakor utrujeni, pobiti, bodo sedli k mizi in zajemali vsak pri svojem robu iz sklede. Tihi in zamišljeni: mati, Pavla, Marija, Marijan. Tu pa tam se bo še kateri zdrznil in prisluhnil, češ ali ni prišel oče? A vladal bo pokojni mir. Še strahovi bodo spali. Potem bodo upihnili luč. Prostor, kamor je oče vsak večer vrgel škornje in slečeno obleko, bo ostal prazen. Čisto prazen, še dih se ne bo dramil za njim...

Kako neki se bodo v krčmi navadili, ko ne bo prihajal več redno vsak dan? Vsak dan k svoji mizi v kotu. Se mar ne bo nič poznalo, če ga več ne bo? — O, neka praznina bo že zijala!

In zimski večeri: večeri okrog božiča, ko se je Marijan vračal na počitnice domov — brez očeta? Kdo bo namesto njega tiščal ukrivljeni hrbet v tople pečnice in trkal z nogami ob tla? Bo njegov prostor vedno prazen? Niti besede, ne diha ne enega samega znamenja ne bo za njim? S kom neki se bo Marijan pogovarjal ob teh dolgih večerih okrog božiča, ko bi oče zaradi hudega mraza vendarle ostajal bolj doma! Kdo mu bo odgovarjal na besede, če jih bo izrekel v prazni sobi?

V Marijanu se je nekaj pretrgalo. Stisnila ga je tesnoba pri srcu, v grlu ga je dušilo.

»Ga torej res ne bo več nazaj!« je zahlipal.

Čelo se mu je pomračilo, sivo in mračno so mu sršele oči po sončni zemlji. Ni bilo veselja, ne življenja pod tem svetlim soncem, ki bi ga moglo v tem trenutku vzradostiti in potolažiti. Ob grenkem spoznanju je čutil za izgubljenim na srcu neizmerno težo.

V žepu je stisnil nekaj svetlih belih novcev, ki so mu ostali od vožnje domov. Na inštrukciji si jih je zaslužil. Potegnil jih je na svetlo in jih motril na dlani. Kam bi z njimi, s temi belimi novci? Zdi se mu, da ga žgejo. Kam bi jih dal, da ga ne bi sovražili, kakor da bi bili ukradeni?

»O, oče! Pridi! Rad ti jih dam! Kupi si zanje pijače, da boš spet vesel in zadovoljen! Saj me ni sram, če piješ; le da boš spet med nami!«

Hipoma ga je obšlo grenko občutje. Trpek nasmeh, kakor zledenel, se je ustavil na njegovih ustih. Neskončno žalostno srce se mu je skrčilo, vzdrhtele so mu tenke roke.

»Pa jih še jaz ne maram, če tebe ni!« je siknil skozi zobe.

Zalučal je svetle novce na njivo med rastočo koruzo.

Potr in skrušen od žalosti in od grenkega spoznanja se je zleknil med visoko travo ob njivi in se bridko razjokal...

Pepči Marinčeva I V varstvu

Zbledele plošče marmornih stopnic
bolešno barva plamen večne luči.
Strogo varujejo molčeči ključi
zastrte tajne resnih spovednic.

Pobožen mir počiva sam v klopeh,
somerak iz kotov senc temò razsiplje.
Pomlad s cvetočimi rokami tiplje
čez sklonjena slemena vaških streh.

Smehlja se nama Mati vedno znova,
vpogníla sva pred njo kolena trda.
Zdaj plaha sva, brez žalosti in srda,
ko vdano prosiva jo blagoslova.

Viktor Zorman | Stari Trpotovec

Še klasje poberem, da ne bo jokalo za menoj,« si je skoraj na glas dejal stari Aleš Trpotovec, ko je prinesel zadnje ječmenove snope na kup in pod vrh skril srp. »Mati so pravili, da vsak klas, ki ostane na njivi, joka in toži: ‚Ravno toliko rosic sem prestal kot drugi, a druge so pobrali, mene pa ne!‘« se je sklanjal po njivi in pobiral pozabljeno klasje. »Še kar težko je, klasje,« je godrnjal naprej. »Za ješprenj ga bo že. Bog daj lepo vreme, da po nedelji požanjemo vsega in ga spravimo domov, ko danes Pavla nima časa, da bi prišla ponj. Je pač tako,« je zataknil nabrano klasje v snop in skušal zravnati hrbet. Čez križ ga je bolelo, ko pa je moral biti pri žetvi ves čas sklonjen. Star je, star. In žeti tudi ni ravno vaje. Pa se bo moral na stara leta navaditi, kakor kaže.

»No, oče, le pojdite, da boste do noči doma,« ga je vabila Sirkova Meta.

»E, saj se mi ne mudi. Mislim, da me doma nič kaj težko ne čakajo,« si je dal Trpotovec opraviti še okrog snopja, da bi šla Meta naprej.

»Pa kar sami ste?« je čakala Meta.

»Pavla ima doma dovolj opravka,« je na kratko odgovoril Trpotovec in se zaganjal po njivi, ko je videl, da Meta le noče naprej.

»Kaj ne boste dobili deklet?«

»Sama bova težko zmogla. Sedajle deklo dobiti pa tudi ni lahko.«

»Ko je pa Pavla nič ne išče. Rajši za mladim gleda. Sem slišala, da ga boste kmalu dobili in da je zato tista Katra v Tomažetovi bajti vzela otroka v rejo. Kaj ji nič ne branite?«

»Nič ne vem.«

»Da, saj pravijo, da vam nič ne pove in da vam še jesti ne da zmeraj dovolj.«

»E, čenče! Vse imam odklenjeno.«

»Zdaj moram pa naprej, da ne bom zmerjana,« je stekla Meta naprej.

»Le pojdi, le, baba opravljiva,« je Trpotovec zagodrnjal, da ga je lahko še slišala. — He, si je mislila, je pletel Trpotovec sam zase, da ji bo Aleš vse natančno pravil in razlagal kot v spovednici. A Aleš noče, da bi ga ljudje vlekli skoz zobe, čeprav mu je hudo. Rajši potrpi. Seveda doma ni vse prav. Zato jima je pa ravno pred velikim delom dekla ušla in Jožek je moral zato h Katri v Tomažetovo bajto, ker Pavla ni imela časa se ukvarjati z njim. Kajpada, kdo si bo pa pred pečjo lase navijal in se lišpal! In žel je stari danes tudi skoraj ves dan sam. Popoldne je ni bilo na spregled, dopoldne je prišla za dobro uro. Čudna je zadnje dni. Dokler je bil živ še Stanko, je bila tako prijazna in postrežljiva. Sama strd je je bila. A nekaj tednov po Stankovi smrti se je kar na

lepem spremenila. Stari je bil bolan in seveda premalo zgovoren, dekla ji tudi ni bila všeč, začela je zahajati k Sirku. Tam so jo pa brž preustrojili. Zdaj je kot pelin. Nobena stvar ji ni všeč; kar stari naredi, je vse za nič, kar stari reče, vse narobe. Dobro ve, da je sama gospodar, in stari že dalj časa opazuje, da misli na možitev. In niti braniti ji ne more. »Do smrti je ona gospodar in lahko gospodari, kakor hoče, da le ne zapravlja.« mu je dejal svétnik pri sodišču. Sicer se pa tudi za gospodarstvo prav malo meni. Le prodaja, kar je za prodaj, in denar pobere, dela naj pa stari. Odkar je dekla ušla, sam molze in opravlja. Saj bi ne, pa se mu živina smili.

»Bog že ve, zakaj nas tepe,« se je potolažil Trpotovec in znova skušal zravnati hrbet, ki ga je bolel bolj in bolj. Pa je zatajil bolečino, se spet sklonil in se pognal po poti naprej.

Da, da, ko je živela še rajnica Neža — Bog ji daj nebesa, saj jih je zaslužila — je že še bilo. Prav lepo sta živela. Pridna sta bila, vse sta sama obdelala. Neža je bila celo preveč pridna. Vedno je imela koš na ramah. Zato je morala pa tako zgodaj umreti. Stanko je bil pol leta star, ko je umrla. Toda Aleš se ni ženil, čeprav mu je bilo komaj trideset let in bi mu celo gruntarskih nobena ne bila odrekla. Zaradi Stanka se ni ženil. Mačehe mu ni privoščil. Le redko kateri se pokazi, da bi primoženih otrok ne sovražila. Zato je Aleš Stanka sam vzrejal in polje obdeloval z deklami. Osem in dvajset let je imel deklet pri hiši, pa mu nihče ne more kaj očitati. Pavla pa —! O svetem Juriju je bilo pol leta, odkar je Stanko umrl, in že za fanti gleda ter jih lovi. Otroka je dala pa v rejo.

Truden je stopil skoz vežo v hišo. Pavla je ravno pospravljala. Stari se je sesedel na klop ob peči in vprašal, ali je za jutri kaj nakosila za živino.

»Kaj mislite, da posedam ali da nimam nič drugega opraviti,« se je zadržala nanj. »Kje pa morem vse sama!«

»Pa bi si deklo dobila!«

»Da, saj res, da boste vi brez dela pri peči posedali! Ta bi bila pa lepa! Jaz naj pa garam za vas!«

Stari ni odgovoril. Oči so mu postale čudno motne. Počasi se je dvignil in hotel v kamro po tobak. Pa so se mu noge kar nekako zapletale, opotekel se je, zadel ob stojalo za rože in ga prevrnil ter se sam komaj obdržal na nogah.

»Sem mislil...« se je ustrašil in zinil, čeprav sam ni vedel, kaj je hotel povedati.

»Ste mislili, kaj ne, da stoji kot smreka v gozdu. Saj pravim, stari ljudje so pa res samo za škodo pri hiši. Vse mi boste pokončali,« se je jezila Pavla in hitela pobirat prst.

Stari je vzdihnil, poiskal v kamri tobak, potem pa šel in zaloputnil za seboj vrata, si v veži prižgal pipo, poiskal koš in koso ter šel kosit.

Pri podružnici je zvonilo že avemarijo, ko je nabrusil koso in zastavil. Vrgel je klobuk v travo, se pokrižal, kosil in zraven molil. Pa mu molitev nič kaj ni šla. In košnja tudi ne. Ozko red si je vzel in z vsem životom se je zaganjal, pa še ni vselej do konca odkosil. Po dvakrat je moral mahnuti in kosa se mu je zatikala v tla. Seveda, leta se mu poznajo. Pa leta sama niso vse. Kakšne široke redi sta s Stankom lani kosila! Spočit je bil, kajpada, zdaj pa preveč gara. Zato mu ne gre.

Naslonil se je na kosišče, odmolil do konca angelovo češčenje, potem pa znova zastavil. Večerni hlad ga je nekoliko poživil in sam se je vsega predal spominom.

Saj si je prav za prav vsega sam kriv. Ko ga je Stanko prosil, naj mu izbere nevesto, mu je dejal, naj si jo izbere sam, ker bo sam z njo živel. Izbral si jo je potem Stanko res sam, živi pa zdaj stari z njo. In še garati mora. Zdaj, ko je z eno nogo že v grobu in ko z drugo tudi že stopa vanj in ko bi mu bilo lahko dobro.

Sicer pa kdo ve, kako bi bilo, če bi bil Stanku stari izbral nevesto. Morebiti še slabše. Morebiti bi bila že prej zašla k Sirku in potem bi bila še prej vojska pri hiši. Tisti hinavci tam ti pripravijo prepir v hišo, čeprav se jih ogibaš kot hudič križa. Znajo. Seveda se ne prilizujejo in ne podpihujejo zastonj.

»In ta presneta Meta se ti dela še tako prijazno! Hinavka,« se je razjezil Aleš in z vso silo zamahnil s koso. Zasadila se mu je v tla, da jo je komaj izvlekel.

»Saj bo dovolj za jutri. V ponedeljek pa spet nakosim,« je zagodrnjal in bil že bolj miren. Natlačil si je trave v koš, da bo za nocoj, si ga z velikim trudom zadel na rame in ga počasi nesel domov.

Doma je položil kravam, potem pa stopil v kuhinjo po žehtar. V veži ga je ujela Pavla in mu rekla, naj si kar sam malo mleka zavre, da sama ne bo nič kuhala, ker zaradi vasovalcev ne utegne in se za dva tako ne spleča. Stari ni odgovoril. Vzel je žehtar in se vrnil v hlev. Za vrati je poiskal stolček ter sedel pod Ciko. Pogladi jo je po životu in začel mlesti.

»Pridna, Cika, pridna,« je miril kravo, ki se je nekaj prestopala. Šele dobro leto je pri hiši tale Cika. Stanko jo je kupil v Bohinju. Bolj majhna je, a dobra mlekarica. Čez tri mesce bo imela telička, pa dá še vedno po štiri litre mleka na dan.

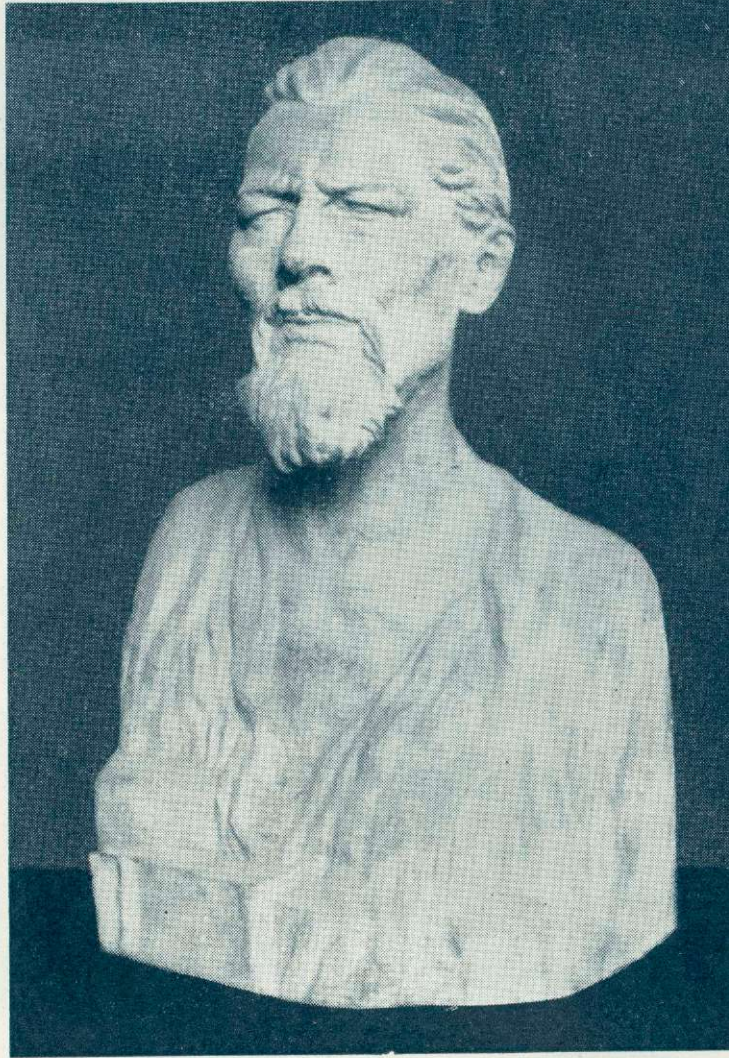
Ko je pomolzel, je zanesel stolček in žehtar za vrata, potem pa sedel k Ciki v jasli in jo božal po gobcu. Pogladi je tudi Pisanca, ki se je vlekel k njemu in ga vohal. Stari je potipal po žepih, da bi našel kako skorjo in mu jo dal. Nič ni našel. Skobacal se je iz jasli in mu izza vrat prinesel mrve. Da bo bolj močan. Saj zdaj bo kmalu ajdova setev.

Sl. 1. Ilovšek: Strop v cerkvi sv. Petra v Ljubljani (freska)

Sl. 2. O. Španiel: Arhitekt Jože Plečnik

Sl. 3. Matija Jama: Avtoportret

In žito bo vozil domov. Vol jim je res potreben. Sicer bi morali za vsako ped, ki naj jo preorjejo, in za vsak snop, ki naj ga potegnejo domov, iskati živino po vasi in v zameno hoditi na dnino. Tako pa vprežejo Pisanca in pri oranju priprežejo Ciko. Počasi vse naredi. Cika je sicer kaj debelo gledala, ko je šla prvič za brazdo, zdaj se je pa že navadila.

»Tudi ti dobiš,« je potolažil Ciko, ki se je stegala k Pisancu po mrvo. »In ti tudi,« je mislil na Šeko, ki je zamukala. Znova je stopil za vrata in še njima prinesel mrve. »Kaj ne, ubožica, mleko te tišči. Saj sem skoraj pozabil,« je ogovarjal Šeko, potem pa odvezal telička ter ga spustil pónjno in ga vpel kar pri njej. Da ne bo skakal po hlevu in vznemirjal še drugih.

V kuhinji si je zavrel mleko in poiskal v omari krajec kruha. Toda jesti ni mogel. Nejevoljen je porinil mleko nazaj v peč in se spomnil, da ima še travo pri kozolcu. Jutri bo nedelja in torej ne bo hodil ponjo. Zato mora še nocoj.

Brž je stopil skoz vežo in s treskom zaprl vrata za seboj, da bi ne slišal iz hiše moškega govorjenja in ženskega smeha. Sicer je bil radoveden, kaj imajo, da se tako lahko smejejo, a mednje ni maral in tudi slišati jih ni hotel.

Spotoma je stopil v hlev in privezal telička nazaj v kot. Pa ga je kar težko. Kake tri krati sta poskočila po hlevu. Kajpada, sit je bil, zato pa vesel. In je bil s teletom vesel tudi Aleš. Nikogar svojih nima več na svetu. Le Jožka, vnuka. S tem je imel še veselje. Pa mu menda tudi tega niso privoščili. Pred štirinajstimi dnevi ga je Pavla dala v rejo tisti Katri v Tomažetovi bajti. Zdaj Aleš res nima drugega veselja kot z živino. Zato je kar rad poskočil s teletom, čeprav težko, in objel ga je, ko ga je privezal, in bil vesel, da se ga teliček ni bal.

Nato je v lopi poiskal kolca in grablje pa odšel po travo h kozolcu.

»Saj že mesec sveti,« je pogledal na nebo. »Kar brž bom pograbil in potem stopil še k Tomažetu, da me obrije,« je mislil na glas in nosil travo na kolca. Pa se mu je zdelo, da se od nekod sliši godba. Postal je. Da, harmonika! In prav pri njih doma. Da je ni sram, Pavle, ko je Stanko komaj pol leta v grobu, je pomislil in sedel na kolca. Namesto da bi molila zanj, pa pleše. »Da, saj res, ves grunt naj v farovž znosim,« je zabrusila staremu, ko ji je v nedeljo omenil, naj bi dala za mašo po rajnkem. In moli zdaj tudi nič. Seveda, saj je že skoraj pregovor, da cerkev in molitev pozabi, kdor k Sirku zahaja. Zato za Pavlo ni čudno...

Hlad je Alešu dobro del, godba ga je prevzela, pozabil je na Stanka in Pavlo. Na svojo poroko se je spomnil. Že čez trideset let je od takrat. V koleslju sta se peljala z Nežo v cerkev in doma je bilo ves dan svatovanje. Po kosilu so se z godcem preselili na skedenj in plesali.

Tako pač, kot so včasih po vsaki poroki. Najprej sta zaplesala ženin in nevesta, potem sta se zavrtela drug in družica, za njim pa še drugi svatje. Starešina in teta nista marala plesati, a sredi popoldneva je prišel svate pogledat župnik Matevž in ju toliko časa pregovarjal, da sta šla. Tomažè je bil starešina, Martinka pa teta. Oba sta že rajna, Bog jima daj dobro. To sta bila plesalca! Stara sta bila pač in plesa prav nič vajena, kar od daleč sta se prijela za roke in se zavrtela. Drugi pa v smeh. Gospod Matevž se je pripogibal, se tolkel po kolenih in se prestopal, tako je bil vesel. Nazadnje je zmagalo še godca, da je prenehal. Da, nazadnje je prenehal še godec... Potem so šli nazaj v hišo... Gospod Matevž se je pa smejal... in Kovač je pravil nekaj o obročih, če bi le kdo počil od smeha.

Alešu je glava omahnila na prsi. Zadremal je. A ne za dolgo. Kot bi se nečesa ustrašil, je skočil na noge in se znova lotil nakladanja. Toda godba ga je motila. In misli so mu uhajale vsepovsod.

Presneto, Stanko ga je koj po Jožkovem krstu pregovoril, da je posestvo prepustil Pavli. Da je sam bolehen, je pravil, in da potem ni drugega kot dvakrat stroški. Aleš je posestvo prepustil, le kót in živež si je izgovoril do smrti; Stanko je ravno prepis še dočakal in potem umrl, Pavla pa zdaj pleše v njegovi hiši. Toda saj ni njegova, njena je. Na sodnji so rekli, da ni njegova. Njegova je le v kamri tista skrinja z Alešem pod stopnicami na prednji stranici pa molitvenik, v belo usnje vezan in z zlato zaponko na sredi, ki ga je dobil od birmanškega botra, rožni venec, ki ga ima po materi, žametast očetov telovnik pa poročna obleka. V poročni obleki bo ležal na mrtvaškem odru, kot je pred tridesetimi leti Neža, in z njim vred bodo v grob dali vse, kar je njegovega, le skrinjo mu bodo zamenjali za krsto. Potem pa bodo pozabili nanj, nihče več se ga ne bo spominjal...

»Nihče več?« je Aleš popustil grablje in planil, kot bi ga pičilo, ter jo ubral kar počez čez Sirkov travnik pa Martinkov zelnik, se v zelniku spotikal ob peso in zelje, da se je komaj sproti pobiral, zavil nato na Tomažetov vrt in šel naravnost k Tomažetovi bajti.

»Brž odpri!« je potolkel po vratih.

»Bog in sveti božji križ, kaj pa je? Kaj gori?« je v bajti prestrašeno kriknila Katra, planila iz postelje, se ogrnila s staro ogrinjalko, ujela na desno nogo copato in v veži na levo nataknila še coklo pa hitela odpirat.

»Kdo pa je?«

»Jaz!« je zakričal Trpotovec. Katra ga je prepoznala po glasu in mu odprla. Aleš je planil mimo nje v hišo.

»Za božjo voljo, kaj pa je?« je cokolala Katra za njim.

»Jožka mi daj,« je bil Aleš že v hiši pri zibelki. V temi je pograbil otroka s cunjami vred in ga odnesel. Katra je kričala in iskala po veži

še drugo coklo, da bi tekla za njim, Jožek je vokal, Aleš pa je hitel po cesti domov. Zibanje je bilo otroku všeč. Utihsnil je. Katra pa je še vedno nekaj kričala, toda Aleš je ni slišal. Skoraj tekkel je po cesti. In nikogar ni ogovarjal.

Kar brž je bil pred domačim pragom. Vežna vrata so bila odprta, ob hišna pa je butnil z ного in jih odprl na stežaj. Pogledal je po hiši, se preril med vrtečimi se pari k mizi, razmaknil sklede in Jožka položil pred Pavlo.

»Otroka sem ti prinesel,« je bruhsnilo iz njega. Pograbil je bokal vina z mize in ga treščil za duri. Pavla je pobledela. Za hip je vse utihnilo.

»Godec, zakaj te pa imamo? Saj vidiš, da se staremu meša. Godi!« je zavpila izza mize Sirkova Meta.

»Ven!« je zakričal Aleš tako zapovedovalno, da je Meta res vstala in se umaknila za duri. Aleš pa je prisedel, vzel štrukelj iz sklede in vgriznil, da bi zakril nemir.

»Kdo pa je gospodar pri hiši?« se je obrnil k Pavli mlad moški, ki ga Aleš ni poznal.

»Ti ne!«

Jožek je začel vekati, da je prevpil godca in da je šlo skozi ušesa. Pavla se je presedela kot na trnju in se usékovala.

»Gremo pa k nam! Saj je naša hiša tudi prostorna,« je pri vratih vabila Sirkova Meta. Fantje in dekleta so se muzali skoz vrata.

»Tak lep večer! Pa ti ta stavec vse zmede,« se je jezil tuji možakar. »Pavla, greš z nami? Pusti otroka staremu in pojdi,« je silil v Pavlo in jo potegnil s seboj. Godec je bil že na cesti in fantje so »mlada Trpotovca« sprejeli z vriski.

»Norci!« je Aleš zaloputnil vrata za njimi, jih zaklenil, potem pa stopil v kuhinjo po mleko za Jožka.

»Hudo je, hudo,« je tožil otroku, mu dal mleka, ga previl, prenesel v svojo posteljo in še sam zlezel pod odejo.

»Nikogar nimam,« je jokal. »Neža mi je umrla, Stanko tudi. Jožek, le ti si še naš. Ti boš zdaj čisto moj!« — Da, Jožek bo zdaj čisto njegov. Sam mu bo dajal jesti, sam ga bo učil hoditi, sam mu bo kazal božje lučke, sam ga bo učil kazati, kje je Bog, in moliti. Saj je vaje takega posla. S Stankom je vse sam opravil. Nikoli ga ni pustil deklam. Sam ga je previjal in celo cunje mu je sam pral. Tudi Jožek mora biti čisto njegov. Ko bo zrastel, mu bo naredil voziček in za pozimi sani, potem bo hodil v šolo in še pozneje ga bo učil kositi, orati...

Vzravnal se je v postelji, pokrižal otroka in sebe, spet legel in začel moliti očenaš. Dokončal ga pa ni. Preveč je bil utrujen pa tudi razburjen. Zaspal je.

Dr. S. Mikuš | Slogovni razvoj umetnosti Franca Ilovška (1700-1764)

1. Ilovškovo umetniško šolanje.

Dokumentaričnih dokazov o Ilovškovem šolanju pri določenem mojstru nimamo. Doslej se je v naši umetnostno zgodovinski literaturi omenjalo Ilovškovo ime v zvezi z dvema »principaloma«: I. M. Rainbaltom in G. Quagliem. S prvim spravlja našega freskanta v odvisnost matični zapisek njegove poroke l. 1723. Med pričami se namreč omenja Janez Mihael Rainbalt, in Steska, ki je ta podatek prvi objavil, je upravičeno domneval tudi možnost osebno-umetniškega stika obeh slikarjev.¹ Če nam slučajna najdba arhivaličnih dokumentov ali zapiskov ne bo priskočila v pomoč, tega vprašanja v Ilovškovi biografiji pač nikoli ne bomo mogli dvigniti nad hipotetična domnevanja. Zapeljiva je misel stilistične primerjave med Rainbaltovim delom in zgodnjimi oltarnimi podobami Ilovškovimi, vendar nad običajne podmene tudi po tej poti ne bomo prispeli.

Prvo doslej znano Ilovškovo delo, oltarna podoba sv. Frančiška Ksaverija v cerkvi sv. Miklavža nad Šmartinom v Tuhinjski dolini iz leta 1724., je po nekem domačem umetniku tako temeljito preslikana, da razen figuralne kompozicije in upodobitve prostora ni od Ilovškove umetnosti na njej ostalo ničesar. Atična podoba sv. Joba je skoraj povsem nedotaknjena, a po revnejši zamisli, ki so jo sicer po navadi deležne atične kompozicije, nikakor ne more odtehtati spodnje podobe. In če hočemo sedaj z orodjem stilne primerjave razvozljati to temno in hipotetično poglavje o Ilovškovi biografiji, moramo pritegniti še drugi člen, ki je potreben, da moremo sploh realizirati pojem »primerjave«, to so Rainbaltova dela. Sedaj nastane v tem primeru druga težava. V to svrhu mi je dosegljiva le Rainbaltova slika iz leta 1731., ki se nahaja v stiški Zgornji Dragi, s pripomnjo, da tudi ostalo ohranjeno delo ni kdo ve kaj številno. Poglejmo sedaj oblikovne prvine, ki bi govorile za Rainbaltovo principalstvo Ilovšku. Način figuralne kompozicije bi bil v obeh primerih res nekoliko soroden. Skupina na Rainbaltovi sliki je namreč tipičen proizvod našega starejšega domačega konservativnega baročnega rodu. Postave, ki naj snovno ponazarjajo alegorijo spovedne molčečnosti, združujoče v okviru podobe zemeljsko in nebeško sfero, so strpane v tesnem prostoru v nekak trikotniški lik, v katerem je zaznavna le rahla tendenca baročne diagonalne razvrstitve oseb. Prostor je v ozadju (vidno le na levi) zaprt z arhitektonsko kuliso. Podobno je reševano vprašanje figuralne skupine pri Ilovšku. Klečeča figura, križ in svetnikova poza nakažejo kompozicionalen trikotnik, ostale osebe, ki so nespretno razvrščene v prostoru, pa napravljajo vtis gneče. Tudi tu zapre prostor kulisa stene s podločjem. V načinu obdelave teles, o čemer nas more prepričati zgornja podoba svetega Joba, bi tipi oseb, kakršne nam tu predstavi Ilovšek, prav lahko nastali v Rainbaltovi delavnici. Še vedno so figure napravljene v nekakšno fantastično draperijo, s turbani na glavah, draperija se samovoljno guba, geste in poze so uresničene na konservativen, naiven način starejše generacije. Tudi kolorit

je pojmovan v starem tenebroznem smislu. Le razvita krajina, na desni posejana z ruševinami arhitekture, bi govorila za podjetnega ambicioznega zastopnika mlajšega rodu, ki mu je italijanski duh v umetnosti že bližji. Od podrobnosti, ki so za primerjavo najvažnejše, bi opozoril na sličnost med fiziognomijo alegorične postave Vere na Rainbaltovi sliki in obrazom Marije na Ilovškovi sliki sv. Ane iz sv. Martina pri Žalni. Način oblikovanja oči in obrvi, posebno pa partija nosu in ust kažejo neke skupne poteze. Po vsem tem bi mogli morda k arhivaličnemu podatku Ilovškovega odnosa do Rainbalta, ki govori le o osebnem stiku obeh umetnikov, pridejati novo dobrohotno misel tudi umetniške odvisnosti.

Mnogo realnejši in razvidnejši pa je Ilovškov odnos do Giulia Quaglia. Arhivaličnih dokazov tudi za to srečanje nimamo nobenih, vendar moremo na podlagi stilno kritičnih primerjav priti do zaključkov, ki jasno govore o umetniški odvisnosti Ilovška do dela italijanskega mojstra. V naši umetnostno zgodovinski literaturi je to misel prvi jasno formuliral V. Steska², pojavlja pa se posredno in nejasno že od Hoffa sem, s tem da je pripisal šentpeterske freske Quagliu.

V poglavju Metzingerja in njegove umetnosti izraža Steska mnenje, da ni izključeno, da bi l. 1723., ko je Quaglio dovršil poslikavanje ljubljanske stolnice, ne odšla Ilovšek in V. Metzinger z njim v Italijo.³ Za Metzingerja je dokazal Vurnik, da stiki s Quagliem niso verjetni;⁴ pogledjmo pa sedaj, kako stoje stvari z našim freskantom. Quaglio je v jeseni l. 1721. odšel v Italijo, potem ko je dovršil obok semeniške knjižnice in je poslikal v stolnici kapelo sv. Trojice.⁵ Drugo leto spomladi se je vrnil in pričel z delom v ostalih stranskih stolničnih kapelah in dela! tu do l. 1723. V tem letu je delo trajalo najbrž do pozne jeseni, kajti na seji dne 13. decembra l. 1723. šele poroča kapitelj o dovršenem delu. Ilovšek je bil — kakor domnevamo — ob času, ko je pričel Quaglio slikati v semeniški knjižnici, najbrž v Ljubljani pri enem od mojstrov ljubljanske slikarske gilde, recimo pri Rainbaltu. Prvič je imel priložnost spoznati Quaglia pri delu v semenišču in morda se je tu tudi podrobneje seznanil s fresko slikarstvom v najboljšem primeru kot pomagač pri dekorativnih delih na oboku. Možnost, da je Quaglio najel pri delu kakega domačega umetnika, ni tako fantastična, kajti malo je verjetno, da bi Quaglio, ki ga je spremljal sin Rafael, na dolgo pot iz Laina v Ljubljano jemal s seboj večje število pomočnikov. Nekaj sličnega je najbrž tudi napravil že l. 1703., ko je slikal obok ljubljanske stolnice; tedaj je k delu pritegnil štiri domačine, ki so ga kasneje kot učenci spremljali v Italijo.⁶ Da bi Ilovšek že l. 1721. le preko zime spremljal Quaglia v Italijo, je kaj malo verjetno. Preostane nam torej leto 1723. po dovršenem delu v ljubljanski stolnici. To leto je Ilovšek dokumentarično dokazan v Ljubljani (poroka 11. IV. 1723), vendar bi njegov odhod s Quagliem iz Ljubljane na pozno jesen zaradi tega ne bil neverjeten. Za naslednje leto 1724. imamo Ilovška drugič omenjenega pri delu za cerkev sv. Miklavža v Tuhinjski dolini. Ta drugi arhivalični podatek omeji verjetnost Ilovškovega bivanja v Italiji na približno eno leto. Če k temu prištejemo še slikarjevo preselitev iz Ljubljane v Mengeš (rojstvo hčere Marije Ane v Mengšu 31. maja leta 1724.), postane potovanje s Quagliem l. 1723. le precej problematično. Kajti ni verjetno, da bi Ilovšek

napravil tako naporno pot do Laina le za eno slabo leto, kakor da bi tudi že v tem času mogel upati na dober umetniški uspeh. Posreden dokaz, da ni tega časa preživel v senci italijanskega mojstra, je tudi kvaliteta slik pri sv. Miklavžu, kakor tudi fresk v Zalogu in Tuštajnu (po l. 1725.). Stilistično sta oltarni podobi zgrajeni povsem v smislu domače tradicije, freske pa tako po pojmovanju prostora, obdelave teles kakor po koloritu ne presegajo dekorativnih detajlov semeniškega stropa ali stolničnih kapel.

Če strnemo svoja domnevanja o neposredni zvezi Ilovška s Quagliem, bomo izrazili verjetnost, da je Quaglio zaposlil mladega slikarja že pri delu l. 1721.—1723. v Ljubljani, da pa Ilovšek l. 1723. Quaglia v Italijo ni spremljal. Toda po veliki umetniški odvisnosti našega slikarja od italijanskega mojstra moramo vendarle predpostavljati tesnejšo osebno učiteljsko zvezo, in ne zgolj poznavanja ljubljanskega dela ali mogoče še Quaglievih risb. Ta tesnejši odnos Ilovška do Quaglia pa moremo postaviti v drug čas, namreč v dobo med 1726 do 1729, ko Ilovška zopet srečamo arhivalično izpričanega. Iz tega časa nam ni ohranjen noben zapisek in tudi ne delo. Prvo naslednje naročilo, l. 1730. slikani oltar v cerkvi na Žalah pri Kamniku, nosi že oblikovne, izrečno še koloristične poteze kasnejšega Ilovška iz sv. Petra. V tem času — smemo torej domnevati — je odšel Ilovšek po svoji pomočniški dobi morda drugič v Italijo, to pot h Quagliu, s katerim se je seznanil v Ljubljani pri delu za semeniško biblioteko in stolnico ter bil tu verjetno zaposlen kot pomočnik. Izidor Cankar je za Quaglia dokazal, da je imel v Lainu stalno slikarsko šolo.⁷ Tu je imel torej Ilovšek dovolj prilike, da se je seznanil podrobno s Quaglievim delom in mu je prišlo — kakor bi rekli — v »meso in kri«, kar je posebno prišlo do izraza pri Ilovškovih ljubljanskih freskah.

Poglejmo sedaj, kje najdemo v Ilovškovem delu formalne elemente, ki naj nadomeste arhivalične dokaze Ilovšek - Quaglio problema, ter nam razodenejo tudi stopnjo njune umetniške sorodnosti. Še preden preidemo na nizanje poedinih primerov, ki bi jasneje govorili za Quaglieve vzorce, moram poudariti, da Ilovšek kot umetnostna individualnost resnično — vkljub eklekticizmu — obstaja in da ob vsaki priliki vsaj skuša ohraniti lastno »invenzione«. Tako vidimo, da Ilovšek sprejema poedine formalne prvine sicer od Quaglia, da pa je, kjer je le mogel, izpremenil vsaj gesto figuri, ali jo zasukal v pozi, vkljub temu, da spomin in vtis na vzornika ostaneta živa. Pred seboj torej nimamo le suhoparnega posnemača, marveč samostojnega umetnika — enega mnogih zastopnikov baročne umetnosti, ki po zahtevi časa samega poseže po umetnostnih zakladih svojega vzornika. Za tisti čas je bil namreč pač važnejši učeči »kaj« kakor pa originalni »kako«.

Pred šentpeterskimi freskami neposredna naslonjenost na Quaglia v Ilovškovem delu ni jasneje razvidna. Ko pa je l. 1733. poslikal prezbiterijski obok v cerkvi sv. Petra, je poznavanje Quaglieve umetnosti prišlo jasno do izraza. Način kompozicije stopnišča, na katerem stoji sv. Peter, ali motiv nošnje bolnika, najdemo pri Quagliu na freski v Bergamo (Conservatorio).⁸ Skupinsko motiv obsedenca in dveh figur na naši sliki močno spominja na prizor obsojenega kralja, ki ga dva vojaka mečeta v ogenj v palazzo Belgrado v Udine. Arhitektura na desni in celotno ogrodje kompozicije pa sta sorodni s sliko Francesca Solimene »Pokolja na Sciu«,⁹ ki je najbrž tudi Quagliu služila za

vzor. Veliki angel nad sv. Petrom na naši sliki je povzet po angelu z oboka kapele sv. Andreja v ljubljanski stolnici, podobno po drži nog, draperije ter geste z desnico pa ga je upodobil tudi Andrea Pozzo na freski sv. Ignacija v Rimu.^{10*} Štirje cerkveni učenci s pendativov kupole so v tesnih sorodstvenih zvezah s Quaglievimi s semeniške knjižnice. Premirjajmo le svetega Ambroža. Ista gesta desnice držeče pero, podobno vzvalovi preko nje draperija plašča, odprta knjiga v obeh primerih kot rekvizit, le glava je pri našem odločneje zasukana v profil. Sveta Hieronima sta »ikonografsko« podobno pojmovanja, v obeh primerih na pol razgaljena in s križem v rokah. Naš sveti Gregor je videti na prvi pogled originalen, vendar če ga primerjamo s svetim menihom, sedečim na oblakih pod iluzionističnim okvirom levo nad vrati semeniške knjižnice, se zdi, da je cerkveni oče pri njem deloma povzel svojo pozo: drža glave, gesta desnice s peresom in odprta knjiga govorijo za to.

Ladijski obok šentpeterske cerkve je v organizaciji iluzionistične arhitekture nekaka sinteza stropa semeniške knjižnice. Razgibani okvir na stropu je Ilovšek sprejel kot osnovo, ga dimenzionalno razvil ter obenem združil neposredno s slikano arhitekturo robnikov obočnih kap in polj, ki tudi posnemajo Quaglijeve forme, a so v arhitektonskem smislu pri slednjem drugače pojmovane. S snovnega stališča je sledil Ilovšek Quagliu na tem oboku s »sanjsko« zgodbo sv. Ignacija Loyola; Quaglia je namreč v stolnici upodobil na podoben način ustanovitev ljubljanske škofije. Formalna sorodnost je v tem primeru način kompozicije in zavesa, ki je razpeta nad spečim. Žena z otrokom na desni ob prizoru križanja sv. Petra je slična ženski postavi na venčnem zidcu stolnice (kristjana z dvema otrokoma). Od alegoričnih postav osrednje kompozicije spominja Ljubezen po motivu dočeje matere na Quaglijevo figuro s stropa semeniške knjižnice in lunete stolnice. Vera s kelihom spominja na Quaglijevo vero v stolnici. Antični doprsni skulpturi, ki sta v okviru z ozadjem školjčnega motiva, je snovno na več mestih v stolnici upodobil tudi Quaglio. Angel s palmo, noseč oblak s sv. Petrom, je prosto povzet po angelu s stolničnega oboka, zaposlenem s približno istim poslom, močno pa spominja tudi na krilatca z oboka goriške stolnice (nad sv. Cecilijo).¹¹ Drugi angel desno od prejšnjega je po motivu gubanja draperije in deloma tudi poze telesa prosto prerisan po angelu s stolničnega oboka (proti koru).

Kakor je na freskah sv. Petra viden vpliv Quaglijeve umetnosti na umetnostno oblikovanje Ilovškovo, tako se reminiscence na vzornikovo umetnost ponavljajo skozi vso dobo njegovega umetnostnega razvoja. V Codellijevi kapelici, kjer je najbolj »italijanski«, nas preseneča stilistična sorodnost s sodobnimi italijanskimi eklektiki in posredno tudi s Quagliem. Aranžma sprejema Estere pri kralju Asverju po motivu zavesa nad prestolom, ali vojščakov na skrajni desni arhitektonskega ozadja, se stilistično ujema s Quaglijevo kompozicijo kralja Salomona in kraljice iz Sabe iz palazza Belgrado (Udine). Evangelist sv. Janez je po motivu sedenja, odprte knjige, izraza lica kakor tudi sicer barvno izrazito soroden mladeniški figuri z oboka semeniške

* Najtežje je delo identifikacije ravno pri teh krilatih bitjih. Le malce spremenjena gesta roke ali rahel obrat telesa v drugo smer, in že imamo pred seboj novo bitje, eno izmed tisočev, kar jih je ustvarila baročna umetnost.

knjižnice (zapadni del). Tudi podobe cerkvenih učencov na stropih v nadstropnih stranskih prostorih so varijante Quaglio-Ilovškovih tipov s šentpetrskih fresk. Freske s stropa hiše gostilne »Pri vitez« vsebujejo v osrednjem polju sicer severnjaške poteze, vendar so letni časi v obrobni medaljonih (pomlad, jesen) nastali prosto po ideji Quaglijevih alegorij nebesnih znamenj s stropa palazzo Belgrado v Udine. Osrednja skupina sv. Štefana in angelov v Štepanji vasi je prosto komponirana po skupini s slavoločne stene goriške stolnice (12), desni angel je po drži rok in nog skoraj kopija, dočim je levega iskati na oboku kapele sv. Magdalene v ljubljanski stolnici (motiv leve noge), le da je tu v pozi zasukan v drugo smer. V Šenčurju se je Ilovšek naslonil pri upodabljanju Matere božje na Quagliovo v stolnici, vendar jo je močno po svoje prikrojil. Angel ob sv. Juriju (levo), s palmo v rokah, je prav tako prosto predelan po angelu z oboka v stolnici, desno od Matere božje. Rabelj iz prizora mučeništva sv. Jurija je po drži telesa kakor tudi po kretnji rok z mečem vplivan po Quaglievem rablju s prezbiterijske stene stolnice (sv. Nikolaj osvobodi obsojence). Zanimivo je, da vpliv tujega vzornika v kasnejši fazi Ilovškovega umetnostnega razvoja pojema. Čim starejši postaja Ilovšek in čim bolj se slogovno odmika baročnemu patosu in postaja umirjenejši, realističnejši, tem bolj je Quaglieva umetnost pozabljena in le še v prav posebnih primerih se Ilovšek zateka po njegovo pomoč. Tak primer imamo na oboku ladijske kupole na Sladki gori. Beli konj, ki fungira med zastopstvom belega kontinenta Evrope in ki se je vzel na zadnji nogi, je točna kopija konja zastavonoše z oboka ljubljanske stolnice (proti koru). V tej kasnejši dobi je viden močnejši vdor Quaglievega vpliva še v Ilovškovo umetnost na freskah za graščino v Goričanah. Atletske postave upodobljencev in načini kompozicije spominjajo na upodobitve palazzo Belgrado v Udine, vendar je jasno razvidno, kako je tu Ilovšek že krenil v »risarsko« smer in kako je značaj italijanske umetnosti pozabil ter jo po svoje — tudi malo rustikalno — prekrojil.

Poglavje zase tvori odnos Ilovškove umetnosti do Quaglia v kolorističnem oziru. Treba je le neposredno po šentpetrskih ali Codellijevih freskah videti obok semeniške knjižnice, pa si je vsak na jasnem, koliko je v barvnem oziru Ilovšek povzel po vzorniku. Svetlorumeni toni poleg svetlovijoličastih, roza in modrih tonov, rjavo rdeči inkarnat figur, modra, zelena, rdeča draperija kažejo tako sorodnost, kakor da bi zamenjala z italijanskim mojstrom paletu. Le na splošnem konfuznejši način Ilovškove barvne kompozicije ju razlikuje, kar gre seveda na račun večje barvne kulture Italijana. In poleg tega svetlejša skala Ilovškovih tonov, kar je pa razložljivo iz slogovnega stanja njegove umetnosti.

Menimo, da smo dovolj jasno označili odnos našega freskanta do G. Quaglia ter s tem tudi neposredno dokazali nujnost osebnega stika obeh mojstrov. Posebno poznavanje izvenljubljskih Quaglijevih fresk je posreden dokaz za osebne zveze obeh slikarjev, kajti na osnovi risb si Ilovšek le ni mogel pridobiti tolikega znanja in še posebej poznavanja detajlov Quaglievega umetniškega dela.

Poleg svojega vzornika in učitelja G. Quaglia je naš »oltromontanec« kot tipičen eklektik poznal tudi ostalo italijansko umetnost. Že za časa svojega

prvega potovanja v Italijo, ki ga je izvršil pač kot pomočnik, je videl dela italijanskih mojstrov; gotovo si je najvažnejše umetnine skiciral v popotno skicirko ter si, kakor je bil običaj, nakupil bakrorezne liste in predloge. V zgodnejšem Ilovškovem delu na freskah gradu Zalog moremo sklepati na Ilovškovo poznavanje benečanske umetnosti. Alegorična figura Zevsa (?) na stropu je prosta kopija Kristusa J. Palme mlajšega iz skupine »Kristus v slavi« v Palazzo ducale¹³ (Benetke). Prav tako bi mogli v pozi počivajočega romarja z istega stropa misliti na Ilovškovo poznavanje Guercino-Tassijevih fresk v palazzo Costaguti¹⁴ (Roma). V kasnejšem delu so vidni vplivi tudi drugih italijanskih mojstrov. Francesca Solimeno smo že omenili. V prizoru »David in Abigail« na freskah v kupoli Codellijeve kapelice je figura Davida po značilnem sproščenem motivu drže telesa nedvomno vplivana po Corrado Giaquintovi sliki »Sv. Peter blagoslavlja vojaka«¹⁵ (Napoli). Stilistična sorodnost kompozicij, ki smo jih že prej navezali na Quaglieve freske iz palazza Belgrado, se ujema tudi z delom Sebastiana Conce (1676—1764)¹⁶ Masivni okvir prezbiterske šentpeterske freske, zlasti motiv volutnih zvitkov, spominja na okvir fresk Pietro da Cortone v palazzo Barberini, Kristus s kupolne skupine v Šenčurju pa je soroden s Kristusom, sprejemajočim v nebo sv. Petronilo od Guercina. (Pinacoteca Capitolina, Roma.)¹⁷ Morda je dalje tipična Ilovškova Madona z zakristijskega stropa na Sladki gori po kompoziciji in občutju nastala pod vtisom Sassoferratove istoimenske podobe (Brera).¹⁸ Supraport obednice v gradu Habah s prizori Bakhanalij dokazujejo, da je Ilovšek poznal tudi slavne freske Annibala Caraccija v palazzo Farnese v Rimu.¹⁹ Od ostalega bi kazalo omeniti še vpliv Altomonteja na Ilovškovo delo.

Pisana zbirka imen, ki je našla odmev v Ilovškovem umetniškem oblikovanju, nam pokaže našega mojstra kot tipičnega eklektika, ki odbere detajle slavnih mojstrov, da jih združi v novo umetnostno tvorbo. Prav izrazite smeri, sodeč po imenih (razen v kolikor mu je ne posreduje G. Quaglio) Ilovšek ni iskal; če pa gremo do postaj, kjer so se dela vseh teh vzornikov nahajala, moremo sklepati, da je Ilovšek poznal večji del vso Italijo. Veliko del je bilo sicer dosegljivih tudi po bakrorezih, vendar glavne italijanske umetnostne centre je naš freskant gotovo videl osebno.

Interesantno je, da je vpliv severa na neposrednih pobudah v Ilovškovem delu izredno majhen. Slogovne sorodnosti obstajajo, kar je naposled razumljivo iz geografske in kulturne usode naše zemlje, umetnostnih vzornikov pa si Ilovšek na Dunaj ali na Bavarsko, kjer je v tem času živela posebna veja južno evropskega iluzionizma organično, a tudi kvalitetno visoko življenje, ne gre iskati. Preblizu je bila zakladnica visoke umetnosti — Italija, in preveč odločno je bila v tem času težnja kulturnega prizadevanja naše inteligence usmerjena na jug, da bi si šel naš baročni umetnik iskati umetnosti na sever iz »druge roke«. Od mnogih del umetnikov avstrijskega iluzionizma sem našel rahlo odvisnost Ilovška le na freskah Danijela Grana v gradu Hetzendorf.²⁰ Alegorije letnih in dnevnih časov po osnovni zamisli malo spominjajo na Ilovškove freske v hiši »Pri vitezu«. Tako je zima upodobljena kot gol starec, pokrivajoč se s plaščem, jesen kot rejen mladeniški Bakhus, žena z vencem na glavi spominja po izrazu obraza na našo alegorijo neba ali dneva (žena

s plamenico), tudi putto, dvigujoč venec, je soroden z našim, ki se bavi z istim poslom.

Če po vseh teh ugotovitvah na kratko strnemo osnovno misel poglavja Ilovškovega šolanja, bomo rekli, da je prve pobude umetniškega oblikovanja Ilovšek morda dobil pri domačem mojstru I. M. Rainbaltu — nekje v krogu domače baročne tradicije pa gotovo — se v l. 1721.—1723. seznanil s Quagliem in njegovim delom v Ljubljani in sledil nato v času od 1726.—1729. l. italijanskemu mojstru v Italijo, ki jo je kot popotni slikarski pomočnik verjetno že prej spoznal. Po umetnostnem prepričanju eklektik je vestno študiral tudi ostalo italijansko umetnost, posebno maniristične smeri. Čeprav je ustvarjal na tleh, ki so do konca 17. stol. v umetnosti sledila diktatu severne umetnosti, se je neposredno s privzemom formalnega detajla naslonil skoraj izključno na italijanske vzornike in le z malimi izjemami na avstrijske umetnike. Slog iluzionističnega slikarstva, kakor ga je Ilovšek ustvaril na naših tleh, pa — kakor bomo videli — v kulturno geografskem oziru harmonira s severnim umetnostnim področjem. (Dalje.)

¹ Steska, Slovenska umetnost, str. 62. — ² Steska, o. c., str. 82. — ³ Steska, o. c., str. 34. — ⁴ ZUZ, VIII. 1928, str. 105. — ⁵ Izidor Cankar: Giuglio Quaglio, Dom in svet, 1620. L. XXXIII, str. 83. — ⁶ Historia cathedralis ecclesiae Labacensis, Thalnitscher, p. 56. — ⁷ Dom in svet, 1920, XXXIII., str. 82. — ⁸ Dom in svet, l. c. sl. 24. — ⁹ Arte italiana, Volume IV. Milano 1929, T. 196. — ¹⁰ l. c. T. 199. — ¹¹ DiS, 1920, sl. 19. — ¹² l. c. sl. 21. — ¹³ Arte italiana, Volume IV. Milano 1929. T. 203. — ¹⁴ Jahrbuch der preusischen Kunstsammlungen, H. III. B. XL. Berlin 1919, str. 137. — ¹⁵ Arte italiana, Volume IV. T. 195. — ¹⁶ l. c. T. 196. — ¹⁷ l. c. T. 192. — ¹⁸ l. c. T. 193. — ¹⁹ Oesterreichische Kunsttopographie, B. XIX. str. 198. — ²⁰ o. c. B. II. str. 40.

France Balantič | Predanost

Nikar še k bregu ne veslaj, mornar,
ljubezen najina še ni pri kraju!
Dobil od mene boš razkošen dar —
zato, mornar, naj veter nosi naju!

Sedaj je čas, ni daleč do noči,
zdaj vem, da zate tiho sem zorela,
zato sladkost ko mleko me tišči,
samota se je v meni razbolela.

Le moje vino vase vse pretoči,
oropaj me, zadaj mi težke rane,
vse vzemi, naj prav nič mi ne ostane!

Potem, mornar, s poljubom me omóči
in bo bridkost ko sol se razpustila
in pred teboj nov dar bom razgrnila.

Joža Likovič | Svitanice nad Žalostno goro

V adventnih večerih, med sveto Barbaro in spominskim dnevom naših prvih staršev Adama in Eve, se razlije preko Ljubljanskega barja čudovita zarja, podobna zlati bleščici, ki se zaznava včasih pozno v noč, ko se že zbirajo pod zvonikom na Žalostni gori poslednje verne duše. Nad božjepotno goro se razbistrijo goste zvezde, nenavadno prijazne in mile. Tem zvezdnim posevkom pravijo krajani pod Krimom svitanice, ker naznanjajo sveti božični mir ter zapuščajo v človeških srcih sladko spokojnost. Svitanic se razveselijo ubogi pastirji, ki iščejo v toplih zatišjih zeleni, mehki mah za jaslice, razveselijo se jih dekleta, ki nabirajo po rakiških melnikih in brežuljkih zbodičje, božje drevce z rdečimi jagodicami in košate belice, da jih ponesejo naprodaj v mesto. Čudežne zvezde kažejo s svojim stanovitnim sijem čolnarskim hlapcem na debeli Ljubljanci pot v varne staje, gospodarji se ravnaajo po njih, še bolnik sprašuje domače, če že gorijo svitanice nad Žalostno goro, prave božične svetinje, ki mu bodo olajšale gorje in trpljenje.

Svitanice se že dolgo zatrinjajo nad Žalostno goro. Bog jih je ustvaril na priprošnjo svoje blage matere Marije, da kot bele, drobne poslanke oznanjajo svetu ter naši zemlji mir in ljubezen. Morda je bilo v sivi, častitljivi davnini, morda je bilo v grudnovih dneh, ki jih pomnijo naše dobre matere... Marija, božja mati, se je vrnila na zemljo, da obhaja sveti adventni čas in spomin na obiskovanje tete Elizabete med človeškim rodом. Od Jezusa si je izprosila dragoceno trohico tolažbe in troje svetlih solza, da spotoma obišče revne in žalostne ter s svetimi solzami olajša gorje in bridkosti. Prvi dve solzici so popile njene blage oči, tretjo solzo pa je skrila v svoje deviško srce. Vsa vesela in sveta kakor vedno je šla skozi mesta in vasice ter blagrovala družine. Ljudje so bili dobri in vredni njenega blagoslova. Toda med njimi so bili tudi hudobni in pohlepni, ki so sejali med narode seme razdora in sovraštva; ti Marije niso prepoznali, zaverovani v pozemsko srečo so se veselili svoje nadoblasti in slave. Zato se je božja mati namenila k revnim, ki niso pozabili Boga, četudi so jih trle nesreče, kuga, lakota in vojska.

Tako se je ustavila Marija v obljubljeni deželi, kjer je nekoč preživela kakor prečista Devica svoja najlepša leta in kot nedotakljiva jutrnja zarja doživela čudež deviškega materinstva. Toda dežela je bila danes sirotna in puščobna. Oljčni gaji so bili zapuščeni, kraljevske cedre so povešale svoje vrhove, trgi so bili prazni. Kuga je prizadejala malo ljudstvo. Nesreče in bolezni je bilo za senene vozove, iz sleherne hiše se je čulo pretresljivo plakanje, okna so bila zagrnjena. Krepkim mladeničem so osteklenele oči, mladenkam so počrnela lica, matere so

zaman dvigale roke k nebu, otročiči so umirali in ginili kupoma, kakor bi strupena slana povijala in mrtvičila nežno, krhko cvetje. Marija je tolažila in milovala bolnike; v borni kočici je našla mrtvo družino, samo polživa mati je bridko čemela pri umirajočem detetu, ki je minevalo v ranah in prisadih. Marija se je sklonila nad njegovo glavico in potočila prvo solzo. Glej! Grda kužna rana je použila blagodejno solzo, zdravje se je vidno vračalo otročku, materi in vsej okolici. Saj se je s solzo razlil božji blagoslov nad nesrečni rod, da je odnehala kužna bolezen.

Marija se je potolažena dvignila in odpravila dalje, čez sinja morja in zelene otoke; slednjič je prišla v neznano deželo, mornarji so ji rekli dežela sonca in pesmi, dežela umetnosti in blagodati. Ustavila se je v belem mestecu kraj morja. Toda pokrajina je bila podobna požganemu strnišču, kajti že leto dni ni deževalo. Zvonovi so se spokorno udarjali na svoje bronaste prsi, v cipresnih vršičkih je ječal pozabljen vetrič, zlato morsko dno je potemnelo. Tisočere line so bile odprte, kašče puste in prazne, kakor bi jih križem prepihala neurna sapa in pomela poslednji zagrabeček žita iz praznega kota. Neizprosna lakota je gospodovala vsepovsod. Zemlja je postala zaradi suše ničvreden prah, polja so bila nerodovitna, namesto žlahtnih plodov so dajala le pičle, suhe pečke. Marija je vsa žalostna obstala pred cerkvijo, da bi pomagala gladni soseski. Svoje borno brašno je razdelila lačnim, ki so se vlačili od praga do praga kakor votle sence. Plemenitaši niso več hodili ošabno in držno, med hojo so se od lakote majali v dva cepa. Bili so izlakoteni, da so jim členki škripali od slabosti. Mnogoteri so že umirali, ustnice so jim razpokale; otročkom so se od stradeža razklenile tanke lične koščice. Zvonovi pa so nenehoma prosili; nekam zmedeni so se zdeli, veliki so preHITEVALI male, da bi čimprej našli sled v nebesa in izprosili prgišče božje rose. Mariji se je užalilo dobrotljivo oko, druga solza je kanila na zemljo, da je oživela, zazelenela in rodila ljudem stoteren sad. Matere so hotele zadržati rešiteljico, ki se je naglo poslavljala:

»Gotovo ste še potrebne tolažbe. Toda moram dalje, srce mi pravi, da se nekje na tej zemlji godi še večje gorje.«

Marija je romala naglo dalje. Še dolgo so doneli za njo hvaležni, veseli klici ljudi, ki jim je Bog preložil nesrečo:

»Vstanite! Zemlja zopet rodi. Dva orat, pet pa kopat, da plevel ne zaduši pravih kali.«

Božja mati je hitela dalje, saj se je bližala božična noč, ko bo priporočila svojemu Prvorojencu ubogo človeštvo. Šla je čez lepe langobardske planjave in goriška brda ter dospela na slovensko zemljico, kjer so stezice bele, polja ravna in gore zamaknjene v svoj tisočletni sen. Že dolgo je vedela za to deželo, saj je bilo ljudstvo njeno, izvolilo si jo je za svojo kraljico ter ji postavilo svetišča z zlatimi prestoli.

Na Brezjah, na Sveti gori, v Petrovčah, na Zaplazu, na Trsatu, sredi ptujskega polja, na Žalostni gori! Dan se je nagnil, ko je spela Marija preko vrhniških ledinic in barskih požarnic. Nikogar ni srečala, niti nadložnega plašurja, ki bi jo poprosil za milodar. Edino tihi večer se je opotekal s svojim zlatim bremenom na trudnih plečih. Nešteti utrinki, ognjeni in neznatni, so se razpršili nad čelom Svetih Treh kraljev, ki jim tudi ni bilo prizaneseno z zmedo hudih dni. Sence so se potegnile preko barskih strženov in leh, hlad in žale slutnje so zajele stvarstvo, bridka smrt je stekla ob mejici te zemlje, ki jo je tisti čas zajela strašna vojska. Slovenske bistrice in potočki niso več veselo čevrljali, domovi so bili prazni, ljudje so se porazgubili pred nevernim sovražnikom kakor zbegana čreda.

Marija se je odpravila na Žalostno goro, da tam prenoči in se odpočije; kajti hiše so bile zaprte, okna zagrnjena in barjači prazni. Povsod so se zaznavala kopita in sled sovražnikovega opustošenja. Ko se je bližala nebeška mati svojemu svetišču na gori, jo je presunil velik jok in neutolažljivo žalovanje, ki se je trgalo izza priprtih vrat. Stopila je v cerkev; tam je ostalo vse nedotaknjeno, častitljivo in sveto, tja ni segla sovražnikova pest, da bi onečastila božjepotne sence, zlate svetinje, molitve in romarske poljube. Tajinstven mrak je napravljajl notranjost svetišča razsežno, večnost se je selila pod oboki... Pred velikim oltarjem je zagledala Marija sirotno starko na kolenih. Bila je skrušena nizko k posvečenim tlom, telo je imela upognjeno, glavo sklonjeno med dlani, bila je vsa v križih in težavah kakor nešteto mater, ki so zgubliale tisti čas svoje sinove in rednike na bojnih poljanah. Žena v črnini je bila en sam krč in kruta bolečina. Ko se je stresalo njeno šibko telo v neutolažljivem ihtenju in boli, je vila suhljave roke:

»Sin moj! Ah, moj Tone, kje trpiš, kje si, kje ležiš...«

Pred starko je ležal šopek martinovk in rdečih srčkov, malce nerodno povezan in ubog. Marija je takoj razumela gorje uboge matere. Saj se je tudi njej pretrgalo deviško srce, ko je stala pod križem svojega umirajočega Prvorojenca. Marija je razprostrla dobrotljive roke in se bližala nesrečni ženi. Njen krik je postal tolikšen, da bi se je usmilil vsak kamen. Še celo stara ura v stolpu je nehala utripati in biti. Jok nesrečne matere se je utrinjal čez cerkveni prag v večerne samote, mimo pozabljenih znamenj in koticov, trkal na grajske duri v Bistri in se ustavljal pri jezerskih okencih, letel čez gore in udore, obtoževal sovražnika, budil žive in mrtve ter se končno ves nepotešen vračal do prazne bajte, kjer sameva in razpada v podstrešnem kotu zibelka s končnico, na kateri se smeji sonce, večni čuvar nebeških skrivnosti, mesec in usodna zvezda, pod katero je bil rojen Tone. Uboga mati! Ni ji bilo dano, da zapre umirajočemu sinu nepozabne oči z gostimi trepalnicami in mehkim sijajem. Stari Zgojnar ni potegnil za

častitljive vrvi, ki vežejo solzno dolino z nebeškimi linami. Domači zvonovi niso tožljivo zaklenkali in privabili solza sosedom. Lučarica Mreta ni spremila dragega pokojnika z mrliško lučjo čez poslednji prag. Samcat je umiral nekje na bojnem polju ali sredi sovražnega ostroga, kjer leži sto junakov, ki minevajo kot prah in nevredno ilo. Morda se jih bo spomnil kdaj le criček z drobno, brezimno pesmico...

Marija je položila roke na ramena klečeče žene, ki je drevenela na tlaku; dvignila jo je k sebi in jo potolažila. Tedaj se je utrnila tretja solza iz njenega prečistega srca in pala na zasoljeno lice slovenske matere, ki jo je pretresla veličastna zavest trpečega občestva, da se je junaško zravnila in se zazrla v mile oči nebeške priprošnjice. Saj je v svojih razpokanih, zažuljenih dlaneh začutila varno, toplo roko same matere božje, njene ustnice so zašepetale prastari amen! Tako bodi! Solze dveh mater so se spojile in padale na posvečena tla. Bogu je bilo ljubo, da se je ozrl po svoji nebeški materi na ubogo ženo in jo obličil z milostjo tolažbe. Iz solzne bistrice pa je vstajala svetla rosa, ki se je gostila v kapljice; te so plavale v nebeške višave ter se izpreminjale v zvezde. Bog jih je v spomin na svojo mater prištel v vrsto božičnih zvezd. To so svitanice, ki oznanjajo človeškemu rodu ljubezen in dolgo zaželeni mir.

Stanko Janežič | Klopotec v goricah

Klopotec v goricah
je poslednjič zaklenkal —
pa sklenil roke
in v tihi molitvi zaspal.

Napil sem se vrelega mošta,
objel še vrhé in pivnice
in z bratom klopotcem poslednjič zapel —
pa legel med trsje
in čakam,
da sneg me zamete.

Veliki oder sveta

Don Pedro Calderon de la Barca — Janko Moder

Glosa o pesniku in igri

Don Pedro Calderon de la Barca, ki ga nekateri primerjajo samemu Shakespearu, je bil rojen v Madridu 17. januarja 1600, torej prav na prelomu španskega političnega in duhovnega zlatega veka. Bil je torej še otrok političnega veličastva ter se v mladih letih tudi z vsem ognjem boril za posvetno slavo Španije, po svojem delu pa je člen duhovnega zlatega veka, ki mu je vtisnil neizbrisen pečat.

Bil je iz stare plemiške rodovine in se šolal pri jezuitih, ki so tiste čase veljali za najodličnejše oblikovalce mladih duš. Ko se je mladenič napil učenosti še na znamenitih vseučiliščih v Alcali in Salamanci, je vse sorodstvo pričakovalo, da se bo posvetil duhovskemu stanu. Toda njega je zamikala posvetna slava, navdušile so ga junaške vojske, ki se jih je vneto udeleževal v službi preraznih gospodov.

Za razvedrilo, duševni odpočitek in notranje zadovoljstvo pa je po tedanji šegi pesnil in si bistril duha, dokler ni s svojimi deli opozoril nase samega Lope de Vega. Spet se je ponovila zgodovina, kakršne smo bili priča že v starem veku pri Grkih, ko je učenec Sofokles prekosil učitelja Aishila. Pedrove izredne sposobnosti je priznal sam kralj, ko ga je poklical v svojo bližino za dvornega pesnika.

Tu pa je v zrelem možu, ki je vtem napisal že prenekatero dramo, privrela na plan osnovna poteza tedanje španske miselnosti — sinovstvo Cerkve. Petdesetleten se je namreč leta 1650. posvetil duhovskemu stanu in služboval najprej v toledski stolnici, pozneje pa postal kraljev častni kaplan. Umrli je 25. maja 1681.

To, zaradi česar nam je Calderon še danes znan, ni morda njegovo sodelovanje pri raznih vojaških pohodih, ampak njegovo slovstveno ustvarjanje. Pesnik je bil pravi otrok svojega časa, saj so vse njegove stvaritve prežete s temeljnima načeloma tedanje dobe: monarhičnim poletom in verno podrejenostjo, so veličastne alegorije večnosti in večnostnega v človeku.

Kar je bil poznemu srednjemu veku v Italiji Dante, je bil v Španiji v zgodnjem novem veku Calderon. Njegova predhodnika Cervantes in Lope do Vega se resda ponašata z večjo polnostjo življenja, toda Calderonova premoč je jasna in očitna v razvijanju in oblikovanju osnovnih idej, ki si jih je izbiral za svoje dramske stvaritve. Odmikal se je namreč praznemu realizmu in se bolje počutil v modroslovno-simboličnem idejnem svetu. Njegova izrazna sila pa je bila tolikšna, da je blagodejno vplival tudi na sosede, saj se je kmalu francosko, italijansko in celo nemško gledališče zgledovalo po velikem dramatiku. Posebno v dobi romantike je imel navdušene občudovalce in je celo samega Goetheja očaral, da je bil do solz ginjen, ko je uprizoril njegovega Stanovitnega princa, o katerem je rekel: »Ko ga prebereš in se dvigne osnovna misel kot feniks, se ti zdi, da še nikoli nisi kaj lepšega bral!«

Calderon je španski dramati nedvomno dognal zrelo dokončno obliko, le nečesa pogrešamo pri njem: pesniškega jezika, ki bi opajal in nas dvigal

v nadzemske višave. Za idejno in filozofsko ustvarjanje mu je bilo pač poglavitno načelo, biti preprost, razumljiv, jasen in stvaren. Tako je namreč najlaže zadostil svojim poučno modroslovnim in versko spodbudnim namenom. Zaradi nenavadnih in nerealnih igrskih problemov pa je tudi njegova oblika včasih toga in neživljenjska, a še vedno taka, da je dolga stoletja vžigala obenem z globokimi idejami, ki jih je vanjo znal viliti veliki mojster.

Med najbolj brana in igrana Calderonova dela spadajo nedvomno njegove comedias, to so igre svetne vsebine, ki se nam jih je ohranilo čez sto, med njimi zlasti Stanovitni princ, Življenje sen, Počastitev križa, Čudodelni mag in Sodnik Zalamejski. Druga velika skupina Calderonovih dramskih stvaritev pa so autos sacramentales, ki jim v svetovni dramski literaturi ni primere. Poznamo jih 72; prvič so bili izdani v Madridu v šestih zvezkih leta 1717.

Igrali so jih na Telovo na prostem ali v dvorskih zatišjih, kjer so se posamezne skupine duhovnega občestva na ta način poskušale poklanjati presveti Evharistiji. Calderon je znal te enodejanke s svojo pesniško močjo, dramsko nadarjenostjo, odrsko spretnostjo in neposrednim prijemom problema pognati v tako višino, da spadajo med najvišje vrhove dramske književnosti in jim moremo primerjati kvečjemu antične drame, katerim so Calderonovi autosi najčistejši antipod. Tam usoda in bogovi, ki s slepo pravičnostjo odmerjajo človeku dobro in zlo, tu milost božja, ki s svojim odrešujočim poslanstvom dviga svet in ljudi s stranpoti v lepše življenje.

Calderon v svojih duhovnih igrah ni bil suženj kakih predlog. Naj je jemal iz svetega pisma, iz življenja svetnikov ali iz cerkvene zgodovine, vselej in povsod je bil svoboden oblikovalec snovi, kajti šlo mu je predvsem za idejo in končni namen igranja.

Tako je tudi Veliki oder sveta (auto sacramental alegorico, El gran teatro del mundo) ves živ in sodoben, čeprav ima že častitljivo starost tri sto uspešnih let za seboj. S prav tako sodobno poanto se prikupi nam, kot se je prikupil pred sto leti in prej tedanjemu človeku. In prav čas ter večna sodobnost literarnega dela sta tista preskusna kamna, ob katerih spoznamo pravo vrednost umetnine. Le redke so, ki so mogle prestati težavno tristoletno preskušnjo.

Calderonov Veliki oder sveta jo je. Mimo mogočne, večno sodobne alegorike, ki jo neizbrisno vtisne v dušo gledalcev in ki — mimogrede povedano — po svoji osnovni zamisli prelepo spominja na srednjeveške mrtvaške plese, je v njem še druga, prav tako sodobna prispodoba, ki velja izrazito igralskemu stanu. Tako lepih navodil za igranje, toliko aforizmov o igralskem stanu in tako zdravo pojmovanje težavnega problema bi mogli najti samo še pri Shakespearu, ki je tudi silno rad vpletal v svoje gledališke stvaritve svoje nazore o igranju, igralcih in gledališki umetnosti.

Tudi osebe so še vse žive, njihove misli čudovito sodobne in večno veljavne. Mogoče bi si res zdaj želeli berača malo bolj sproletariziranega, mogoče bi tudi bogatinu dandanes rajši odkazali vlogo kapitalista in veleindustrialca, toda v bistvu smo tudi s Calderonovo označitvijo še danes čisto zadovoljni. Najbrž nam bo še najbolj tuja in mrtva postava Modrosti, ki pa je najbolj živo privrela iz tistega časa, ko je Ignacij Lojolski osvojeval

s svojimi duhovnimi sinovi svet za Kristusa in ko so med Španci še živele velike ideje, ki jih je prebudila v njih Terezija Avilska.

Še o prevodu nekaj besed. Originala dolgo nikjer nisem mogel najti. Končno sem le dobil tipkan prepis izvirnika, ki ga je prijazno oskrbel španski konzul v Belgradu E. Garcia Comin.

Koliko se mi je prevod posrečil, ne bom sodil, omenim naj le, da sem se še posebej trudil, da bi zadostil tudi zunanjemu okviru Calderonove stvaritve, ki je na gosto povezana in prepletena z značilnimi asonancami, rimami, ritmom in različnimi pesniškimi oblikami.

Ni to prvi prevod igre, saj so Veliki oder sveta že pred leti nekateri odri pri nas uprizorili, je pa njen prvi neposredni prevod. Naj bi veličastna Calderonova alegorija našla pri nas vsaj del tistega zanimanja in ljubezni, ki je je bila deležna drugod po svetu.

Pripombe:

1. Kljub siceršnji jezikovni in slogovni stvarnosti se je vendar velikemu mojstru v uvodne Stvarnikove besede vtihotapilo nekaj bombastičnosti in besedne preobloženosti, ki je bila tako značilna za sedemnajsto stoletje. Ali pa se je veliki dramatik namenoma hotel na ta način oddolžiti tudi modnim zahtevam tedanje dobe, ko je literarni Evropi gospodoval gongorizem, marinizem ali kakor koli se je že v posamezni deželi imenoval po svojem najbolj značilnem predstavniku.

2. Mišljena je pač igralska družina.

3. V Calderonovem času Avstralije niso še šteli za samostojen kontinent, zato samo štirje deli sveta.

4. Naravna postava je bila od Adama do Mojzesa.

5. Vrt pomenja tu paradiž.

6. Zapisana postava je bila od Mojzesa do Kristusa.

7. Proti koncu = ob Kristusovi smrti.

8. Postava milosti je krščanska postava, ki bo vladala od Kristusa do konca sveta. Calderon je o vseh teh treh postavah (zakonih) precej obširneje govoril v uvodu v Veliki oder sveta (Loa, para el auto sacramental, intitulado, El gran teatro del mundo), v katerem nastopajo same alegorične osebe, tako Stari zakon, Novi zakon, Izak, Samson, Španija, Apostazija, Muzika, Naravna postava, Zapisana postava in Postava milosti.

9. Ta Calderonova razdelitev človeške zgodovine v tri dejanja spominja na klasično špansko dramo, ki je poznala samo tri dejanja.

10. Kakor v vsaki Calderonovi igri nastopa tudi v tej »gracioso«, burkež, šaljivec ali če hočete Pavliha. Zanimivo je, da je za to osebo Calderon postavil prav kmeta, saj je iz tega razvidna še tista značilna miselnost nekdanjih pisateljev, po kateri je bil preprost človek nevreden nastopanja v igri in so mu zato odkazovali samo pavlihovske vloge. Isti pojav je posebno očiten pri Shakespearu.

11. Knjiga je pač Kristusovo Razodetje, postava milosti.

12. Postava milosti je ena izmed najbolj značilnih Calderonovih oseb. Svoj čas se je med italijanskim slovstvenim zgodovinarjem Signorellijem in izdajateljem zbirke največjih španskih pisateljev (Coleccion de los mejores autores españoles, Te soro del teatro español desde su origen [año de 1356] hasta nuestras dias) razvila živahna polemika, kdo je prvi vpeljal na oder alegorične osebe. Signorelli je namreč v svoji knjigi Storia critica dei teatri očital velikemu Špancu, da si po krivici prilašča ta primat. Eugenio de Ochoa ga seveda ognjevitno brani in pri tem ugotavlja, da gre Cervantesu pač samo ta slava, da je prvi uvedel tako imenovane figuras morales, vse drugo pa je popolnoma izvirno Calderonovo delo.

13. Da iz ene se temè v drugo bom preselil ječo = iz materinega telesa v grob.

CALDERON — VELIKI ODER SVETA

Osebe:

Mojster	Modrost	Bogatin	Dete
Svet	Milost	Kmet	Glas
Kralj	Lepota	Revež	Spremstvo

Nastopi Mojster v plašču, vezenem iz zvezd, in s pokrivalom oblasti.

Mojster:

Stvaritev čudno lepa,
ki razne pod menoj stvari oklepa
ter v mraku in podnevi
lovi se za nebesnimi odsevi;
kjer merijo se cveti
z zvezdami, ki ni môči jih prešteti,
kot plamenice jasne,
pozemski raj, ki brž zvení, ugasne;
naravnih sil domovi
z gorámi, bliski, morji in vetrovi:
z vetrovi, koder ptiči
drsé kot jadra s hitrimi čolniči,
in z morji širnimi, kjer v nemi gneči
vse polno rib iskri se v tihi sreči,
in z bliski, ki v srđiti
ognjeni sili slepcu so očiti,
z gorámi, kjer oblastni vsaki stvári
ljudje so in živali gospodarji;
nemiren dom orjaka
iz ognja vzet, vodé, zemljé in zraka,
ki s spreminjávo večno
otel si se iz rok vesoljstvu srečno;
ti čudo, kakršno ni več nobeno,
naj imenujem te z besedo eno:
o svet, ki kakor ptica feniks
vzničeš
iz svojega pepela!¹

(Skozi druga vrata nastopi Svet.)

Svet:

Kdo si, ki me kličeš?
Glej, kdo v zemljé sredino,

v srčíko sili mi, budi globino?
Kdo mi življenje vžiga,
kdo dramí me in me iz molka dviga?

Mojster:

Tvoj mojster sem visóki,
ti dih si mojega glasu in v rôki
migljaj si moji ničén;
jaz dal sem medli snovi lik resničen.

Svet:

Čemú me kličeš? Kam me glas
tvoj vodi?

Mojster:

Tvoj mojster sem, a ti pokoren bodi
in čuj zamisli moje,
ki bom izvršil jih v veselje tvoje.
Z močjó pripravil lastno
bom praznik si, slovesnost veličastno;
narava se bo mično okrasila,
gospostvo moje in sijaj slavila;
počast najbolj slovesna
predstava je, vesela ali resna,
in najbolj zaželena in iskana,
ker je življenje igra neprestana.
Naj še nebo ogleda
predstavo si, na tvojih tleh seveda,
in ker sem mojster jaz in slavje moje,
bom vloge udom dal družine svoje:²
ljudí si bom postavil za igralce,
za glavne in za spremljevalce.
Svetá naj štirje deli³
odrišče bodo v igri jim uspeli;
umirjenega sloga

naj vsi držé se. Moja bo naloga,
da vsi dobili bodo vloge prave,
a ti poskrbi za okras predstave:
naj bo na moč potratno
odrišče; noše, vse naj prav izdatno
užitkom sladkim služi;
razsipnosti slepeč sijaj pridruži,
dodaj vablјivost mično,
da vsak imel bo igro za resnično!
Začnimo torej! Jaz bom igro vodil,
ti oder boš, po njem bo človek
hodil.

Svet:

Mojster moj, gospod visóki,
čigar voljo in ukaze
vsak posluša in spolnjuje;
oder véliki svetá sem,
kjer ljudje igrali bodo.
Vsak naj spolnjene tu najde
brez odloga vse željé,
ki mu vloga jih odkaže.
Le orodje Tvoje sem,
ki stori, kar mu ukažeš,
in čeprav je delo moje,
v bistvu čudež Tvoj vendár je.
Ker je le ogrodje tu,
oder brez podobe prave,
bo najbolje, če skončam,
preden pride kak igralec.
Spustil bom temno zaveso;
naj odrišče vse zajame,
kjer gradivo vse navzkriž
je v neredu še neznanskem.
Ker meglé so se ulegle
in razlezle se sopare,
treba bo prižgati lúci,
kajti brez svetilke jasne
ni slovesnosti nikjer.
Naj prižgè se prvi plamen
božje plamenice dneva,
pôtlej naj noči temačne
bakla sine; naj prižge se

tisoč kamenčkov migljaje,
ki krasé obličje nôči
z jasnim, živim trepetanjem.

Ko je prvi dan napočil,
nepopačene narave⁴
je postava vládala
in za prve je naslade
vstal iz niča vrt prelep⁵
z najkrasnejšim veličastjem,
s čudovitimi prelestmi,
da strmél je, čudil vsak se,
ko premogla je narava
brez naporov čudež takšen.
Glej, kako iz rožnih popkov
klijejo cvetlice zale,
ki osuplo prvikrat
v jutro dihajo pozdrave.
Drevje je na moč polno,
nudi nam sadove zlate,
če še ni zavistna kača
zastрупila klice vsake.
Tisoči potočkov bistrjih
se v slapéh drobé ob skále,
da za njimi zarja joče
in v solzàh bleščé livade.
Da še bolj bo vse lepó,
zemski raj še bolj sijajen,
bom krog njega razpostavil
neprehódljive puščave.
Kjer potrebne so goré,
kjer tesní, dobrave mračne,
bom goré, dobrave zgradil.
Naj potoki čez livade,
čez poljá in njive rodne
skoz krivuljaste rokave
v morje vsi hité, da zopet
razdelé na vse se kraje.
Toda v prvem še prizoru
ni nikjer nobene zgradbe,
a le hipec bo minil,
ko priklical bom države,
ko bom mesta ustanovil,

vzidal na vrtéh trdnjave.
 Ker skalé v pogorjih silnih
 so se zbrale velikanke
 in hotele svet zdrobiti,
 zatemniti vse ozračje,
 brž bom menjal prizorišče.
 V hipu vse potop zajame
 in čez súho zapodijo
 se povodnji razdivjane.
 A po morju se brezbrežnem
 med razburkanim divjanjem
 silnih gmot vodé, meglá
 ziblje v kraje nepoznane
 prva ladja brez družic;
 išče mirne, tihe brazde,
 da ljudje, perjad, živali
 v njenem trupu so na varnem.
 V znamenje miru potem se
 živa mavrica prikaže:
 čez nebo se lok razpenja,
 prepleten v sedmere barve,
 da vsa gmota valovjá se
 tej zapovedi umakne
 in spolzí v kamnitno zemljo.
 Zlomljena je moč narave;
 oživí, zbudí se zemlja,
 strese s pleč povodnji jarem
 in obličje, res uvelo
 in medló še, spet pokaže.

Ko je prvo dokončano,
 drugo brž sledi dejanje:
 pisana postava. Oder⁶
 se še bolj obdá z okrasjem,
 kajti prav ta čas gredó
 iz dežele egipčanske
 Judje skozi Rdeče morje,
 kot bi šli skoz suhe kraje.
 Nagrmadil bom vodovje,
 da strmeti sonce jame,
 ko odkrijem mu podvodne,
 skrite do tedaj prepade.
 A že dva stebrá ognjena

ljudstvu svetemu pokažem,
 pot v puščavi razsvetlim
 do obljubljenih mu krajev.
 Dvigne Mojzesa vihar
 in ponese ga v oblake,
 da bi na visoki gori
 ljudstvu priskrbèl postave.
 Toda v grozo spremení se
 proti koncu to dejanje,⁷
 da mi v strahu tem celó
 sonce skorajda ugasne.
 V smrti grozi opoteče
 se nebo in svet zamáje,
 nébes izgubí modrino,
 svet potí ne najde prave.
 Rušijo se v nič pogorja,
 zgradbe padajo orjaške,
 dokler vsa trohljiva stavba
 v ruševine ne razpade.

Ko se drugo je končalo,
 tretje se začne dejanje.
 To še bolj čudés polnó je.
 Vidim čudeže neznane;
 za postavo milosti⁸
 pač človeške ni razlage.
 In takó so tri dejanja
 razdelile tri postave
 in človeštvu s svetom vred
 razdelitev ta ostane,
 dokler slednjič vse odrišče
 z vsem bogastvom in sijajem
 v ognju silnem ne zgorí,
 ko vse blisk svetál zajame,
 da bo razsvetljava lepša.
 Že sedaj me strah prevzame,
 da mi ustne trepetajo,
 če premišljam tiste čase.
 Če se spomnim, mraz me stresa,
 glas hromí mi trepetanje,
 ponoviti si ne upam,
 spomniti na to me strah je.
 O, da bi se dolgo, dolgo

ne začelo to dejanje,
da bi ves prihodnji čas
ne biló te dobe zadnje!

Čudeže bo vsakdo videl
v treh dejanjih igre naše
in nihčè ne bo odšel
brez koristi od predstave.
Mojster, tukaj je odrišče,
kakor želja Ti bilà je.
Vse sem prav lepó uredil,
kot si rekel, za igranje;
a igralce sam izberi,
kajti v Tebi zasnovane
so pred rojstvom vse usode,
Tebi so dolžné zahvale.
Da bo vsak lahkó opravljal
Tvoje odrske ukaze,
da bo vstopal in odhajal,
vhod je in izhod pripravljen.
Dvoje vrat je: tu je zibel,
druga vrata tam so rakev.
Nisem pa pri tem pozabil
na obleke in okrasje,
kot zahtevajo ga vloge;
kajti tu je že pripravljen
zanj, ki kralja bo igral,
plašč škrlaten, lovor časten;
za vojščaka hrabrega
meč, pogum in zmagoslavje;
zanj, ki bo igral ministra,
luč omike, izobrazbe;
za redovnika poslušnost,
za zločinca smrtna kazen,
za poštenega časti,
za ljudi trdné postave.
Kmetu, ki za rodovitnost
se zemljé pehá, da lačen
ni po Adamovi krivdi,
pustil vse bom za oranje.
Njej pa, ki igra gospó
v igri naši, bom najslajše
mike dal, da zastrupljèn bo

marsikdo, sladkó omamljen.
Revež bo samó, kot vloga
hoče, šel od mene prazen.
Naj ne toži zdaj nihčè,
da pripravljene ga našel
ni za vlogo, kar mu gre.
Vsak dobil bo vse okrasje.
Če vendàr slabó igral bo,
sam bo kriv za vse napake;
jaz gotovo ne! In ker je
oder čisto že postavljen,
semkaj, smrtniki, naprej,
vsak posebej po okrasje!
Tu na odru naj svetá
zatopí se vsak v igranje!

(Odide.)

Smrtniki, čeprav še ni
vas, vas vendar prédse vabim;
rojstva vašega ne rabim:
v meni vsi ste že živí.
Dasi ste še vsi gluhi,
v gaj zeleni pohitite,
kjer pletó se cvetne kite;
tja med palmove vrtove
vse od kraja klic moj zove:
vloge svoje tam dobite.

(Nastopijo Bogatin, Kralj,
Kmet, Revež, Lepota, Mo-
drost, Dete.)

Kralj:

Tu smo, glej, stvari pokorne.
Še pred rojstvom, ko še nič je,
vsak Ti stopi pred obličje.
Kot meglé smo, glej, prozorne
in brez duše reve borne.
Naše je življenje pena,
brez oblike, brez pomena,
se kot v vetru prah gubi.
Tvoj naj dih nas oživí,
ker se igra že začenja.

Lepota :

Le v zamisli mi smo Tvoji,
še brez diha, brez življenja,
brez občutkov, brez mišljenja;
tuj je raj nam, tuji boji.
V revščini zatorej svoji
hitro pójdimo igrat.
Vlogo vsak naj vzame rad.
Res bi ne biló lepó,
če bi še izbiral kdo,
kaj bi rad in kaj nerad.

Kmet :

Mojster moj, gospod visóki,
ki Te gledam pred seboj!
Vsak ukaz bom spolnil Tvoj,
saj le stvar sem v Tvoji rôki,
v revščini tičim globôki.
Bog pač vidi vse in vé,
vloge mi ne daj težké.
Če bi kdaj tesnó mi šlo,
kriva vloga pač ne bo,
kriv bom čisto sam sevé.

Mojster :

O, če človek sam bi smel
si izbrati svojo vlogo,
kdo bi záse pač ubogo
in trpečo, slábo vzel!
Vsak bi táko rad imel,
da bi le ukazovál
in brezskrbno piroval.
Ne pomislil bi nihčè,
da, čeprav je igra le,
zgled bi za življenje dal.
Jaz, ki mojster sem te drame,
vem, kaj bo premógel kdo.
Naj zatorej vsak voljnó
vlogo, ki jo dam mu, vzame.

(Daje vsakemu njegovo vlogo.)

Ti boš kralj!

Kralj :

O slave záme!

Mojster :

Ti lepoto zaigrala
boš človeško.

Lepota :

Hvala, hvala!

Mojster :

Ti boš bogatin mogočen.

Bogatin :

Sreče dar mi je odločen;
sončna luč mi bo sijala.

Mojster :

Ti boš kmeta zaigral.

Kmet :

Je to delo ali jelo?¹⁰

Mojster :

Delo skoz življenje celo.

Kmet :

Slab bom delavec postal.
Ne, Gospod, sem se skesal.
Dasi Adam ded je moj,
bo vendàr težkó z menoj,
pa čeprav mi daš posesti.
Če presodim se po vesti,
naveličam se takoj.
Takšen sem že po naravi
in novinec v teh stvareh;
brskal bom slabó po tleh,
kmet ne bom kaj prida pravi.
Rad bi se odrekel slavi
kmečki tej, a trepetu mi
glas že kar ob misli sami,
da ne boš željàm ustregel.
Ker si torej me zapregel,
bom igral, kar duša dá mi.
Po sposobnostih sevé
modro si odbral mi delo;
če bo kaj mi spodletelo,
boš odpustil mi dolgé,

ki preštel si mi lasé.
Le čemú se pritožujem,
saj za trdno pričakujem,
da v pomoč mi boš povsod.
Vlogo brž mi daj, Gospod,
ker preveč že zavlačujem.

Mojster:

Ti modrost nam zaigraj!

Modrost:

Sreče dan mi je napočil.

Mojster:

Ti boš revež, sem odločil.

Revež:

Joj, te vloge mi ne daj!

Mojster:

Ti pred rojstvom pojdeš v raj.

Dete:

Brez trpljenja bom uvenil.

Mojster:

Modro sem takó precenil:
vsakdo naj igra, kdor živ je.
Po sposobnostih dobil je
vlogo vsak, kot sem namenil.

Revež:

Če bi vlogo smel vrniti,
bi jo vrnil brez odloga,
saj v življenju le nadloga
čaka me in trud očiti.
A ne morem spremeniti,
česar ne bi rad okušal.
Upam, da ga boš poslušal,
ki naj zaigra berača;
skrušen k Tebi se obrača,
ne da bi upor poskušal.
Počemú naj jaz samó
revež v igri bom veseli?
Drugi bodo vse imeli,
meni pa bo vse le zlo.
In zakaj za vlogo to

si prav táko dušo dal,
kot si kralju jo odbral,
dal prav táko si mišljenje,
dal si isto mi življenje —
pa bo on le više stal!
Da iz drugega sem ila,
da si dušo dal različno
in življenje bolj mi nično,
da je pamet mi gasnila,
bi verjel, da višja sila
je bila in drug namen.
Rad trpèl bi zapuščen.
Ne zameri mi sodbé:
večje vloge so, to že,
s tem pa večji ni nobèn!

Mojster:

Prav enako, glej, oba
v igri spolnita zahteve:
ta, ki v revii šteje dneve,
toda z vnemo zaigra,
kakor kralj, ki vse ima.
Ko pustita oder, svet,
sta oba enaka spet.
Dobro zaigraj in vedi,
da boš ti, ki bil si v bedi,
v isti plašč kot kralj odet.
Žalost naj te ne prevzema,
ker si revež. Za oba
isti zakon, glej, veljá.
Igro naj krasí ti vnema,
saj poplačal bom obema.
Kot zasluži kdo, dobí
vsak po igri, kralj in ti.
Vloge cenim vse enako,
ker življenje se mi vsako
kakor kratka igra zdi.
Ko bo igra dokončana,
bom pojedino pripravil
vsakemu, ki prav opravil
vlogo bo, ki mu je dana.
Kot bo vloga odigrana,
takšen stal bo pred menoj.

Lepota:

Razodeni, Mojster moj,
kakšen igri tej naslov je,
ki naj gleda jo svetovje.

Mojster:

Delaj dobro, Bog s teboj!

Kralj:

Marsikaj bomo zgrešili
v igri čudni, kakor kaže.

Bogatin:

In vendàr bi stekla laže,
če bi prej se kaj učili.

Modrost:

A kako bi to storili,
ko še nimamo oči,
duše ne, ko smo mrtví,
preden igra se pričnè?

Revež:

Kje brez skušenj igra je?
Kdo jo le uprizori?

Kmet:

Tale človek dobro sodi.
Pravšen zdi se mi nasvet,
naj drži z beračem kmet,
ker sta si nekako v ródi.
Še pri stari igri hodi
vse narobe kaj radó,
če brez skušenj jo dadó,
in čeprav je ponovitev.
To pa nova je stvaritev,
kje bo tu brez skušenj šlo!

Mojster:

Saj napotek vam je dan,
da v nebesih je sodnik,
ki bo varen vam vodnik
od zíbeli v grob temán.

Lepota:

In vendàr je vse tjavdán,

ko ne vem, ne kje ne kdaj
pridem in odidem naj.

Mojster:

Skrito vam bo tudi to,
a vendàr vsak nášel bo
rojstvo in življenja kraj.
Posvetíte skríbi eni
vsi se za odhod vsak čas,
ko moj glas pokliče vas!

Revež:

Kaj za glas bi pogrešèni
že bíli na vek zgubljeni?

Mojster:

Glejte, za igralce vse
tu odprta knjiga je,¹¹
do tegà mi, ki se zmede,
spet na pravo pot privede.
Milost moja vam začne¹²
šepetati prav skrbnó,
kaj naj kdo in kdaj storí.
Nič več ne tožite mi!
Vsak nastopi naj prostó,
vse je že pripravljeno.
Naj življenja si takoj
vsak premeri košček svoj,
ki je dan mu.

(Odide.)

Modrost:

Kaj stojimo?
Vsi na oder brž!

Vsi:

Pojdimo!
Delaj dobro, Bog s teboj!

(Ko mislijo oditi, jim pride na-
sproti Svet.)

Svet:

Tu sem vsakemu pripravil,
kar bo rabil za igranje
igre naše nevsakdanje,
ki bi vsem jo v zgled postavil.

Kralj:
Plašč in lovor jaz bom spravil.

Svet:
Kaj škrlat ti, lovor bo?

Kralj:
V moji vlogi je takó.
(Pokaže vlogo, vzame škrlatni
plašč in krono ter odide.)

Svet:
Ná, le vzemi si okras!

Lepota:
Meni barv daj na obraz!
Rož, jasmína vse polnó!
Žar oči, pogledi čisti
zmorejo naj v plemeniti
tekmi dnevno luč prekriti,
da zapró se cveti, listi!
Sonce v bleđi naj zavisti
pred menoj se zatemni!
Kakor sončnica vrtí
vselej k luči se izviri,
sonce za menoj v vsemiru
naj kot sončnica hití.

Svet:
Joj, kako si domišljava,
lahkomiselno ničéva!

Lepota:
Vloga, veš, takó zahteva!

Svet:
Kaj si?

Lepota:
Kaj? Lepota prava.

Svet:
Rdeča, bela, vsa gizdáva,
v cvetju bujna in opojna,
kot kristalna luč prosojna!
(Ji da šopek rož.)

Lepota:
Z baryami bom vsa prežéta,
v halje rožnate odeta;
biser, luč mi boš odbojna!
(Odide.)

Bogatin:
Meni daj zlató, sijáj,
daj mi srečo in zaklade,
saj uživat le naslade
sem prišél na svet sedaj!

Svet:
Nótranjost bom na stežáj
ti odprl, razbil skalé
in zakladnice polné,
ki sem jih skopó prikrival,
dal ti bom, da boš užival,
kar ti poželi srce.
(Mu da zlato verižico.)

Bogatin:
Kakor vrtoglave sanje.
Sam denar, zlató, srebró!
(Odide.)

Modrost:
Meni daj skalé samó,
da v samoto pojdem nánje.

Svet:
Kaj dobila si v igranje?

Modrost:
Pamet sem, modrost učena.

Svet:
Zdiš se mi pobožna žena.
Vzemi si molitev, post.
(Ji da redovniško haljo in bič.)

Modrost:
Kdor je moder in preprost,
ga ne mika slast nobena.
(Odide.)

Svet:
Kaj pa prosiš ti srčno,
naj bi dal za igro ti?

Dete:
Tvoj mi dar potreben ni.
Kratka moja vloga bo:
še pred rojstvom bom mrtvó.
Le ta čas bom rabil te,
da iz ene se temè
v drugo bom preselil ječo.¹³
A imam željó gorečo:
v grob me sprejmi kakor vse.
(Odide.)

Svet:
Zdaj si, grča, ti na vrsti.

Kmet:
Vse bi rad prepustil ti.

Svet:
Kaj se ustiš mi, kdo si?

Kmet:
Usta ne, srbé me prsti.

Svet:
To diši precèj po prsti.
Zdi se mi, da kot težák
si boš služil kruh grenak.

Kmet:
Res uganil si precèj.

Svet:
Tu imaš motiko, glej!
(Mu da motiko.)

Kmet:
Pičel Adamov je kruh.
Adam pač lahkó bi vedel,
pa čeprav ni bil učen,
da za zmeraj bo zgubljen,
če bo žèni kdaj nasédel

in se v mreže ji zaprédel.
Jaz zagriznil bi ne bil,
Adam pa je bil premíl,
češ, ko prosi me tako.
In je vlogo res slabó
in medló kot jaz vršil.

(Odide.)

Revež:
Ko vsem drugim daješ srečo,
da so zadovoljni vsi,
meni daj bridkost, skrbí,
daj trpljenje mi, nesrečo.
Ni za slavo mi blestečo,
kaj škrlat mi, lovor mar,
počemú mi bo denar.
Za zlató, srebró ne prosim,
rajši téle cunje nosim.

Svet:
Kakšna vloga ti je v dar?

Revež:
Moja vloga je bridkost,
strah in revščina velíka,
skrb in bol brez tolažnika.
Tuja meni je sladkost,
jok je moj vsakdanji gost.
Strah, trpljenje in solzé
polnijo mi dni temné.
Vsem v nadlego je moj stok.
Za dajánje nimam rok,
vbogajme jih sklepam le.
Kletev spremlja moja pot,
psovke in zasramovanje,
zoprnost, poniževanje.
Nag in lačen sem povsod,
jokam, prosim tam in tod.
Kje je neki moja streha,
kje za revščino uteha?
V strašni žeji ves gorím.
Tisočkratno bol trpim,
ki nikoli ne preneha.

Svet:

Záte res prav nič ne bo.
Svet igralca siromaka
s praznimi rokámi čaka.
Preden pa boš dal slovó,
vzel ti bom še cunjo to.
Po predpisih v službi strogi
veš, da kos bom tej nalogi.

Revež:

Svet varljivi in krivični!
Srečen je samó petični,
slečen revež je ubógi!

(Odide.)

Svet:

Razne, glej, stanove zbrane
vidim stati za odriščem.

Tu je kralj z vsem svojim bliščem,
z njim so deželé prostrane;
tu lepota, z njo izbrane
so slasti, ki um hromijo;
bogatin tu, kmet s kmetijo,
z revežem je skrb nadložna
in modrost je tam pobožna.
Na odrišče vsi hitijo,
da bi vloge odigrali
v Tvoji igri, Mojster moj.
Jaz sem dal jim oder svoj,
oblačil so si izbrali
in okrasja poiskali.
Božji mojster, zdaj ozri
na igranje se ljudi.
Zemlja, daj, odprí odrišče,
kajti ti boš prizorišče,
kjer igranje se vrši. (Dalje.)

Sully Prudhomme | Prošnja

○ če vedeli bi, kako je hudo
takemu, ki samotno živi,
ob mojem bi domu krenili ljubó
in mimo prišli.

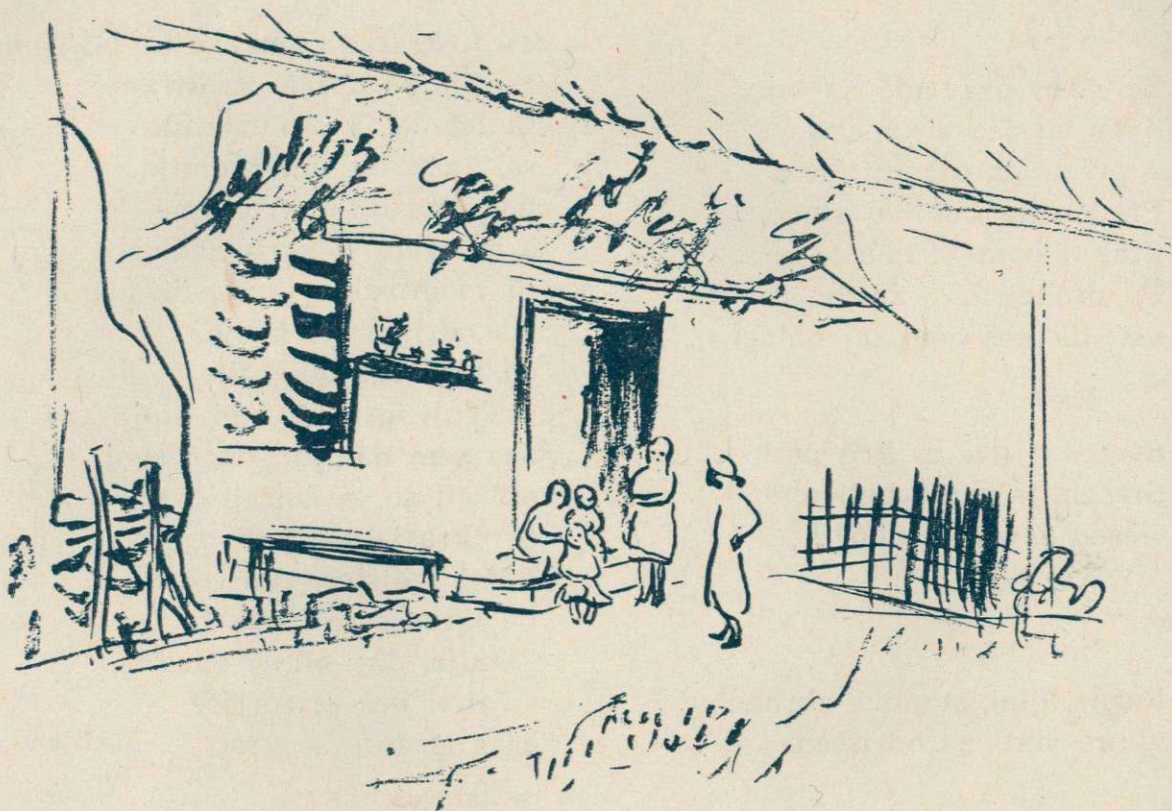
Če vedeli bi, kaj v duši vzbrsti,
kadar pogleda te čisto oko,
v moje bi okno, ko mimo bi šli,
okrenili glavó.

Če vedeli bi, da z uteho pokrije
otožno srce čuteča desnica,
pred vrata bi sedli mi, kakor počije
na pragu sestrica.

In če se ljubezen vam moja oglási,
če kdaj bi, kako je velika, odkrili,
bliže prišli bi in morda počasi
bi k meni stopili.

Prevedel Rudolf Račič.

Književnost

Stanko Leben: Problem Dantejeve Beatrice. Uvod v monografijo o Beatrici kot pesniškem liku. Z. M. P., 1940.

Knjižica, ki je lansko leto izšla pri »Modri ptici«, je plod avtorjevih prizadevanj, osvetliti zamotani problem Dantejeve Beatrice, ki je v preteklosti in še v današnjih časih vzbuja nešteto polemik med raziskovalci Dantejeve osebnosti in njegovega dela. Je to uvod v obširneje zasnovano razpravo o Beatrici kot pesniškem liku in kot tak problem samo nakazuje, ne da bi ga reševal.

Problem, kot ga zastavi in nakaže avtor, je le del važnega, tako rekoč centralnega problema vse literarne vede, namreč vprašanja odnosa umetnika do življenja. Zato pisatelj k zastavljenemu smotru pristopa polagoma in se loti svoje specialne naloge šele nato, ko je poprej zadosti osvetlil in na številnih zgledih obrazložil bistvo zgoraj navedenega teoretičnega vprašanja. Na posebno tipičnem in nazornem primeru Goethejevega Wertherja, kateremu posveti celo prvo poglavje svoje razprave, pokaže avtor odnos med realno doživetim na eni strani in s pomočjo pesnikove fantazije poustvarjenim življenjem, t. j. umetnino, na drugi strani. Zavrača naziranje, da so literarne umetnine zgolj neposredne izpovedi pesnikovih ali pisateljevih doživetij in dosledno temu izloča dnevnik in pismo kot neliterarni tvorbi, ker imata le preveč oseben, avtobiografski značaj. V najožji zvezi s tem in le končna posledica tega mnenja je zavrnitev biografske metode kot edinega sredstva za preučevanje in raziskovanje pesnikovega dela. Študij in poznanje dejstev

pesnikovega življenja nam pri raziskavanju in umevanju njegovega dela služi le v toliko, da moremo na podlagi življenjepisnih podatkov določiti razliko med umetniškim likom in resnično osebo ter ugotoviti, v koliko je umetnina res umetnina, ne pa samo opisovanje resnično doživetega.

Umetnik torej ne posnema, pač pa ustvarja, vendar prvine svojim likom zajema iz sveta, ki ga obdaja. Proces ustvarjanja pa je podvržen zakonom, ki izvirajo često iz najskritejših in najbolj mračnih globin umetnikove celotne osebnosti. Umetnikovo delo je izraz njegove osebnosti, rezultanta vsega njegovega bitja, fizičnega in psihičnega. Vsako res veliko delo nosi na sebi pečat umetnikove osebnosti in to tem večji, čim popolnejše je. »Portret bodi najprej podoben umetniku, potem šele modelu,« je zahteval Ivan Cankar. Naloga literarne vede je torej, v pisateljevem delu najti njegov pravi lik, obenem pa v zunanjih faktih fizičnega življenja njega in njegove okolice iskati prvine, ki so bile osnova njegovemu delu. Zbiranje življenjskih podatkov, ki je samo sebi namen, nam ne odkrije bistva umetnikove osebnosti in ne pokaže poti v svet njegovega snovanja, pač pa nam na drugi strani pomaga osvetliti marsikatero temno stran v njegovem delu, če je temu smotru podrejeno.

Tretje in obenem zadnje poglavje tvori jedro razprave. Kakor je pokazal problem na zgledu Goethejevega »Wertherja«, tako ga avtor zdaj razvije ob Beatrici, kar pa je mnogo težavneje, ker manjka v nasprotju z »Wertherjem« za ugotovitev zgodovinske Beatrice z nekaj izjemami sleherna realna osnova. Druga težava je v tem, da nosi lik Beatrice v »Viti nuovi« in »Božanski komediji«, obeh Dantejevih mojstrovinah, na sebi tako malo znakov resničnega ženskega bitja iz mesa in krvi, da nas nehote obide misel, ali Beatrice ni le pretveza, pesniški simbol, alegorija, zlasti še, ko vemo, da je srednji vek kaj rad uporabljal alegorijo v didaktične namene. Na znanstvenem torišču dantologije je vse osredotočeno okoli obeh naziranj, realističnega in alegorističnega ali simbolističnega. Pristaši prve, realistične struje, skušajo prodreti problemu do dna po poti zgodovinskega raziskavanja, ugotoviti in osvetliti hočejo zgodovinsko, resnično Beatrice, ter Dantejevo ljubezen do nje. Vendar pa kljub dolgotrajnemu prizadevanju in marljivemu zbiranju vseh ugotovljivih biografskih dejstev ta pot ni privedla do količkaj uspešne in zadovoljive rešitve vprašanja. Poleg skopih pričevanj sodobnikov in listin v arhivih, ki omenjajo njo in njeno družino, je zgodovinska Beatrice zavita v neprodarno temo.

Alegoristom ni važna zgodovinska Beatrice, pač pa simbolični pomen, ki naj bi ga obe navedeni Dantejevi deli imeli. V Beatrici vidijo zdaj simbol ženske popolnosti, zdaj cerkve, vere, božje modrosti, teologije, filozofije, Dantejevega političnega ideala posvetne monarhije itd. itd. V popolnem skladu s pojmovanjem srednjeveškega človeka, ki je na vse tostransko dogajanje gledal izključno »sub specie aeternitatis«, je tudi poezija imela temu pojmovanju odgovarjajočo vlogo. Pesnik je bil oznanjevalec resnice, oblečene v lepo in prijetno pesniško obliko — alegorijo. Taka koncepcija poezije je v 12. oziroma 13. stoletju res obrodila bogato žetev in je alegorična pesnitev zlasti v Franciji (Roman de la Roca) dosegla za svoj čas veliko slavo. Danes pa je vsa ta neživljenjska zvrst književnosti že davno pozabljena in znana kvečjemu le še literarnemu zgodovinarju. Da bi »Vita Nuova« in »Divina Com-

media«, mojstrovini, ki sta preživeli že skoraj sedem stoletij, pa sta še danes živi prav tako kakor nekdanj, ne bili nič drugega kot alegoristični uganki, katerih razrešitev bi pomenila zadnjo odkrito tajno obeh genialnih del in njunega stvaritelja, takemu mnenju se je uprl že Benedetto Croce, čigar nekaj tehtnih argumentov avtor tudi navaja.

Po vsem tem prihaja Leben do zaključkov, ki jih strne na zadnjih straneh svoje knjige. Dosledno uvodnemu izvajanju ugotavlja, da je Beatrice pesniški, s tvorno fantazijo genija ustvarjen lik, kateremu malo koristi, če ugotovimo njegove zgodovinske, realne osnove, in za čigar monografijo je glavni vir Dantejevo delo samo. Ta lik je sicer manj resničen od zgodovinskega, je pa mnogo važnejši za razumevanje Danteja in njegovega dela, kajti »niso Beatrice, ki ustvarjajo pesnike, temveč narobe: pesniki ustvarjajo Beatrice.«

Razprava je pisana v lepem in lahkem esejističnem slogu, le na nekaj mestih moti preočitna romanska gradnja stavkov. Ima hkrati tudi veliko bibliografsko pomembnost, saj navaja tako v dodatku kakor tudi pod črto vso bistveno literaturo. Sama na sebi ne predstavlja kakih novih odkritij v reševanju zgoraj navedenega problema. Tako Dante in zlasti še Goethejev Werther sta bila v svetovni literaturi že večkrat podobno obdelana (prim. za Wertherja A. Maurois v delu »Méipe on la Délivrance«, čigar odlomek je prinesla v prevodu tudi ena zadnjih števil revije »Modra ptica«). Prav gotovo pa je v naši književnosti to prvi sličen prikaz in zato prav zaradi tega zasluži našo pozornost.

B. Stopar.

Fran Erjavec, Hudo brezno. Za Cvetje iz domačih in tujih logov št. XV. priredil prof. Janez Logar. Mohorjeva družba. Ljubljana 1941.

Mohorjeva družba se je odločila nadaljevati s poljudno kritično izdajo šolskih tekstov iz domače slovenske in evropske literature. Dosedanji že kar lepi knjižnici Cvetja iz domačih in tujih logov (I.—XIV.) se je v zadnjem času pridružil še petnajsti zvezek: Erjavčeva ljudska povest Hudo brezno ali Gozdarjev rejenec v Logarjevi priredbi, ki dopolnjuje literarno podobo nastajajočega slovenskega realizma. Sedaj nam zbirka Cvetja podaja že kar temeljito sliko literarno zgodovinskega razvoja slovenske leposlovne proze: XII. zvezek prinaša Kolaričevo obdelavo Ciglerjevega Svetina, II. zvezek Levstikovega Krpana (dr. Slodnjak), IV. zvezek Jurčičevega Jurija Kozjaka (dr. Rupel) in zadnji zvezek Erjavčevo povest. S tem imamo bolj ali manj kritično obdelane in izdane naše prve važnejše poskuse v prozi pred definitivnim nastopom realizma.

Preden sem pričel s čitanjem literarno zgodovinskega uvoda prof. Logarja, sem kljub temu, da mi je vsebina Hudega brezna znana že iz dijaških let, znova prebral zgodbo o gozdarju in Tončku. Zanimalo me je, ali ima povest (izdana prvič l. 1864.), ki je ena prvih slovenskih povesti, v sebi toliko življenjske in umetniške sile, da more tudi po več kot pol stoletju učinkovati na bralca. O zgodbi sami ne bi mogel trditi, da doseza kompozicijo modernih povesti in novel, vendar je tudi ne morem tjavendan šteti med neuspele poskuse naših pripovednikov prejšnjega stoletja. Erjavčevo delo, ki ga Logar tipizira z »večerniško povestjo«, res nosi senčnate strani svoje dobe, vendar se mi zdi, da je že daleč izven območja »ganljivih povestic« družinskih koledarjev in časnikov. Erjavec jo je spisal za Mohorjevo družbo, torej za ljudstvo.

Potemtakem povest mora biti poučna, vzgojna. Da pa more učinkovati, mora biti tudi umetniška. In taka Erjavčeva povest tudi je. Ne moremo ji odrekati vitalnosti, ker se je Erjavcu še dokaj dosti posrečilo združiti umetnost pripovedovanja z vzgojno tendenco.

Logar je pred povestjo napisal 30 strani dolg uvodni komentar, katerega prvi del prinaša bogate podatke iz Erjavčevega življenja. Erjavca nam prikaže kot zastopnika onega malomeščanskega stanu, ki ga dotlej v našem narodnem kulturnem snovanju ni bilo opaziti. Erjavca so le ugodne okoliščine rešile za slovensko literarno delo. Ohranilo nam ga je revolucijsko leto 1848., ki je med njegovimi sošolci vzbujalo revolucionarno borbenost in živo mladostno dejavnost. V kratkih in preglednih odstavkih je dosti bogato prikazano življenje Erjavca kot otroka, dijaka, profesorja, rojstvo in rast njegovega vnetega zanimanja za prirodopisje, njegovo neumorno prizadevanje za ustvaritev slovenske šolske poljudne in znanstvene prirodopisne literature. V pregledni vrsti so naštetna vsa Erjavčeva pripovedna dela. Tako je bralcu, ki se ne bo podrobneje ukvarjal z literarno zgodovino, zadostno prikazana podoba Erjavca človeka in kulturnega delavca.

Drugi del govori o političnih, kulturnih in literarnih razmerah, v katerih se je rodila Erjavčeva povest, nato o povesti sami. V strnjeni obliki smo dobili nov sintetični pregled — znaten prispevek k razumevanju one tako zapletene in doslej še neraziskane dobe nastajajočega slovenskega realizma. Ob izidnem letu Hudega brezna — 1864 — nam predstavi politične, kulturne in slovstvene razmere one dobe. Tu je Logar pravilno postavil trditev, da »je bilo slovensko leposlovje tedaj še daleč od prave realistične umetnosti«, dasi so Zarnikovi podlistki in Erjavčevo prirodopisno leposlovje že prinašali novo realistično miselnost v izpopolnitev Levstikovemu programu iz 1858. leta. Prav je tudi poudarjen pomen kroga, ki je rasel z Glasnikom in okoli 64. leta že prerastel Janežiča in njegov literarni načrt, če moremo o kakem načrtu sploh govoriti. Za razumevanje pojma »ljudske« povesti, ki ga literarna revija ne pozna, in dela samega je zelo primerno, da je Logar spregovoril tudi o Mohorjevi družbi, o njenem namenu in delovanju v tej dobi. (Njen razpis literarnih nagrad je rodil slovenskemu leposlovju ravno Erjavčevo Hudo brezno in Jurčičevega Jurija Kozjaka.) — Sledi snovna analiza povesti. Zanimiva je ugotovitev, da se da postaviti paralela med Erjavčevo in Tončkovo mladostjo. S tega stališča je mogoče šele razumeti tisto doživetost v idiličnih prizorih, ki se gode v prosti naravi. — V odstavku o ideji in obliki povesti skuša prireditelj razložiti pojem »podučna povest«, ki se je v začetku XIX. stol. prenesel tudi v našo literaturo. Ko sprejme Mohorjeva družba v svoj program misel ljudske vzgoje, dobi ta pojem na naših tleh domovinsko pravico in popolni domačinski značaj. Ta oblika tako zване ljudske povesti, ki ima nekatere važne značilnosti, predvsem vzgojnost in podučnost, ki se morata družiti z nekim zdravim življenjskim nazorom (idealističnim), je bila malorazglednemu slovenskemu pisatelju najbližja, a našemu občinstvu v onem času tudi najprimernejša. Ti črti vzgojnosti in podučnosti pa se ne prepletata le v Ciglerjevi »Sreči v nesreči« in v njegovih poznejših povestih, ne le v drugih manj pomembnih povestih one dobe (Mencinger), ker tudi Krpan n. pr. narodno vzgaja in poučuje. In tak značaj so ohranila še celo vsa Jurčičeva, Detelova,

Stritarjeva dela, da ne omenjam onih, ki so dvignili našo ljudsko povest do resnične umetniške stopnje. Seveda nam kažejo prva tovrstna dela svoje hibe, na katere pa Logar mogoče le preveč s prstom kaže. Med temi sta zlasti dve: neaktivnost oseb in njena posledica: preočitno poseganje božje roke v naravni tek dogodkov. To pa nista hibi ljudske povesti, pač pa le nedostatek umetniške sile pisatelja, ki mora voditi usodo svojih junakov v čim bližji povezanosti z življenjsko resničnostjo. Take poglede pa so mogli prinesiti šele prvi realisti.

Erjavčevo povest moremo uvrstiti med prve prave ljudske povesti, kjer so sicer še močni sledovi Schmida in Müllnerja, a je dejanje zasajeno že čisto v domača tla, kar izpričuje snov (tihotapstvo), okolje in zlasti še jezik. Pred drugimi povestmi pa jo odlikuje posebno to, da je Erjavec že tu znal zelo posrečeno spojiti umetniško lastnost z zdravim naukom, dasi še ne tako, kot se mu je pozneje klasično posrečila povest o Čerinu in njegovem zlatu. Delu se pozna, da je pisatelj vlil vanj dušo svojih mladih let, in je zato pisano zanimivo, neprisiljeno, ponekod naivno-idilično, tako da, kot že omenjeno, more tudi danes še vplivati na čitatelja.

Razpravljanju o nastanku in osnovah povesti sledijo odstavki o zgradbi, kjer je nazorno pokazan potek Tončkove sintetične in očetove analitične zgodbe; podana je karakteristika oseb, ocena jezika in pomen dela. Prireditelj je na koncu le pravilno poudaril pomembnost »Hudega brezna« za Erjavčev literarni razvoj in za razvoj naše ljudske povesti. Delo namreč pomeni v Erjavčevem literarnem snovanju važno prehodno točko na poti k najvišji zadnji postaji v povesti »Ni vse zlato...«; v naši književnosti pa predstavlja eno prvih izvirnih večerniških povesti, v kateri je Erjavec »za tisto dobo dovolj prepričljivo pokazal, da je treba za široke plasti pisati sicer na poseben način, da pa se mora pisatelj prav tako truditi za dosego umetniških vzorov«.

Povest samo — le malenkostno jezikovno prilagojeno — spremljajo še Opazke in Vprašanja iz literarno zgodovinskega teksta in berila.

Kaj je z datumom Erjavčeve smrti? Logar navaja 14. I., Grafenauer 12. I. Gre mogoče za tiskovno napako?

Knjižica bo izvrstno služila svojemu namenu.

L. R.

Pravljice Božene Němcove. I. knjiga. Poslovenil dr. Tine Debeljak. Slovenske knjižnice 5. zvezek.

Vsaka besedna umetnina, ki je oplajala rod za rodom s svojim vzvišenim poslanstvom, je nujno morala zrasti iz narodnih prvin. Tej iz naroda vzeti snovi je ustvarjalec vdihnil svojo fantazijo, del svoje duše. In v to vrsto večnostnih umetnin brez dvoma spadajo Narodni báhoroky a pověsti české (1844—1847) babice češkega naroda Božene Němcove.

Nastale so v času, ko je triumfiral pol znanstvenik-folklorist, pol pesnik, v dobi splošne vneme in navdušenja za domače starine, ki je pustila značilne sledove v vsej takratni besedni tvornosti. Gre namreč za obdobje češke folklorne romantike, ki dosega svoj višek ravno v Němcovi in Erbenu, kot je prevajalec dobro razložil v kratkem, jedrnatem uvodu. Erben v verzih, Němcova v pravljici prozi bosta večno živa ne le v češki umetnosti, dasi sta predvsem narodna; po internacionalni snovi in človečanski ideji bosta ostala nad vsem človeštvom.

Vsa dela B. Němcove so rastla obenem z njo samo v krasnem pristno-češkem podeželskem okolju (Ratibořice), ob živem izviru ljudske tradicije. Od mladih let je Boženino romantično dekleško dušo napolnjevala v stoletjih izkristalizirana ljudska poezija sanj in vizij. Erben, Nebeský in Čelakovský si dele zaslugo izpodbude k pričetku njenega literarnega delovanja.

Pravljice B. Němcove so njeno prvo delo. Sedem drobnih zvezkov pravljic, ki so tesno povezane z njeno osebnostjo, z njeno lastno dušo, nam zato ne more nuditi le gole snovi, motivike. Že dejstvo, da so zrastle ti biseri v urah, ko je bilo življenje umetnice najtežje, v času težkih življenjskih stisk, borbe z bedo, s prevarami in spletkami, nam dovolj jasno priča, da je pod cvetovi lepe besede, forme in zanimive motivike skritega še nekaj: njena trpeča duša. Zato bi bilo napačno iskati v Pravljičah samo folklorno gradivo, ki bo sicer najprej in najbolj zanimalo folklorista, ampak predvsem umetni pesniški izraz in podobo umetnice same. V tem je nadčasovna vrednost Boženinih pravljic; tu je ono, zaradi česar bodo Pravljičice vedno mlade in vedno moderne mladim in odraslim.

Pesnica jih je namenila mladim; zdi se mi pa, da še prej staršem in vzgojiteljem. Vse njeno življenje je bilo posvečeno najvišji ženski dolžnosti — materinstvu, otrokom. Čutila je, kaj dolguje mati svojemu otroku: »Otroku je vse novo; vsak košček, vsaka cvetica, vsaka zvezdica na nebu mu je pravljica, po kateri najprej vpraša svoje roditelje.« In materinska ljubezen mora biti pripravljena na pripovedovanje.

Kot že omenjeno, so pa Boženine pravljice resnične umetnine. Narodna snov je vsa prekvašena s svobodnim poletom njene osebne fantazije. Junaki so vsi resnično živi, še posebno ženske osebe, ki jim je vlila toliko posebnih čarov, toliko svoje lastne duševnosti, plemenite idealne ljubezni in hrepenenja. To more prispevati umetnini le umetnica — žena in mati, in takih pojavov ni lahko najti v svetovni literaturi. Nenadomestljiva nam je v njenih Pravljičah ona neposrednost med dušo in dušo. Srce govori srcu z vso toplino in čustvom, ki tako prevzame bralca, da se nehote poglobi v pravljíčnost. Posebna vrlina Boženinih Pravljič pa je še stilna plastika in barvitost izraza, ki ga je znal ujeti tudi prevajalec v slovenskem prevodu. Omeniti je treba še, da marsikje pravljíce prehajajo že v krepak realizem, da so oplojene s socialno moralnimi tendencami, kar pa je le njih nova privlačnost. Rodilo jih je ono večno gibaló človeštva: ljubezen. To bodo Pravljičice izžarevale tako odraslim kot mladini.

Prvi zvezek prinaša trinajst pravljíc v prevodu dr. Tineta Debeljaka, ki so deloma izhajale že v Slovencevem otroškem podlistku. Pri prevodu se prevajalec ni držal kakega kronološkega reda. Zbral je najlepše, čeprav je med njimi težko izbirati. Slede si v tej vrsti: Modri zlatar, Prevzetna Krasomila, Pogumni Mikež, Žar-ptica in morska deklica, Beli gad, Zlati gradovi, Kako je Jaromil postal srečen, Angel varuh, Sedem krokarjev, Premetena kneginja, Sonce, mesec in veter, Kdo je neumnejši in Hudobna mati. S tem prevodom smo dobili drugi prevod Pravljič. Dr. Ljudevit Pivko jih je prevedel dvanajst, ki jih je v dveh zvezkih izdalo Sokolsko društvo leta 1912. in 1920. Težko pa je primerjati oni prevod z uspelim prevodom Debeljakovim, ki je s polnostjo in sočnostjo izraza znal prevedenim pravljícam vdihniti dušo

izvirnika. Drugi pot sta do sedaj prevedeni le dve: o Srečnem Jaromilu in o Soncu, mesecu in vetru. Posebno pozornost bosta brez dvoma vzbujali dve pravljici: o Žar-ptici in morski deklici in pravljica o Angelu varuhu. Tu se pravljčna snov oblikuje Nĕmcovi že v kar droben roman, poln vročega čustva, tople fantazije in legendarnosti. Pogrešam pa med prevedenimi pravljico o Labodu — zakletem princu, pa še vse druge, za katere prosimo prevajalca, da nam jih čimprej podari v drugem zvezku Pravljič. Prav tako bi želeli, da dobimo nov prevod one Babice, ki nam jo je že Cegnar eno leto po izidu izvirnika prevedel in izdal v Cvetju. L. R.

Aleš Ušeničnik, Izbrani spisi, X. zvezek. Ljubljana 1941-XIX. Založila Ljudska knjigarna. Str. 355.

Vprav v današnjem času, ko dogodki okrog nas z vso težo človeka naravnost silijo, da se sredi vrtincev življenja nehote vpraša, od kod in kam, je doživela Ušeničnikova Knjiga o življenju svoj tretji natis v seriji njegovih Izbranih spisov. Moto, ki ji ga je avtor napisal sredi prejšnje svetovne vojne (ob prvem natisu 1916), je tako postal med tem, ko je založnica zasnovala načrt za izdajo nadaljnjih šestih zvezkov, in med uresničenjem tega načrta spet živo aktualen. Saj smo se med tem tudi mi znašli znova sredi nove svetovne vihre.

Naš največji filozof, ki nam je zgradil na starih neporušljivih osnovah najpopolnejši filozofski sistem, je ob globokih filozofskih razmišljanjih, v katerih je prišel v mejah človeške spoznavne zmožnosti do skrajnih najvišjih spoznanj, živo začutil potrebo, da odgovori na tista prastara vprašanja, kaj je življenje, čemu živimo, ali je vredno, da živimo, ali je življenje vredno življenja.

V vseh časih se je človek trudil, da bi rešil uganko življenja. Zgradil si je brez števila svetovnih naziranj, ki naj bi življenju dala svoj smisel. Ali vsi ti poskusi mislecev niso zadovoljili. Uganka življenja je ostala nerazrešena, dvom nad življenjem je glodal dalje. Končni rezultat vseh teh razmišljanj je agnosticizem. Toda resnica je. Resnica je v veri, v krščanstvu, v Cerkvi. V luči krščanskih resnic in šele pod vidikom večnosti dobi življenje poln smisel.

Knjiga o življenju te z ostrino vprašanj pretrese v dno duše, ali Knjiga o življenju ti vrne mir srca. Kdor koli zdvajaš nad življenjem, vzemi, beri! Ne boš je odložil, dokler ne prideš do zadnje strani. Knjiga o življenju je knjiga za vsakogar. Priteza pa še posebej s svojim pesniškim slogom. Zanj bi nas zavidali tudi večji in kulturnejši narodi. Saj so našo Knjigo o življenju tudi že prevedli Čehi in Hrvatje. Z njo je Ušeničnik obogatil našo književnost kot malokdo.

Knjiga o življenju obsega skoraj polovico X. zvezka. V njem je v ponatisu še Ontologija, veda o bitju kot bitju, ali občna metafizika. V ontologiji avtor podrobno razpravlja o idejah in aksiomih, ki jih rabi že posebna metafizika pri tolmačenju in dokazovanju svojih vprašanj, to so: pojmi bitja, dej in možnost, bistvo in bit itd. Zlasti pa skuša ontologija z najvišjega vidika kar najbolj objasniti Bitje in bitje, t. j. razmerje prvega bitja, ki je Bit sama, do vsega drugega bitja.

Od spisov je v tem zvezku doživelo objavo Ušeničnikovo predavanje, ki ga je imel pred leti v našem Filozofskem društvu o filozofiji sv. To-

maža in novodobnih filozofskih smereh. Predavanja naj bi izšlo v Zborniku tega društva, ki se je že tedaj snoval, iziti pa bi moral letos spomladi, pa so ga v tiskarni v Kamniku uničile nove razmere. V predavanju orisuje Ušeničnik vznik in prodor aristotelizma v sholastiki, skupne osnove vsej sholastiki in razne struje v njej ter presoja, v koliko se moderne filozofske struje vračajo k osnovam tomizma.

Slovenci doslej še nismo imeli filozofskega slovarja. Nekaj filozofske terminologije pojasnjujejo sicer tudi druga dela, tako zlasti prejšnja izdaja Knjige o življenju. Iz teh osnov je sestavil Ušeničnik sto strani obsegajoč Filozofski slovar, ki je tudi našel prostor v pričujočem zvezku. Dasi je upoštevana v njem predvsem sholastična terminologija, bo povsem zadostil vsem nujnejšim potrebam za umevanje filozofije. Obsega razen izrazoslovja označbe vseh pomembnejših filozofov z navedbo njihovih poglavitnih del. V izrazoslovju je Ušeničnik posebno tenkočuten.

Ontologija in slovar sta obenem dopolnilo k prejšnjim trem zvezkom. S prejšnjimi tremi pomeni pričujoči brez dvoma enega največjih knjižnih dogodkov na našem knjižnem trgu.

J. Rakovec.

Jakov Sekulić, Za srečom. Roman. Zagreb 1940.

Knjiga je izšla med rednimi knjigami Suvremene knjižnice Matice Hrvatske. Pisatelj je eden novih, ki si s to knjigo utira pot v hrvatsko literarno javnost. Svoje delo je imenoval roman, dasi ne presega okvira raztegnjene povesti, ki pa se, še posebno zaradi enakomernega nihanja dejanja, lepo in vztrajno bere. Vsebini bi našli v vseh slovstvih dokaj močnih vzorcev in paralel, saj je ta motiv prišel v zadnjem času kar v literarno modo. Mladega fanta, zraslega v kmečki revščini, pošlje pesnik za sanjami v mestno življenje. Mogoče je posebnost Sekulićevega »romana« v tem, da to življenje Pavla stre. S trinajstimi tovariši vred ga odpelje od doma stari stric Luka za srečo. Pavlu obljubijo, da bo postal električar. Naivno sanja o tem svojem »urojenem« poklicu, toda »Radiša« in njegovi ga prevarajo za vse te sladke sanje. Izgubi izpod sebe pot, ki pelje za srečo, in se ne more vživeti v nobenem delu: ne strpi pri mizarju, pobegne od kovača, pusti pekarijo. Ko se pa za trdno odloči, da bo sam uresničil svoje sanje, ga policija pošlje domov. Poskusi še enkrat, toda zaman. Izmučenega in bolnega od tavanja za srečo, razočaranega od življenja, ga pripeljejo v revno domačijo. — Taka je vsebina te knjige. Poleg te glavne zgodbe se pisatelj dotakne mnogokje tudi nedavne dobe hrvatske gospodarske rasti (borba za zavarovanje delavcev). Vendar bi mu mogla nuditi ta močnejšo in bolj perečo problematiko. — Povest, kot rečeno, se bere lepo, saj je tudi pisana v vzornem jeziku. Kratka poglavja poživljajo. Pisec ne ljubi grmadenja besed in filozofiranja; pripoveduje nam zgodbo življenje samo. — Knjiga je bila naknadno v novih prilikah nagrajena od Hrvatske države.

L. R.

Filozofija v sodobni Italiji

Fašizem je dal tudi filozofiji nekaj tistega mladostnega razmaha, ki ga hoče vzbuditi na vseh poljih fašistovska »giovinezza«. Ustanovil je institut za filozofijo (Istituto di studi filosofici), ki je izdal že več

publikacij, med njimi v turinskem odseku znamenito delo: *Concetto e programma della filosofia d'oggi* (Milano, Edit. Fratelli Bocca, 1941—XIX). Kakor pravi v uvodu Avgust Guzzo, eden izmed voditeljev »nove filozofije« v Italiji, je povedalo v tem delu svoje misli o filozofiji »nekaj živih« mislecev (17) sodobne Italije. Če delo ne podaja pravega programa, nudi vsaj dosti bogat razgled (un poliorama) o sodobnih filozofskih strujah v Italiji.

Če se je nekaj časa zdelo, da je filozofija izgubila zvezo z življenjem in s tem svoj smisel, je treba reči, da doživlja sedaj novo življenje. Nasprotniki filozofije bodo morali umolkniti. Sicer pa, kakor pravi po pravici Giuliano, nasprotniki, ko filozofijo zanikujejo, filozofijo potrjujejo. Ni se mogoče brez filozofije boriti proti filozofiji. Res pa je filozofija zadnjega časa, kakor dobro pojasnjuje Sciacca, izgubila pravi smisel. Saj ni bila filozofija mnogim že nič drugega kakor zgodovina kulture, zgodovina »dialektičnega razvoja kulturnih oblik«. Za to filozofijo ni večnih resnic, večnih vrednot, večnih zakonov. Vse je le nastajanje. Zakon vsega je dialektika: prehajanje iz protislovja v protislovje; protislovja se rešujejo in v reševanju nastajajo nova. Resnice so pa le bežni momenti v razvoju misli, nastajajo in prehajajo s časom, ki jih je rodil. Četudi obsegajo ti momenti morda stoletja ali tisočletja, vendar niso nič, kar bi bilo samo na sebi resnično, ampak se imenuje resnično kot antiteza, kot protislovje protislovja v razvoju. Vsa resnica je le relativna. Nič ni absolutnega, absolutno je le nastajanje. Ta filozofija je bila torej le bolj »zgodovina iluzij in tudi sama le iluzija«. Tudi je bila dosedanja filozofija le preveč filozofija »negacij«, mnogim celo brezupna »skepsa«.

Nasproti tej psevdo-filozofiji hočejo osnovati sodobni italijanski misleci novo filozofijo. Ta filozofija ne bo več, kakor umno utemeljuje Guzzo, filozofija negacij. Notranja refleksija, ki kaže filozofiji pot, ne dopušča, da bi v imenu filozofije zanikali religijo ali moralo ali kako drugo panogo duhovnega življenja. Filozofija je potvarjala življenje, ko je hotela nadomestiti religijo z znanostjo, moralo z ekonomijo, znanost samo z neko čisto intuicijo. Prav tako filozofija ne more biti gola, četudi višja in višja »sinteza« empiričnih podatkov. Filozofija ima svoj problem, problem smisla vsega, kar je. Tega problema pa noben pozitivizem ne more rešiti. Filozofija mora reševati protislovja življenja in mišljenja. Tudi dvom, pravi Guzzo, ni prava naloga filozofije. Filozofija se šele začne, ko dvom utihne. Filozofija uči ne dvomiti, temveč »nehati dvomiti«.

V tem spoznanju bo italijanska filozofija le obnovila svoje najlepše tradicije. Značilno za italijansko duhovnost je teženje po harmoniji (Giuliano). Skladje in soglasje se je izrazilo v Dantejevi »sveti pesmi« (il poema sacro), skladje in soglasje v slikah Giotto in Angelika, skladje in soglasje v filozofiji Tomaža Akvinskega in sv. Bonaventura. Kakor Platonu, tako so Danteju in italijanski miselnosti filozofija, religija in poezija tri sestre: poezija poje, religija moli, filozofija umuje (Baratono). Seveda pa za filozofijo skladje in soglasje ne pomeni kakega apriorizma. Kakor je dejal Platon, filozof mora hoditi po poti, kamor ga vodi duh (Tarozzi). Toda že apriori je res verjetno, da je resnica tam, kjer je harmonija, harmonija med bitjem in spoznanjem, med realnim in idealnim svetom, med Bogom in človekom.

Zato sodobna italijanska filozofija zameta filozofske enostranosti in skrajnosti: skrajni dogmatizem in skrajni relativizem, skrajni spiritualizem in skrajni materializem, skrajni apriorizem in skrajni pozitivizem. Med svojimi filozofi spoštuje mislece, kakor so Ardigó, Croce in Gentile, a zadovoljiti je ne more ne pozitivizem prvega, ne idealizem teh dveh. Potrebna je marveč prenova, ricostruzione filosofica (Arangio — Ruiz). Posebej zavrača sodobna italijanska filozofija fenomenologijo Husserlovo in novo dunajsko šolo (Aliotta), Husserlova filozofija je filozofija »možnosti« kakor matematika, platonizem, ki sta ga Husserl in Meinong zajela iz Brentana. Toda Husserl, ki je dejal eksistenco bitja v »oklepaj«, je obtičal v idealizmu; svet realnosti mu je zaprt. Nova dunajska šola je pa bolj »fizikalizem« kakor filozofija, sorodna ameriškem »behaviorizmu«, filozofija kretenj in besed, ki ji je zaprt svet duhovnosti. Nemška eksistenčna filozofija je sodobna, toda italijanski optimizem ne more sprejeti nje pesimizma: naša bit je res zelo prigodna in negotova, a sprejeti jo moramo kot nalogo, ki jo moramo pogumno reševati; nje konec ni žalosten potop in nič, ampak pristaja v tečnem; naše življenje ne »naufraga«, temveč »approda nell'eterno« (Guzzo).

V tem smislu skuša sodobna italijanska filozofija vso filozofijo obnoviti. Izdelati je treba »prvo filozofijo« (Guzzo), pravo znanstveno metodo (Aliotta), nov pojem realnosti (Sciacca), dà, tudi pojem absolutne realnosti (Troilo). Celo novo logiko zamišlja ta filozofija, to je, poleg tradicionalne analitične logike sintetično logiko, logiko intuicije, ki zanjo ne velja več načelo protislovja (Pastore). Mislijo, da so že tudi pri Aristotelu vsaj neke sledi takšne logike.

Kajpada podaja to delo le bolj pokaze in poskuse (tentativi) novih filozofskih smeri kakor pa kako izdelano filozofijo.

Kakšni bodo rezultati? Tega seveda še ni mogoče dokončno povedati. Vsekakor so nekatera znamenja prav vesela. Tako prodira spoznanje, da mora biti »preko izkustva, tudi še preko subjekta Objekt, ki upravičuje objektivnost spoznanja, in Vrednota, ki utemeljuje naravno sodbo« (Baratoni). Nekateri se tudi metafizike ne strašijo več. »Filozofija je ali filozofija absolutnega ali pa je ni« (Troilo). »Filozofija je ali prva filozofija, filozofija najvišjih problemov, ali pa ni filozofija« (Sciacca). A kateri so ti najvišji problemi? Prvi je problem o smislu življenja. Nekaterim je smisel življenja življenje: »življenje se živi«. Toda ko se doživi, ali stopi na mesto smisla nesmisel? Vprašanje je vprav, čemu živimo? Goli humanizem ne ve odgovora. In odgovora res ni, če ni Boga. Zato je prvi veliki filozofski problem le ta, privedi humanizem k zares človeškemu pojmovanju, to je, k religioznemu pojmovanju življenja. »Človek je zares človek vprav po tem, da se zaveda svoje relativnosti, in mislec, filozof po neskončnem hrepenenju po transcendentni realnosti, ki izpolni prepad, kakor pravi Blondel, med neizpolnjenostjo našega mišljenja in hotenja pa med polnostjo božjo« (Sciacca). Drugi problem je nravni problem. Za nravno zavest je treba dveh reči: imeti zavest nramnega zakona in imeti zavest, da je nravni zakon treba spoštovati. Problem nramnega zakona je pa metafizični problem Zakonodavca. Naša dejanja se ravnaajo ali ne ravnaajo po zakonu, a nobeno naše dejanje ni zakon ali, kakor bi dejal Guzzo, nramna postava je mati, a ne hči dejanja. Zato je veliki problem današnje

filozofije, vrniti npravnemu zakonu transcendenco, a pustiti človeku, ki ni Bog, le tisto avtonomijo, ki je je zmožen (Sciacca). Tretji problem razmerja med Bogom in človekom. Kulturna filozofija zadnjega časa je bila v veliki meri historicizem, to je umevanje človeške zgodovine zgolj historično, faktično, po dejstvih brez »teoloških« in »moralnih« vidikov. Toda ti historicisti sami pravijo, da je treba umevati dejstva po duhovni vsebini, po njih notranji vrednosti. A govoriti o vrednosti dejstev se pravi priznavati veljavnost vrednot, ki niso dejstva sama, temveč dajejo vprav dejstvom vrednost. S tem je pa že odprt problem vrednot, hierarhije vrednot in prve Vrednote, problem razmerja človeka in njegovega kulturnega delovanja do Boga. »Problem zgodovine je na dnu problem razmerja med Bogom in človekom« (Sciacca).

Nova filozofija naj bo torej nova doba metafizike. Ne spoznanja, ne bitja ni mogoče doumeti brez nekega prvega počela (il Principio). A filozofija o prvem počelu je metafizika. Po Kantovi kritiki se je razlegel klic: »Keine Metaphysik mehr!« nobene metafizike več! Kritika nove filozofije mora pa vprav nasprotno nanovo odpreti vse metafizične probleme: o Bogu, duši, svobodi itd., »saj je metafizika vprav prehajanje nad ‚fizis‘, nad to, kar se poraja in umira, da zadostimo tisti zahtevi bitja, ki nam jo nalaga kritika spoznanja« (Carabellese). Nekdo pravi celo odkrito, da je treba novo filozofijo »poživiti z Avguštinom in od Avguština odločno iti k sv. Tomažu« (Carlini). So torej vesela znamenja, ki kažejo, da hoče biti sodobna italijanska filozofija resno hrepenenje po najvišjem spoznanju (cognitio rerum per causas altissimas). Vendar si ni mogoče zakrivati, da kaže vprav to delo tudi filozofske smeri, ki upanje po pravi reformi filozofije zmanjšujejo ali celo uničujejo. Nekateri še vedno obhaja strah, da se jim ne bi očitala sholastika; drugi se boje »statike« resnice; še drugi ne morejo v sebi prav premagati kantizma in hegelizma; nekateri, se zdi, da niti še niso premagali stare skepse.

Sodobna filozofija, pravi nekdo, »ne more biti več modrost v tradicionalnem smislu; ne misli biti metafizika duha in dati izvestnost o absolutni realnosti, ki bi opravičevala naše duhovno delovanje« (49). Človek se vprašuje, zakaj pa ne, če nas duh privede do takšnega spoznanja? Kdo daje filozofu pravico apriori zanikavati možnost takšnega spoznanja? Ta nova filozofija, če se bo na tak način uveljavila, le kaže, da še ni zares premagala kantizma in hegelizma. Zato temu filozofu filozofija ni sistem, ampak le metoda (44); nje predmet ni resnica; sploh predmet filozofije niso ne pojmi, ne vrednote, ampak le ekscistenca, intuitivno dana (43); govoriti o resnici, da je »adaequatio rei et intellectus«, mu je nesodoben dogmatizem (39); nevzdržen dogmatizem mu je sploh vsaka statika misli, ko mu je filozofija le dialektika pojmov (41). Zato tudi pravi: »To, kar mi iščemo, ni absolutno spoznanje, temveč le absolutni zakon njegove neskončne relativnosti« (33). Temu pojmovanju se bližajo tudi izjave nekaterih drugih filozofov. Tako se eden boji, da ne bi bil njegov pojem počela »substancialističen« (60) ali da se ne bi dejalo, da je naše spoznanje sveta objektivno, kakor je, ko moramo marveč »le tako živeti, da ustvarimo v njem enoto, ki je nima; moramo torej ohraniti kantovsko in idealistično dediščino« (56). Zopet drugemu je sploh »dandanes filozofija pot k novemu pojmu realnosti« (68). In res drugi, ne da se tajiti, da sicer globokoumno, modruje o absolutni realnosti, a še vedno pod pre-

močnim vplivom hegelizma. Absolutno bitje mu je nastajanje (*Divenire*), zato pa izpreminjanje, proizvajanje, življenje, zgodovina (206). Res je tudi sv. Tomažu prvo bitje »čist dej« (*actus purus*), zato tudi čista dejavnost in življenje, a ne v smislu »izpreminjanja«, zato mu Bog ni kakor temu filozofu (192, 195), »*causa sui*« (kar je pa sv. Tomažu protislovno), tudi ne »Nedoločeno, ki se določa« (indeterminato, che si determina); prav tako ni mogoče reči, da bi bili mi »del« tega absolutnega (183). Drug filozof govori o božjem (*il divino*), ki ni Bog, a ima božje attribute, neskončno umnost in dobroto, pa previdnost, zlasti glede na človeško usodo, in meni, da se je s tem ognil panteizmu (171). Še drugi naravnost izpoveda, da se mu zdi naloga nove filozofije »poglobitev Gentilejevega aktualizma« (121), torej novohegelizma. Zopet in zopet se ponavlja misel, da tudi nova filozofija mora izhajati od Kanta. Res da jim je Kant nezadosten (Kant je postavil problem, pravi Pastore, a ga ni rešil), zato priznavajo, da je potrebna kritika Kantove kritike, a veliko vprašanje je, ali ne bo potrebna glede na njih poskuse kritika kritike Kantove kritike. Saj se eden po vsej kritiki kritike vrača k Berkeleyevemu »*esse = percipi*« (236), drugi pa se zdi, da je obtičal v dvomu, ali ni naše budno stanje nasproti stanju sanj le stanje sanj višjega reda in tako morda tudi naša zavest le zavest nasproti nezavesti nižjega življenja, a tudi sama nezavest nasproti pravemu spoznanju?

To so le nekateri pomisleki, ki se nam vzbujajo ob bogati problematiki teh sodobnih italijanskih filozofov. Morda smo katerega ob njih subtilnih analizah celo napak umeli. Upamo vsekako, da bodo v resnem gnanju za resnico našli tudi pravo pot do Resnice. Naj še omenimo, da je Guzzo sprejel v ta Zbornik tudi razpravo profesorja rimske gregorijanske univerze R. Lombardija S. J. o obzorih katoliške filozofije (*Orizzonti di filosofia cattolica*) Lombardi imenuje katoliško filozofijo (ne glede na znano kontraverzo, ali moremo sploh govoriti o krščanski ali katoliški filozofiji) tisto filozofijo, ki skuša umsko obrazložiti upravičenost vere. Saj pametna vera ni mogoča, če pamet ne spozna, da je mogoče po pameti verovati. Dosedanja apologetika, kakor imenujejo takšno filozofijo, je skušala (seveda tudi s pomočjo zgodovine, kritike in psihologije) dokazati troje: božje bivanje, božje poslanstvo Kristusovo in ustanovo Cerkve kot nadaljevalke Kristusovega poslanstva. Če se to troje dokaže, naravno sledi, da se človek lahko mirno in brez strahu zmote prepusti učiteljstvu Cerkve. Nova apologetika pod vplivom kantovstva noče po tej poti. Njena pot je pot imanence: v človeški duši je praznina, ki je ne more izpolniti nobena filozofija, ki jo marveč izpolni le katolicizem. Na to pot je kazal Blondel, to pot utira sedaj Umberto Padovani (*La filosofia della religione e il problema della vita*, 1937). Lombardi sodi, da ta nova apologetika sama zase ni zadostna (nje filozofija ni sklepčna), je pa dobra priprava za apologetiko. Če je stara apologetika kakor veličasten tempelj, ki so ga v božjo slavo zgradili Avguštin, Tomaž in na svoj način tudi Dante in Newton, je nova apologetika kakor preddverje tega templja, ki vabi trudnega potnika v tempeljski mir: »Le pri Kristusu in v Cerkvi boš našel smisel življenja in rešitev svetovne uganke!«¹

Aleš Ušeničnik.

¹ Podobno sem sam reševal to vprašanje v razpravi »Stara in nova pota k resnici« (prim. IS I 112—129).

Jacques et Raïssa Maritain: Situation de la Poésie. Desclie de Brouwer. Courrier aus Iles. Pariz 1938.

Človeku se danes postavlja vprašanje: Ali je današnji čas z vsem grobim materializmom ugoden za umetnost sploh in še za poezijo posebej, kajti umetnost je delo duha, čestokrat celo neživljenjske iluzije? Naš čas gotovo ni naklonjen umetnosti, ki temelji na načelu l'art pour l'art, namesto na življenju, pa naj bo že kakršno koli hoče. Iz stiske, ki je nastala, ne vem ali iz prepočasnega notranjega razvoja poezije ali iz prehitrega zunanjega razvoja, se skuša sodoben umetnik rešiti na vse mogoče načine. Vseh se je polastilo mrzlično iskanje pravirov umetnosti, ki je mnogokje prav zaradi prerafiniranega iskanja dalo klavern rezultat: slepo ulico. In ravno iskanju teh pravirov in stiski, ki izvira iz tega, sta posvetila avtorja svoje delo v tej knjigi, ki gleda poezijo z dvojnega vidika: s prvega raziskuje položaj poezije v duhovni strukturi, v celotnem organizmu energij in skrivnostnih moči človeškega bitja, drugi pa se nanaša na položaj poezije v času, v kolikor ga poezija v tem bežnem trenutku označuje naprej; ustavlja se ob možnostih in željah, ki bodo v prihodnjem trenutku morda postale dejstvo.

Raïssa Maritain je prispevala dva eseja: »Smisel in ne-smisel v poeziji« in »Magija, poezija in mistika«. Jacques Maritain ostala dva: »O pesniškem spoznanju« in »O pesnikovi izkušnji«.

V prvem delu skuša avtorica določiti mejo, do kam sega logični napor in kje se začne pesniško ustvarjanje. V koliko je logika poezije potrebna. Pomen besede kot nosilke podobe. Vzroki temnosti v poeziji od Virgila do današnjih dni tako pri religioznih kot pri areligioznih pesnikih; sicer pa popolnih areligioznih pesnikov ni, ker bi v hipu, ko bi postali popolnoma areligiozni, prenehali biti pesniki. Gotovo pa je, vsaj po mojem, najgloblje razmišljanje o združitvi pesništva z mistiko in razlika med obema. Pesnik se poslužuje Besede, mistik pa Molka. Oba pa težita za istim.

Drugi del je posvečen sodobnemu iskanju spoznanja. Morda je to razmišljanje o tej razdalji od vdanosti do upornosti kljub vsej subtilnosti le pretipično francosko, da bi ga mi mogli brez pridržkov sprejeti. Maritainu postaja pesnik vse bolj filozof, nekak mag: tega mi ne moremo sprejeti. To mišljenje je rodila hrepeneča Bandelainova bolnost in Rimbandeva neugnana upornost, da omenim le oba glavna, a oboje se mi zdi bolj rezultat inkvizicije samega sebe kot pa izbruh elementarnosti. Francozom je zaradi njihove bogate kulture, ki se izživlja na vse načine, bliže prvo, nam pa je, vsaj zdi se mi tako, nujna in edina osnova drugo.

Mnoge bo to delo zaradi svojih miselnih globin in ostrih dognanj potegnilo za seboj. Meni pa se zdi — izjema skupne vsečloveške pravice — da je to zraslo pod nekim, nam tujim podnebjem. To in temu podobna dela naj bodo le bolj spodbuda pri iskanju tega, kar je res le naše, kot pa kažipot. Iz naše še neizčrpane polnosti zdravja in bolnosti moramo dati to, kar je resnično iz dna duše, ne pa, da bi si od tujcev nekaj izposodili, po naše pre-delali in pokazali svetu kot izraz naše duševnosti.

T. Č.

Umetnost

Jožef Plečnik — Ob sedemdesetletnici rojstva.

Vrednotenje Plečnikovega dela počiva čisto gotovo sub specie aeternitatis. O tem sem prepričan. Misli, ki se rode človeku v glavi ob življenjskem jubileju izrednega umetnika, pa ne sežejo dalj kakor do občudovanja njegove umetnosti, čuta hvaležnosti nad njegovim darom človeštvu, obenem z željami nadaljnega razcveta njegove umetnosti, s finalom mnogih let. Vendar pa bi hotel o Plečniku povedati nekoliko več. Hotel bi pokazati tisto podobo, do katere se je arhitekt v našem okolju hočeš nočeš dokopal, podobo, ki po svojih izrednih merah že ne spominja več na individualnega umetnika, marveč obstoji kot čisti simbol — simbol »Plečnika«.

Ko bi, ne čakajoč Minosa večnosti, vrednotil Plečnikovo delo, bi moral popeljati bralca v Ljubljano — pred Plečnikom. Bilo je to mesto, sestavljeno kakor vsako iz arhitekture, toda že mnogo, mnogo let brez arhitekta. Gradilo se je veliko, saj življenje gre vedno preko umetnosti, toda zidalo se je v znamenju »idilične zasanjanosti« našega lepega mesta. Seveda, če pojmuje mo idilično zasanjanost v tem smislu, da se nikdar nihče ni nad zidavo razburjal. Čemu pa naj bi tudi naš meščan ne bil zadovoljen z novimi stavbami? Bile so nove samo toliko, v kolikor je bilo novo gradivo, oblika pa je bila tako že določena, in kar je glavno, v tujih središčih preizkušena. Le naši formati so bili nekoliko manjši. V gozdovih stebrov, stebričev, niš, festonov, rustike, kupol, sivkaste in rumenkaste barve fasad je bil naš človek zadovoljen kakor v Abrahamovem naročju. Vse to je dihlo meščansko trdnost, to, kar se je že »nekje videlo« in je tudi ustrezalo prirojenemu čutu za solidno svečanost prireditvev. Kadar se je v svetu arhitekture kaj zganilo, je po daljšem presledku prišlo tudi do nas. Kdo še ni v pisanih ploščicah naših secesijskih hiš dokazoval prirojenega daru našega naroda za ornamentalno dekorativnost?

Nenadoma pa je v Ljubljano prišel Plečnik. Ni bil to prihod umetnika, ki bo poslej živel med svojim narodom v milem zatišju in ga bo narod videl le na razstavah in prireditvah, marveč je bil to prihod arhitekta, ki je v svetu soustvarjal ono véliko, našim ljudem neznano obliko in čigar senca je imela v kratkem pasti na vse mesto in njegove prebivalce. Kdo, kaj je arhitekt? Mojster Andrej, Gregor Maček, Gruber bi ga poznali, mi pa smo ga gledali — ne zapišem preveč — s tihim zaprepaščenjem. Tiho zaprepaščenje pa se je stopnjevalo v glasen odpor, ko je Ljubljana sprejela prvo seme njegovih idej v svoje naročje. Odpor, ki je zrastel, pa ni bil v svojem bistvu nekaj navadnega, nekaj takega, kar pri nas Slovencih hitro preraste mah, marveč je vzniknil iz elementarnih globin naše okolice. In pričela se je srdita, zagrizena borba od kioska do prodajalnice tobaka, od železne ograje do napisne table, od preureditve trga do nove palače. Nejevolja, ki je vzknila, je bila sprva utemeljena le po dejstvu vznemirjanja bidermajerskega miru in samozadovoljstva našega meščana. Že to je bilo dovolj! Toda kmalu si je nadela plemenitejšo obleko. Postala je načelna borba proti oblikam arhitektove umetnosti. To je bilo novo, plodonosno polje. Odprla so se nova, neslutena obzorja. V vélikem krogu vsečloveških vprašanj vere, ljubezni in umetnosti — pokažite mi Slovenca, ki si ni o teh vprašanjih absolutno na

jasnem — nam je bilo novo vprašanje Plečnikove umetnosti navrženo kot božanski dar pred vsemi drugimi narodi. Plastični opis antične Fame je zasenčila neznanska požrtvovalnost ob problemih novega Feniksa. »Aha, Plečnik«, »že zopet Plečnik«, »ste slišali, kako je bilo v Pragi« itd. — do absurda, do anekdote. Prirojeni dar pripovedovanja, opravljanja, podprt od vzdušja naših kavarn, gostiln, trgov, je narastel do neverjetnih meja. Med nasprotniki-ljubitelji so se kmalu pričeli pojavljati posamezni primeri sovražnikov — po poklicu. Plečnikovo ime se je jadrno bližalo simboličnim vodam.

Vendar bi pojem »Plečnika« ne bil popoln, če bi borbe zoper obliko njegove umetnosti nekoliko ne razčlenil. Vsaka nova oblika, kakor hitro pride območje mode, je strašna in vse obsodbe vredna. Največja negacija pa zadene obliko, ki je povrhu še umetnostno globoko pomembna, ki je, recimo, genialna. In ob tej točki se je izvršil nabor »sovražnikov — po poklicu« Plečnikovega »pojma«. Sedaj ni šlo več samo za to, da se odklanja novotarija, marveč tudi in predvsem za to, da se onemogoči ali vsaj obreče umetnina. Kdor je bil kdaj v življenju razočaran (mislim na umetnost!) in ni dozidal piramid, o katerih je nekoč sanjal, ta je sedaj spoznal, da lahko podre Plečnikove. Mračna podoba takih duš bi ne bila popolna, ko bi ne skušali postaviti tudi tuje luči pod mernik. Nevarna silovitost negacije takih ljudi temelji v dejstvu, da leži v tem vsa njihova pozitivnost. Skušali so dovršiti svoje delo v imenu »občestva«, brez izbire načina. V časopisju, skoraj vedno anonimno — tako se le pojmi borijo drug proti drugemu —, v revijah, na ulici in povsem privatno. Že zdavnaj je prekril Plečnikova dela dim osebnih užaljenj, želj in zlobe. Kje je Zacherlhaus, kje dela na Hradčanih, vseučiliška knjižnica, kje Žale? Če se je posameznemu delu kdaj priznala kvaliteta, se je to storilo le zaradi tega, da se je v tem silovitejši luči lahko pokazal »propad« drugega.

In vendar bi pojem »Plečnika« še ne bil popoln, ko bi se v ozkem kotlu naših kulturnih »razmer« ne izoblikovala druga stran tega problema. Stran nekritične, zasopljene hvale vseh del arhitekta. Menda smo Slovenci zgrajeni iz ekstremov, tako je v tem primeru vzbudila volja po le belem ali le črnem gledanju. Kakor se je o Plečnikovem delu govorilo le v zanikalnem smislu, tako je altera pars nekritično ponavljala slivospeve — v bistvu za umetnost nič manj ponižujoče dejstvo — nikakor vedno prepričana o umetnostni vrednosti, marveč mnogokrat samo drugim na kljub. Na tem mestu pa smo se povzpeli že do kulturno politične ravni starega Bizanca in ta hip sta »Plečnik« in njegova umetnost postala v vrednotenju našega človeka čisti, abstraktni simbol.

Toda kje je živa umetnost, tista, ki nima z abstrakcijo kulturno političnega značaja nobenega opravka? Umetnost, ki zraste v prepadnih bolečinah človeškega srca, daleč od hrupa in vsakdanjega vbadanja, enkratna, neposnemljiva in večna? Taka umetnost je in stoji danes na Dunaju, v Pragi, drugod v tujini, posebno pa na lepih slovenskih tleh. Toda kakor je ustvarjena iz srca in najglobljih doživetij, tako čaka kakor popotnik, ki je šel v Jeriho, le na srce in globoka doživetja. Edino to je važno. Ostalo pa je Jože Plečnik povedal s temile besedami: »Kdor množi umetnost, razmnožuje bolečino — nemara bi brez bolečine, brez trpljenja, ki je poezija krščanstva, ne bilo niti potrebe po iskanju lepote.« — In morda ne bo nikoli drugače. Dr. S. Mikuž.

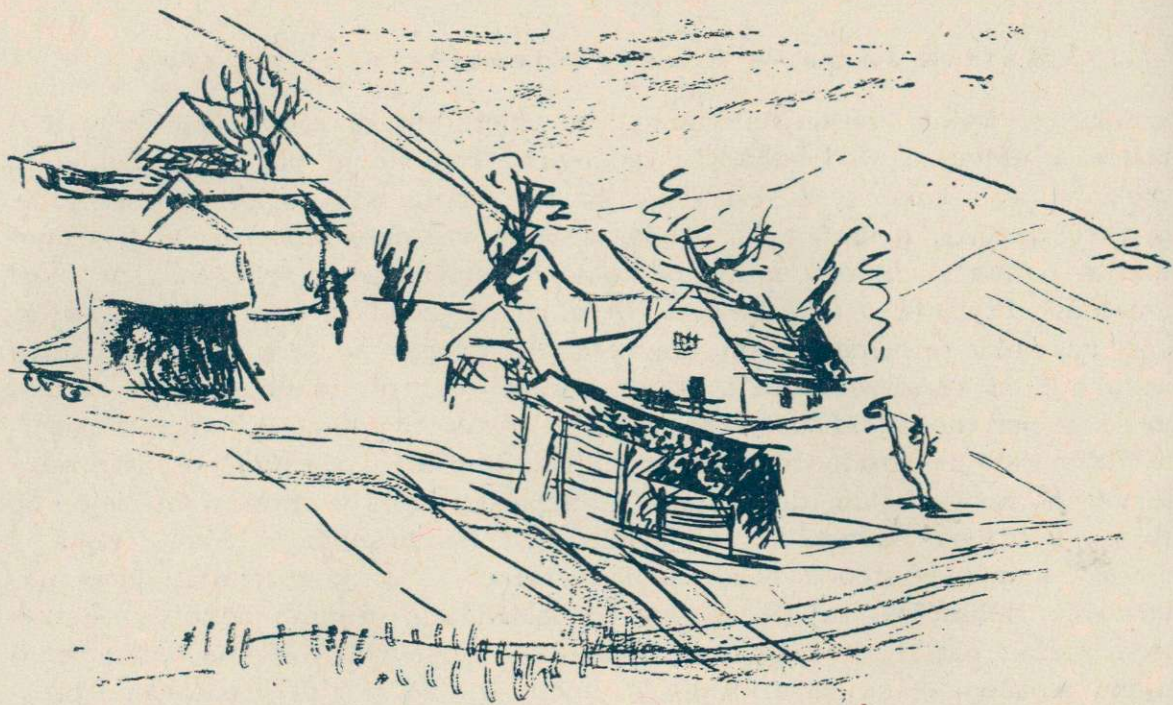
Matija Jama — K sedemdesetletnici rojstva.

Krog visokih življenjskih praznikov umetnostnega rodu naših impresionistov je sklenjen. Rod odhaja v zgodovino. Toda to ni pot v pozabo, ki jo prekrije prah kakor vse stvari, ki jih ne rabimo več in so nam neljube, marveč alegorija triumfalnega pohoda začetka vse naše Moderne, ki ji zgodovinska patina služi le v toliko, v kolikor resnični odtis roke časa na stari umetnini: vzvišuje ji vrednost. Pred našimi očmi se nam odkriva skrivnost nastanka resnične umetnostne vrednote. Spočela se je v somračnih dneh nekako pred štiridesetimi leti. Narod levitov je hodil mimo njenega rojstva in se ni ozrl nanjo. Mislil je na važnejše stvari: na kupčijo, udobnost, družabno moralo in narodno vprašanje. Tudi na kulturo. Toda umetnost impresionistov je rastle kakor divji slak. V Stranski vasi, v mrzlem ateljeju, ob Kolpi, Sotli, na Bavarskem, na svetih tleh Rembrandta, v Škofji Loki in povsod, kamor je stopila noga njenih vernikov. Niso je spremljali tropi navdušenih ljubiteljev; saj jih je šele rodila. Ni bilo uradnih odkupov — tudi ti so morali nastati. Redki glasovi kritike — toliko bolj moramo danes ceniti njeno junaštvo — kaj bi z njimi! Z umetnostjo so se zlili v eno samo brezobličje »neodgovornosti«. Da, brezobličje! Meščan, ki je ogledoval »obličje« svojega prednika (Langus pinscit, Stroj, Tominc etc.) in občudoval nežnost čipk naprsnika, ki je morda celo prejemal tuje družinske revije s tiskanimi podobami krotkih tirolskih zgodb, je z grozo in ogorčenjem opazil, da je umetnost »Tujcev« — »brez« obraza. V prvem primeru je prespal skoraj sto let, v drugem pa je otopel. Impresionistom so ostale bridkost nepriznanja, neprodane slike in titanska vera v zdravje naroda in lepšo bodočnost. Do simbolične ostrine se je izoblikovala njihova nesebična vera v življenje in umetnost. Danes jo moramo šteti med prve umetnostne zapovedi vsem rodovom slovenske umetnosti. V novem, povojnem življenjskem ritmu, ki je hitreje izgovarjal, kakor premišljeval, je med mnogimi gesli rastle nova umetnost na široko in visoko. Za hip je senca njene rasti padla tudi na impresioniste. Toda to je bil le hip, ki je do danes že zdavnaj izzvenel. Umetnost impresionistov pa je prav danes svetla kakor še nikoli.

Akademik Matija Jama mi gotovo ne bo zameril, da ob njegovem življenjskem jubileju pišem o njegovem umetnostnem rodu na splošno. Slovenski narod ga je prištel med svoje nesmrtnike. Njegova mladostna dela so povezana z našo revijo. Podobe z barja, okolica Ljubljane, tudi žanrski motivi kažejo slikarja v začetniški dobi njegovega razvoja. Kakor da je prav od blizu pogledal naravi v obraz in kakor da si je hotel za vedno zapomniti njene oblike. Kasneje se je njegova umetnost razvila v impresionističnem smislu in ustvarila dela, ki so vsakemu kulturnemu Slovencu tako znana. Sonce, svetloba, barva so problemi, ki jih je mojster neutrudno reševal desetletja. In oblika in risba ožarjena od prosojnega pasu poletne svetlobe. In še globlji odnos človeka do zemlje ter sveta, ki ga obdaja. Danes, ob prazniku življenja, se mojstru vsa ta vprašanja še vedno ne zdijo rešena. Neutrudno, ob vsakem vremenu se vrača k zemlji, ki ga je rodila, pa mu v dolgi dobi njegovega življenja ni še vedno utegnila dati vse lepote in ne pošepetati vseh skrivnosti.

Dr. S. Mikuž.

Zapiski

† Dr. Avgust Žigon

Dom in svet čuti dolžnost, da se vsaj sedaj spomni smrti sotrudnika dr. Avgusta Žigona, ki je umrl lani 15. julija. Ne samo kot odličnega prešernologa, ki je s strastjo pravega znanstvenika zbiral gradivo za spoznavanje skrivnostne umetnosti našega največjega pesnika, temveč predvsem kot svojega sotrudnika, ki je v naši reviji priobčil nekaj svojih najtehtnejših študij.

V zadnjem zvezku Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo (XXII, 3—4, 140—142) je napisal pokojnemu znanstveniku v spomin lepo oznako njegovega življenjskega dela univ. prof. dr. Fr. Stele, eden izmed izvrševalcev njegove oporoke. Dokler ne bo dovršen Slovenski biografski leksikon, bo treba v tem članku iskati podatkov o njegovem življenju in delu ter tudi vrednotenja njegovega dela. Tam so tudi življenjski podatki, ki jih tukaj ne bom ponavljal.

Njegovo znanstveno delo pa je bilo tesno povezano z osrednjo

postavo našega književnega življenja: s Prešernom, o katerem je bil prepričan, da nam nudi »še dela za sto let«. Še posebej pa je bilo njegovo ime povezano z metodo, s katero je hotel priti Prešernu umetniku do dna, namreč s priznavanjem formalne arhitektonike v umetnostnih likih, s katero je hotel spoznati notranje umetnostne zakone in duhovno-vsebinske poudarke Prešernovih pesnitev. Ta metoda, o kateri sumi dr. Stele, da je dobil pobude zanjo pri umetnostni in klasično filološki disciplini — ne v slavistiki — je dosegla svojo največjo uveljavljanje v njegovem življenjskem delu, ki pa je ostalo — kot mnogo njegovih zasnov — torzo, namreč v Prešernovi čitanki (napisani in tiskani pred svetovno vojsko — 1914 — izišli pa po njej 1922., 1925. leta). V njej je Prešernove poezije iz l. 1847 razložil z vidika take arhitektonike.

Ne mislim tu načenjati znova problema arhitektonike, ki je pri nas našel svoje pretirane pristaše (Puntar), pa tudi odločne kritične

nasprotnike (Kidrič), in tudi ne navajati ostalega Žigonovega dela. Omejiti se hočem samo na omembo njegovega dela v naši reviji, v katero je stopil leta 1905 s studijo »Lelj — moj krmar«. Prav ta studija je prva, ki načinja njegovo poznejše osrednje prizadevanje za dokaz zavestne arhitektonike v Prešernovem ustvarjanju. V njej ni samo iz vsebine dokazoval proti Pintarju in Ozvaldu svojo teorijo, da je Čop eno in isto s Prešernovim Leljem in Palinurjem, da je Lelj slovansko ime za boga ljubezni Amorja in Palinur Enejev brodnik, ki je utonil v morju, temveč je v potrdilo te misli dokazoval tudi iz vse arhitektonike pesmi v spomin Matiju Čopu in iz vseh pesmi, njemu posvečenih. (Tu je tudi prvič priobčen Medvedov pesniški prevod Dem Andenken an Matthias Čop. V l. 1914. je v studiji zasledoval zgodovinski razvoj Prešernovih metrov, ter je za metrum Luna sije našel predlogo že v trubadurski liriki pri opatinji Harrad von Lansperg iz l. 1195. Pozneje jo je uporabil tudi A. W. Schlegel (Lob der Thränen) 1811, od koder je prišla k Prešernu. Torej je dokazal starost najmanj 600 let! — Toda s posebno monografijo je hotel pozneje priti na jasno o bistvu decime in glose, dveh španskih pesniških vrst, ki pa imata svoje zarodke že v italijanskem preporodu pri Danteju in Petrarci. Napisal je obširne studije v naši reviji l. 1914 in l. 1915, ugotavljajoč vse razvojne stadije te pesniške zvrsti (iz kvadre v oktave in iz kvintilje v decime) ter njihovo glavno arhitektonsko pravilo — simetrijo. V drugem delu pa se je ozrl na razvoj teh dveh španskih form v Čopovi akademiji, to je pri Prešernu, ki je v španski meri hotel pisati tudi tragedijo. Še v studiji o Prešernovi zdravici (DS 1925) je s pomočjo formalne analize ter arhitektonske problematike dognal njeno prvotno obliko, ter jo tudi stvarno dokumentarično dokazoval s faksimilom Prešernovega rokopisa Zdravice. To bi bile glavne Žigonove razprave, ki se tičejo arhitektonike v Prešernovi poeziji, k njim bi prištel še formalno analizo Pre-

šernove pesmi Lepa Vida, katero je prav Žigon na podlagi formalne dognanosti izločil iz vrst narodnega pesništva ter jo prisodil v Prešernovo visoko pesništvo. Primerjave z drugimi zapisi (Smoletovim, Vrazovim itd.) to samo potrjujejo. Ta članek (DS 1925) ob priliki 75letnice smrti pesnikove, ima pa tudi že veljavo objave novih dokumentov, ki jih je začel v Domu in svetu objavljati tega leta z Zdravico, kajti priobčil jo je v faksimilni reprodukciji (Prešernov rokopis!).

V drugih člankih je prinašal vedno novo, nadvse zanimivo, s skrupulozno natančnostjo prepisano ter od vseh strani s svojstvenim slogom obdelano gradivo za poznavanje Prešerna, predvsem pravo monografijo o cenzurah vseh zvezkov Kranjske Čbelice l. 1926. Z uradnimi dokumenti je zasledoval vse instance tedanje predmarčne cenzure s pogledom na ugodno ozir. neugodno rešitev dovoljenj za Čbelico tako na Dunaju (Kopitar), kakor doma v Ljubljani (Čop). Orisal je boj ob njih ter poudaril Prešernov oz. Čopov program, ki je izražen v Novi pisariji, kar je bilo največje kulturno dejanje v tedanjih razmerah. Tak zanimiv dokument, ki naj pokaže slab vpliv janzenizma na Slovenskem, proti kateremu se je končno uprl — še 10 let po Prešernu l. 1843 — celo škof Wolf, je priobčil DS leta 1930 v Prispevku k Zhebelični dobi. Prav tako je objavil tudi spomine na Prešerna, stavb. svetnika Potočnika, umrlega l. 1892 v 82. letu (DS 1925), ter nemški dnevnik pesnice Lujize Pesjakove, hčerke Prešernovega prijatelja Crobatha (DS 1933), iz katerega se vidi, da je Prešernova pesem An eine junge Dichterin resnično posvečena Luziji, pa tudi Peruzzi-ju, ki jo je k pesnikovanju vnel. Novi prispevki (DS 1936) ter Še nenatisnjena Prešernova pesem (DS 1917) sta pa med drugim dva primera Žigonove polemične žile, ki udari ob nepoznanju teksta Prešernovega ali ob domnevni izgubi dokumentov o njegovem problemu.

Pa tudi o drugem svojem velikem človeku, ki ga je s prav tako vest-

nostjo raziskaval, o Levstiku, je v DS objavil vrsto gradiva, nanašajočega se zlasti na razmerje med njim in Erjavcem, kakor se kaže v njunih pismih (DS 1932). Seveda je v osvetljenju teh dveh oseb zajeta tudi vsa tedanja problematika dobe in razmer, ki jih je Žigon poznal v zakulisni obliki kot malokdo. Predvsem se to jasno vidi iz razprave Levstik o Vodniku (DS 1932), kjer je videti ves napor Levstikov za sodobno, na dokumentih grajeno izdajo Vodnikovih pesmi, ter njegov spor z Matico.

Te in take rezultate je dalo Žigonovo delovanje pri Domu in svetu. Tičejo se predvsem Prešerna in dokumentov njegove dobe, zlasti še boriteljstva Čopove akademije za rast slovenske kulture po zgledu romantičnih sistemov ter — notranje, formalne dognanosti in smiselnosti Prešernove gradnje. Kakor je v eni smeri bil izrazit literarni zgodovinar realističnega kova, ki gradi le na tvarnih dokumentih, poglobljajoč se v dobo, je vendarle zbiral samo take dokumente, ki imajo zvezo s kakšnim Prešernovim delom. Z gradivom je pripravljala samo okvir postanka umetnine, kateri je šele hotel priti do samega estetskega in miselnega središča — po formalni analizi, po spoznanju in dokumentiranosti umetnih sestavin, arhitektonskih stopnjevanj. V tem je bil idealistični kritik, sledeč umetnostno-zgodovinski formalni analizi poročev. Tako je tudi njegovo delo dvojne cene: gotovo je prinesel in odkril mnogo dragocenih dokumentov o Prešernu in njegovi dobi, in mnogo jih je morda še neizrabljenih v zapuščini. Kar se pa tiče njegove arhitektonike, je vprašanje bolj sporno glede na celotni obstanek njegovih teorij, obveljalo pa bo njegovo gledanje, da je treba vzeti pesem kot pesem, to je kot formalni izdelek umetniško oblikovanega čuta. In le ta naj bo podlaga za merilo o Prešernu — umetniku. Že on je s svojimi analizami odkril površnim očem mnogo skrite lepote in graditeljske veličine Prešernovega pesnenja ter s tem prišel bliže k objektivni umetniški vrednosti pesmi

same kakor pa z ugotavljanjem vznika iz biografskih podatkov. V tem pogledu je bliže sodobnim umetnostnim kritikom, ki jemljó zopet za podlago besedno umetnino samo ter puščajo vnevar sociološke probleme, ki so za umetniško vrednotenje drugotnega pomena, dasi so za poznanje umetnika — človeka prvenstvene cene. In Žigon je raziskoval problem Prešerna — umetnika.

Tako je tudi v tem delo Avgusta Žigona gotovo plodno, dasi potrebuje marsikaj korektur, ki so jih naši prešernoslovci deloma že napravili.
T. D.

Pesnik umrlih bogov Dimitrij S. Merežkovskij.

Lani 10. decembra je umrl v Parizu veliki ruski pisatelj, emigrant, Dimitrij Merežkovskij, star 76 let.

Književni razvoj Dimitrija Merežkovskega, tega svojskega ruskega pisatelja, je prav zanimiv. Začel je kot pesnik z zbirko Simboli, prešel h književni kritiki in jo poglobil s filozofijo, nadaljeval z dramami in zgodovinskimi romani, kasneje pisal romansirane biografije in obširne filozofsko-literarne traktate, se nazadnje poglobljala v religiozna, mistična razglabljanja, pisal svojevrstne biografije katoliških svetnikov in zaključil z obširnim delom o Danteju, ki ga je izdal l. 1939. Kot pri malokom, je bila kritika zanj v zadregi, kam naj ga uvrsti. Simbolist — realist svete telesnosti, — mistik — bolj literarni kot resnični, to je nekaj grobih oznak, ki mu jih pridajajo.

Bil pa je še nekaj, kar se ne sme zamolčati, če hočemo doumeti njegovo delo: najpomembnejša žrtev racionalizma 19. veka, tistega racionalizma, ki ga je zaplodila Montaignova skepsa. Poudarjam žrtev, kajti tega racionalizma se je vseskozi skušal otresti, kar se mu pa kljub njegovim mističnim težnjam ni nikoli docela posrečilo. Bil je večji razumar kot umetnik, imel je veliko več duhovite konstruktivne sile literarnega oblikovanja kot prave ustvarjalne intuicije.

Dediščina racionalizma mu je otežkočala tisti »zadnji skok« v sfere višjega sveta, kjer se namesto zanimivega, sugestivnega opisovanja rode umetniku odkritja, velika zanj in pomembna za cele rodove. Morda ga nekateri upravičeno imenujejo ruskega Anatola Franca. — Prav tako je značilna za Merežkovskega neka vrsta evrazijstva. Medtem ko so n. pr. Gogolj, Turgenjev, Dostojevskij, Tolstoj, Čehov navzlic razlikam, ki jih ločijo, vendarle tipični predstavniki ruske zemlje in psihe ruskega človeka, je Merežkovskij kolebal med Vzhodom in Zapadom. Bil je preveč slavjanofilski, da bi mogel biti zapadnjak, in premalo zapadnjaški, da bi ne bil ostal Rus. Bil je kot »večni popotnik« na poti med Rusijo in Atenami starih helenov, med južnim podnebjem srednjeveške in renesančne Italije, ki mu je dala največ inspiracij za njegove obširne zgodovinske zgodbe, ter mračno, severnjaško Rusijo Petra Velikega in Aleksandra I. Ta, po svoje velik pisatelj, ni zapustil del kot so Mrtve duše, Lovčevi zapiski, Oblomov, Karamazovi in Ana Karenina, ki so prav zato, ker so čisto ruska, postala izrazna slika ruske duše in kulturna last človeštva. Dela Merežkovskega, čeprav veliko brana in prevajana, bodo najbrž kmalu, v kolikor že niso, postala neživa knjižna stvar, le bolj zanimiv dokument avtorjeve osebnosti kakor časa, v katerem so nastala. Kje je vzrok? V pomanjkanju pisateljskega daru gotovo ne. Sicer bi ne bil toliko znan in priznan. Pa tudi prenekatera blesteča stran njegovih knjig nam to dokazuje. Vzrok je v tem, da je hotel biti in dati več, kakor je mogel. Tragika ni v tem, ker je nekdo umetnik ali filozof, pač pa v tem, da je ali hoče biti oboje. Tako se zgodi, kot se je pri Merežkovskem, da filozof piše obširne zgodovinske romane v službi svoje ideje, romanopisec pa še obširnejše filozofsko-literarne traktate. Zaradi tega so leposlovne stvaritve Merežkovskega preveč razumske, da bi jih mogli sprejeti in dojeti kot čiste umetnine.

Merežkovskij je dozoreval v času, ki spada med najzanimivejša razdobja nekdanje intelektualne Rusije. Že se je nagibal k zatonu realizem, ki je

ustvaril največja dela ruske, da, evropske epike. Še je bil živ odmev velikih Aleksandrovih reform. Za prividno zunanjo blaginjo je bila skrita notranja groza, skeptičnost in otožno hrepenenje po veri, ki je rodilo znameniti ruski »religiozni renesans«, do katerega je privedlo rusko inteligentno plast bogoiskateljstvo Dostojevskega in filozofija Solovjeva. — Tudi Merežkovskij je imel v Petrogradu svoj relig.-filozofski krožek. — To so bili glavni znaki ruskega fin de siècle, nad katerim je že plavala kot mračen oblak slutnja prve revolucije.

In kakor je bil Solovjev protest proti materializmu in brezverju časa, se je pojavila tudi nova skupina, reakcija proti utilitarizmu in pozitivizmu v književnosti, posebno v kritiki, ki jo je vodil znani Pisarev. To so bili simbolisti, ki so jih vodili Merežkovskij, Vjačeslav Ivanov, Brjusov in Sologub. Borili so se za individualne vrednote čiste umetnosti, za plemenito službo Muzam, o katerih se je zdelo, da so umrle s Puškinom. Manifest, katekizem in program simbolistov je bila knjiga, ki jo je 1895 izdal Merežkovskij z naslovom: O vzrokih propada i o novih smereh v sodobni ruski književnosti. Novo pojmovanje umetnosti pa je dal v knjigah Gogolj in hudič, Tolstoj in Dostojevskij. Posebno zadnja, prva obsežna in res pomembna študija, je bila Rusom pravo odkritje teh dveh velikih genijev in je pomenila zmago simbolizma tudi v kritiki vse do druge revolucije 1917.

V tem času je Merežkovskij zasnoval in napisal svojo veliko trilogijo, svoj pisateljski Chef d'Oevres, »Krist in Antikrist«. Prva knjiga nosi naslov Smrt bogov (Julijan Apostata), druga Vstajenje bogov (Lionardo da Vinci), tretja Krist in Antikrist (Peter in Aleksej). Vsi trije romani, s katerimi je dal izraza svojemu nagnjenju za helenizem in renesanco — oboje je seveda tolmačil po svoje — so le v službi njegove koncepcije sveta in zgodovine. Človekovo življenje in vsa zgodovinska dogajanja so mu le neprestana borba luči in teme, duha in telesnosti, Krista in Antikrista, poganstva s krščanstvom. Bravca muči isti problem kakor je nabrž avtorja: ne ve, kdo prav za prav zmaguje,

ali Bog ali hudič. Ali je večja vrednota duh ali »sveta mesenost«. Kdo je več: Krist ali Antikrist? Ali je Peter Veliki heroj ali posebljena zloba? Avtor pušča bravca v dvomu, kakor mu tudi ne daje rešitve ideje, za katero je pisal vse svoje knjige. To je ideja »tretjega carstva«. Najprej je vladal Oče, nato Sin, končno bo dobil oblast Duh. Nastalo bo »tretje, sveto carstvo« na zemlji. To je Merežkovskijev razvojni »trializem«, pomešan z nauki starih vzhodnih ver in kultur ter krščanskega nauka o sv. Trojici. »Eno so trije in trije so eno.« Toda kdo je ta eno in kdo so trije? Nekateri so Merežkovskega imenovali »neo-kristjana«. Kaj je to neo-krščanstvo, ne vem. Sam je svoji knjigi Skrivnost treh dal značilen podnaslov: Egipet-Asirija-Babilon.

V trilogiji, kakor tudi v kasnejših romanih iz krečansko-egiptovske zgodovine: Rojstvo bogov in Mesija, ki sta veliko slabša od prvih, je vpletel polno motivov starih dionizičnih kultov in misterijev srednjeveških in staroruskih sekt, kar daje njegovim romanom posebno barvo starinske mračnosti in paganizma, katerega velik oboževalec je bil Merežkovskij.

Čprav je Merežkovskij za svoje romane uporabljal obširen zgodovinski material, jih vendar občutimo v celoti le kot samovoljen plod pisateljeve domišljije in tendenčnosti. Pisal jih je bolj iz svoje filozofske kot literarne ambicije. To velja tudi za drame, ki so prav za prav le dramatizacija njegovih romanov. In za biografije, s katerimi je gojil svoj kult velikih osebnosti v Carlylovi zamisli o herojih. Morda je kasneje sam uvidel zmotnost takega »češčenja« in kot protiutež pisal biografije katoliških svetnikov — Pavel — Avguštin, Sveti Frančišek Asiški, Sv. Ivana d'Arc — in veliko delo o največjem katoliškem pesniku Danteju.

Svoje filozofsko-religiozne nazore, kjer meša mračen, nejasen spiritualizem s teologijo in teosofijo v neke

vrste krščanstvo, je zbral še v obširnih knjigah Skrivnost Zapada, Skrivnost Vzhoda, Neznani Jezus, Prihajajoči Jezus in Vstali Jezus.

Kritiko ruskih razmer in boljše vizma pa je dal v Prihajajoči tolpi, Bolestni Rusiji, Carju in revoluciji, posebno pa v zborniku, ki ga je izdal, ko je moral bežati pred boljševiki: Carstvo Antikrista.

Vsa njegova dela tukaj seveda niso imenovana. Omeniti pa moram še knjigo, ki je za doumetje Merežkovskijevega bistva najvažnejša: Večni tovariši. Ti literarni »zapiski« ali »dnevnik čitatelja«, običajen ob koncu prejšnjega stoletja, karakterizirajo svojega avtorja natančneje kot katero koli drugo delo. Večni tovariši Merežkovskega so Akropola, Plinij, Marc Aurel, Montaigne, Flaubert, Ibsen, Puškin i. dr. Ti prikazi niso toliko literarne študije, kakor subjektivni avtorjevi zapiski, nastali pri prebiranju njihovih del. Izraz najglobljih simpatij Merežkovskega do teh njegovih literarnih tovarišev. Knjiga je gotovo med tistimi, ki ga bodo za dolgo preživele.

Smrt je tega velikega osamljenca, razočaranega kot človeka in umetnika, našla daleč od domovine, ki je bila, vsaj za enkrat, podrla vse njegove zasnove. Prišla je »nova Rusija«, toda drugačna, kot si jo je želel. V letih neprostovoljnega izgnanstva — bežati je moral, ker so ga boljševiki, kakor sam pravi, »parkrat obsodili na smrt«, — je sanjal o svoji Rusiji, o daljnih vekovih in bogovih, ki so bili predaleč, da bi jih mogel še priklicati v življenje. Čas je zdrvil preko njega in ga pustil v zlokobnih apokaliptičnih prividih uklenjenega Prometeja, ki v čakanju »tretjega carstva« ni mogel odkriti »Skrivnost treh«. Ko je odhajal v družbo Večnih tovarišev, mu je lajšala zadnje ure njegova življenjska družica, nekdanja znana pesnica iz kroga simbolistov, Zinaida Hippus-Merežkovska. Ša S.

Vabilo na naročbo 54. letnika

Dom in svet stopa v 54. letnik z najboljšo voljo tudi v bodoče gojiti slovensko kulturno književno ustvarjanje, tako leposlovno kakor znanstveno, ter kritično vrednotiti književni in umetnostni trg pri nas in v svetu, v kolikor nam je dostopen. V leposlovnem ustvarjanju hoče vzdrževati zvezo med starejšimi, mlajšimi in najmlajšimi slovenskimi pisatelji ter tako utrjevati in potrjevati slovensko skupnost med pisateljskimi pokolenji, med tradicijo in rodом današnjega dne, kar naj bo ploden temelj bodočnosti. V povestih in pesmih priznanih pisateljev iz Dom in svetove tradicije in nastopajočega rodu bo kazal obličje današnjega časa, v katerega je postavljen svet, pa tudi razmer, v katere je položen naš dom. Večjo pozornost bomo posvečali pesniškim prevodom predvsem romanskih in slovanskih klasičnih pesnikov ter tako posredovali svetovne pesniške vrednote v naši besedi. Izvirno slovensko ustvarjanje, ki v iskanju Lepote in Resnice išče podobo našega človeka in našega kraja in stoji na večnih vrednotah duhovne človeške osebnosti, kakor je tradicija naše revije, bodi tudi odslej naš glavni namen.

V znanstvenem delu bomo priobčevali umetnostne eseje in razprave, ki se tičejo slovenske kulturne preteklosti in sedanjosti. Umetnosti, predvsem likovni, bomo posvečali več pozornosti kakor doslej ter se bomo ozirali tudi na glasbeno in gledališko kulturo. Vsem vrstam umetnosti bo posvečen naš kritični pregled književnega dogajanja doma in v svetu kakor doslej.

Ne zdi se nam umestno ob tej priliki preveč obljublјati, kajti vsako človeško dejanje je položeno v čas, ki pa ima svoje zakone. Toda kolikor bo v naši moči, bomo storili, da bo revija polnovredna dosedanji tradiciji, glasnica slovenskega iskanja Lepote in Resnice, slovenskega človeka, zasidranega v lastnem domu in iščočega oplajanja v širokem svetu, zavedajočega se dolžnosti do neprekinjenega kulturnega vztrajanja. Zato upamo na posebno pomoč naših naročnikov, ki znajo ceniti dom in v njem lepo, mirno slovensko domačnost.

Dom in svet bo izhajal v skladu z najnovejšimi predpisi v dvojnih številkah na 80 straneh ter stane letno 40 lir, za dijake 35 lir, če vso vsoto plačajo naenkrat.

Originalne platnice se dobe pri Knjigoveznici Ljudske tiskarne za ceno 12 lir, platnice z vezavo vred pa za 22.60 lir.

Uredništvo